

RAJKO NAHTIGAL

**REKONSTRUKCIJA
TREH STAROCERKVENOSLOVANSKIH
IZVIRNIH PESNITEV**

AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
FIZIČESKO-FILOZOFSKO-HISTORIČNO NADELO
KARERAVI 1

IZPOSODILO NA 11.11.2010 V Ljubljani

RAJNO NAHTIGAL
REKONSTRUKCIJA
TREN STAROČERKVENOSLOVANSKIH
IZVIRNIH PESNITEV

RAZPRAVE I
FILOZOFSKO-FILOLOŠKO-HISTORIČNI RAZRED
AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

SPREJETO NA SEJI DNE 7. OKTOBRA 1942.

RAJKO NAHTIGAL

redni član

Rekonstrukcija treh starocerkvenoslovanskih izvirnih pesnitev

Starocerkvenoslovansko pismenstvo pozna razen cerkvenih liturgičnih pesmi tudi izvirne verzifikacije, metrično zložene seveda po grških vzorcih. Nedvomno že starocerkvenoslovanske, dasi se niso ohranile v starocerkvenoslovanskih spomenikih, in iz raznih razlogov najzanimivejše so 1) azbučna molitev pesnitev z akrostihom prvotno azbuko, imenovana „Толковая азбука“, pred predgovorom k razlagam nedeljskih evangelijev Konstantina prezbitera bolgarskega, učenca, kakor se v drugem spisu sam imenuje, Metodovega, 2) t. zv. „Proglas svetemu evangeliju“ na začetku nekih rokopisov popolnega evangelija (tetraevangelija) z imenom Konstantina filosoфа, oziroma sv. Kirila v naslovu ter 3) Pohvala carju Simeonu v Svjatoslavovem zborniku 1073. l., prepisu, kakor je razvidno iz drugega rokopisa, Simeonovega. Njih rekonstrukcija je samo po sebi umevno važna in potrebna naloga slovanske filologije, saj nazorno kaže, da najstarejši tip starocerkvenoslovanskega jezika s še praslovanskim glasoslovnim zakonom brezizjemno odprtih zlogov, s polno glasovno veljavnostjo obeh redukcijских vokalov ѣ—ъ i. dr. ni nobena fikcija; vendar pa je našla stvar razmeroma malo pozornosti. Največ se je bavil z vprašanjem rekonstrukcije A. I. Sobolevskij, poleg njega še I. Franko, deloma jaz in v najnovejšem času E. Georgiev.¹

¹ А. Соболевскій, Стихотворение Константина Болгарскаго. (Русскій Филологическій Вѣстникъ. Томъ XII, стр. 313 сл. Варшава 1884). — Id., Церковно-славянскіе стихотворения IX—X вѣковъ и ихъ значеніе для изученія церковно-славянскаго языка. (Труды XI Археологическаго сѣзда въ Кіевѣ 1899. Томъ II). — Id., Черковнославянскіѣ стихотворения отъ IX—X вѣкъ и тѣхното значеніе за черковно-славянскія езикъ. (Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. Книга XVI и XVII. София 1900, стр. 314 сл.). — Id., Древнія церковно-славянскія стихотворенія IX—X вѣковъ. (Матеріалы

Vsi dosedanji poizkusi rekonstrukcij pa so več ali manj nezadovoljivi in potrebujejo mnogih in bistvenih poprav. Rekonstrukcija I. Franka, ki ne vpoštevata redukcijjskih vokalov in vsiljuje azbučni molitvi trohejski deseterec narodnih pesmi, je, kakor je sicer od njega zbrano gradivo dragoceno, s stališča starocerkvenoslovanskega jezika popolnoma zgrešena. Odklanja jo v pripombi tudi V. Jagić kot neprepričljivo. Razen tega so se vkrale v Frankove podatke razne težko umljive pomote in nenančnosti, o katerih bo še govor. A. I. Sobolevskega ponovno izdane rekonstrukcije, prve pesnitve štirikrat, tretje trikrat, druge enkrat, so resnejše od Frankovih, ne predstavljajo pa še nikakršne končne rešitve, saj mu je n. pr. za azbučno pesnitev izhodišče cirilsko pismo i. dr. V mojo rekonstrukcijo azbučne pesnitve se je vtihotapilo več tiskovnih pomot, poleg tega pa jo morem sedaj na nekaterih mestih bistveno izpopolniti. Ravno tako pa je ostalo pomanjkljivo tudi še delo E. Georgieva, ki mi vkljub naročilu in prizadevanju ni postalo dostopno, a mi je znano po obširnih ocenah J. Vajsa (*Slavia* XVII 558 sl.) in N. Wijka (*Zeitschrift für slavische Philologie* XVII 449 sl.). E. Georgiev je prezrl mojo rekonstrukcijo azbučne pesnitve, izhaja iz drugega izhodišča nego jaz in ima, kakor bo razvideti, celo vrsto nemogočih in ovrgljivih trditev. V pretresu stavljam azbučno pesnitev na prvo mesto, ker je najdalje znana in najbolj določljiva izmed navepenih pesnitev, dasi je po postanku na drugem mestu imenovana po vsem očitno starejša.

и изслѣдованія въ области славянской филологіи и археологін. Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. Томъ LXXXVIII, № 3, стр. 1 сл. С.-Петербургъ 1910). — Id., Prva in tretja pesnitev sta izdani tudi v nedostopnem mi časopisu Библиографъ 1892.

I. Franko, *Kleine Beiträge zur Geschichte der kirchenslavischen Literatur*. I. Konstantins „Alphabetisches Gebet“. II. Vorrede zum Evangelium. (*Archiv für slavische Philologie* XXXV 150 sl., XXXVI 201 sl. Berlin 1914, 1916).

R. Nahtigal, Doneski k vprašanju o postanku glagolice. (*Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani*. I 135 sl. V Ljubljani 1923).

Е. Георгіевъ, Две произведенія на св. Кирила. СоФія 1938. (*Studia historico-philologica Serdicensia. Supplementi* vol. II).

I. Azbučna pesnitev

Azbučna molitvena pesnitev, ki jo I. Franko, večji poet nego znanstvenik, l. c. str. 151 označuje kot pesnitev izrazito čiste in umetniške oblike, visoke pesniške vrednosti in izpolnjeno zanosa močnega verskega čustva, je bila prvič izdana kar v dveh, vendar poznejših verzijah v dodatkih k ruskemu, od M. P. Pogodina redigiranemu prevodu knjige J. Dobrovskega „Cyrill und Method der Slawen Apostel“ (Prag 1823), z ruskim naslovom „Кириллъ и Меѳодій, словенскіе первоучители“ (Moskva 1825, str. 109 in 151). Čast odkritja najstarejšega teksta v rokopisu moskovske Sinodalne biblioteke šte. 163 (po prejšnjem katalogu 262) XII.—XIII. stol. pa pripada raziskovalcu del Klimenta Bolgarskega bibliografu V. M. Undoljskemu, *Замѣчанія для исторіи церковнаго пѣнія въ Россіи* (Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей за 1846 г. № 3, стр. 46). Undoljskij je kakor Klimentove spise nameraval izdati tudi dela Konstantina prezbitera, kar se pa žal ni vresničilo. Omembe vredno je, da je Konstantinova dela zaznamoval že prvi ruski znanstveni bibliograf Siljvester (Simeon) Medvedev v svojem „Оглавленіе книгъ, кто ихъ сложилъ“ pod šte. 23, 69, 128, kar je izdal Undoljskij, *Сильвестръ Медвѣдевъ, отецъ славяно-русской библиографіи* (Moskva 1846). Podroben opis Sinodalnega rokopisa, ki vsebuje Konstantina prezbitera bolgarskega zvečine iz grškega prevedene razlage k nedeljskim evangelijem, 51 po številu, imenovane „Учительное евангеліе“, od l. 237b *Гл҃казаніи цр҃кѣвныи, наук о церквенем устроѣу* in liturgiji¹, od l. 261 pa istega Konstantina *Историки* za ба

¹ Izdal je ta spis N. F. Krasnosel'cev, *Матеріалы для исторіи чинопослѣдованія литургіи св. Іоанна Златоуста*. Казань 1889. — Id., *Къ исторіи православнаго богослуженія*. Казань 1889. — Prim. tudi P. A. Lavrov, *Значеніе славянскихъ текстовъ изданныхъ Н. Ѳ. Красносельцевымъ*. (Записки Императорскаго Новороссійскаго университета. Одесса 1899). — Naj omenim tu zanimivo slučajnost, da je bil po dvakratnem pripisu pisec enega dela Sinodalnega rokopisa михаль поповиць (Описаніе str. 433) in da se je pisec istega imena glagolski podpisal v rokopis cerkvenega „ustava“ s kondakarjem XII. stol. moskovske Типографске библиотеке (I. Sreznevskij, *Древніе памятники письма и языка югозападныхъ славянъ* str. 39).

къ кратъцѣ одръжащи [†]лѣтъ адама ... до настоящаго ...,¹ tako da se mora smatrati celoten kodeks za delo Konstantina prezbitera, sta podala A. Gorskiј in K. Nevostrujev v znamenitem „Описаніе славянскихъ рукописей Московской Синодальной библіотеки. Отдѣлъ второй. Писанія святыхъ отцевъ. 2. Писанія догматическія и духовно нравственныя“. (Москва 1859, стр. 409 сл.). V uvodu (Прологъ) pred tekstem razlag se imenuje pisec sam: азъ оумаленъ² константинъ . къ вамъ кратки мои оци же и слови . аще и грѣхъ . нѣ хощу мало вѣдovati ... тѣмъ же . и оуничженъ² мои оубѣждено кыѣние вкрънныими етеры члвкы, съказание стааго евангалиа прѣложити . отъ гръчска языка . къ словѣнскъ ... Še določneje se ponavlja ime na l. 195. pred 42. besedo „Кон . про .“ (to je Konstantina prozviziter) съказание . ѿ . евангалиу . ѿ лѣкы“, torej ime znanega staro-cerkvenoslovanskega, vzhodnobilgarskega pisatelja Konstantina prezbitera, pozneje škofa. Razen tega stoji ime tudi v naslovu predgovora: Прологъ о хѣ . оумкрени съказание стаго евангалиа . сътворени константинѣмъ . нмѣже и прѣложени кыстѣ . тогожде съказание . евангелскааго. A da gre za Konstantina prezbitera bolgarskega, potrjuje vrh vsega še na l. 1b slika človeka v knežji obleki s podpisom стѣ Борисъ, to je Boris-Mihael, knez bolgarski († 907), pod katerim so Bolgari, oziroma bolgarski Sloveni l. 864. sprejeli krščansko vero. Ne more biti tedaj že v zvezi z vsem tem nikakršnega dvoma, da je avtor pred „Prologom“ na l. 2 v prvi osebi (prim. verze 1, 5, 16, 19, 27, 32) napisane azbučne molitve pesnitve tako isto Konstantin prezbiter bolgarski in ne morda Konstantin-Ciril, kakor je trdil I. Franko (l. c. str. 151), se trudil dokazati E. Georgiev, sprejel J. Vajs in in po njem tudi spočetka Fr. Grivec „Duo carmina Constantini-Cyrilli“ (Vitae Constantini et Methodii. Acta Academiae Velehradensis XVII 272. Olomucii 1941). V knjigi „Zarja stare slo-

¹ V. N. Zlatarski, Найстариятъ исторически трудъ въ старобългарската книжнина. (Сборникъ на Българската академия на наукитѣ. Клонъ историко-филологиченъ ... Книга XXVII 132 сл. София 1923).

² Prim. v Sinajskem evhologiju 3 b 14—15 азъ оумаленъ (gr. *αισχρολογος*) . недостонитъ рабъ in v prevodu Pandektov meniha Antioha Повелѣлъ же мнѣ мои оумаленю, gr. *τι ἐμὴ βραχυτητα* (glej v izdaji Evhologija II 348, 401 i. dr.). Sledeče оуничженъ je sinonimno. V Sinajskem psalterju in v Pandektih na drugih mestih je še v pomenu „zaničevanje“.

venske književnosti“ (Ljubljana 1942, str. 63) pa Grivec z ozirom na dvom N. Wijka v oceni spisa E. Georgieva in Wijkovo opozorilo na mojo rekonstrukcijo v „Doneskih“ opušča prejšnje mnenje. O stvari bo še govora o priliki pretresa pesnitve. Tu naj le opozorim na to, da je pesnitev po vsebinski obliki resničen uvod k besedam o nedeljskih evangelijih, kakor kažejo verzi: 16 НѢ МѢНѢ НѢМѢНѢ ПРОСТРАНО СЛОВО ДАЖДА, 27 ДА НАЧЕНЫ ПИСАТИ, 32 КѢК СѢ ТВОРИЖ ЕВАНГЕЛЬСКО СЛОВО (pač z ozirom na razlago).

Azbučna pesnitev bi ne bila tudi jedina pesnitev Konstantina prezbitera. Skoro sočasno sta namreč J. Pavić in D. Kostić¹ iz službe sv. Metodu razbrala tudi v bizantinskih službah običajen akrostih, ki izpoveduje avtorja službe, in sicer po Paviću str. 73 ДОБРО МЕТОДИТ ПТЕ КОНСТАНТИН за prvotno ДОБ(РАГ)О МЕТОДНА П(О)ЕТ КОНСТАНТИН, po Kostiću str. 203 pa boljše ДОБРО, МЕТОДИ, ТА ПОЖ, КОНСТАНТИН(Ъ).²

Azbučna pesnitev je napisana z akrostihom črk na začetku verzov po redu starocerkvenoslovanske azbuke, in sicer nedvomno, kakor kaže analiza pesnitve, glagolske. Zadošča, da se tu navede le dejstvo, da je po verzih z S — 3 in l (uje) — H ter pred verzom s K vmes verz, ki predstavlja na tem mestu v azbuki stoječo črko in ta je le v glagolici, v sedanji cirilski transkripciji Ѣ, med tem ko je v stari cirilici ni bilo in je к po grškem alfabetu neposredno sledil po н — i, to je gr. *ἦτα* — *iōta*, s številčno vrednostjo н = 8, i = 10, к = 20, v glagolici pa уже = 10, н = 20, Ѣ = 30, к = 40. Napačno je torej izhajati pri rekonstrukciji iz cirilice, kakor je to storil n. pr. Sobolevskij, ki rekonstruira in piše na začetku 10. in 11. verza po cirilici Нже in I.

¹ J. Pavić, Staroslavenski pjesnički kanon u čast sv. Metodija i njegov autor. (Bogoslovska smotra XXIV 59 sl. Zagreb 1936).

D. Kostić, Бугарски епископ Константин — писац службе св. Методију. (Byzantinoslavica VII 189 sl. Praha 1937—1938).

² Zaradi popolnosti naj omenim, da je o Konstantinu Bolgarskem pisal tudi A. Sobolevskij, Епископъ Константинъ в болгарском Сборникъ XVIII 68 sl. in Гдѣ жилъ Константинъ Болгарскій? в Матеріалы str. 127 sl. Prim. tudi G. Iljinskij, Где, когда, кем и с какою целью глаголица была заменена „кириллицей“? Zveza s Konstantinom prezbiterom se ne more smatrati za dokazano, pač pa s carjem Simeonom. Se druga manjša literatura je zaznamovana v G. A. Iljinskega, Опыт систематической Кирилло-Мефодьевской библиографии. София 1934, str. 189—190.

Tekst sinodalnega rokopisa pri opisu v Описание II 2, str. 410 ni popolno izdan. Natisnjeni so le verzi 1—2, 12—15 in 25—36. V celoti sta ga v tedanji dobi izdala O. Bodjanskij in dvakrat I. I. Sreznevskij¹. Bodjanskij je izvel moderno interpunkcijo, sicer piše še v 26. verzu И҃мѣаѣ, o čemer glej v pojasnilih k rekonstrukciji. Sreznevskij podaja tekst natančno po rokopisu z njegovo interpunkcijo, vendar so v tem med obema natisoma in proti Описание неке malenkostne razlike v stavi kake pike. V Древніе глаголическіе памятники so pod črto dodane tudi variante iz tekstov v ruskem prevodu knjige J. Dobrovskega o Cirilu in Metodu ter iz nekega ne bliže označenega „Kirillovskega“ rokopisa. Omenja pa Sreznevskij Sinodalni rokopis seveda tudi v Древніе памятники письма и языка югозападныхъ славянъ IX—XII вв. (Санктпетербургъ 1865, str. 15 sl.) in v Древніе памятники русскаго письма и языка X—XIV вѣковъ, второе изданіе (Санктпетербургъ 1882, str. 80), a datira ga kakor še v Извѣстія z XII. stol., med tem ko ga v Древніе глаголическіе памятники stavlja enako Sobolevskemu v XII.—XIII. stol. Gorskiј in Nevostrujev sta ga enako Lavrovu pripisovala XIII. stol. Ob prvi oznani pa se je mislilo celo na XI. stol. (prim. P. J. Šafárik, Rozkwet slowanske literatury, Casopis Ceskeho Museum 1848, str. 20). Verjetno je, da spada na mejo XII.—XIII. stol. Sobolevskij je v že navedenih publikacijah v Русскій Филологическій Вѣстникъ XII, v bolgarskem Zborniku in v Материалы natisnil le svojo rekonstrukcijo z nekimi pripombami, pač pa je P. A. Lavrov² zopet izdal tekst po primerjanju (str. XLV со сверкой) z rokopisom Sinodalne biblioteke, vendar je pri tem razrešil okrajšave (abreviature) in uvel moderno interpunkcijo. Obširneje govori pa o rokopisu v maloruski publikaciji Ukraјnske Akademije znanosti Кирило та Методій в давньо - сло-

¹ O. Bodjanskij, О времени происхожденія славянскихъ писменъ. Москва 1855, стр. LIX.

I. I. Sreznevskij, Дополненія къ общему повременному обозрѣнію древнихъ памятниковъ русскаго письма и языка. (Извѣстія Императорской Академіи Наукъ по отдѣленію русскаго языка и словесности. Томъ X, стр. 525 сл. Санктпетербургъ 1861—1863). — Id., Древніе глаголическіе памятники. Санктпетербургъ 1866, стр. 23 сл.

² P. A. Lavrov, Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности (Труды славянской комиссии. Том I, стр. 199 сл. Академия Наук 1930).

в'янському письменстві (Збірник історично-філологічного відділу № 78. И Київі 1928, str. 193 sl.).

Čudno je, kako je mogel I. Franko, ki je o. c. (Archiv für slavische Philologie XXXV 160 sl.) ponatisnil tekst Bodjanskega, trditi, da je ta iz rokopisne Paleje XVII. stol., in kako ni spoznal, da je tekst Sreznevskega in od Sobolevskega vporabljeni isti in identičen s Sinodalnim. Res je, da Bodjanskij spredaj str. 104 sl. govori, da se azbučna molitev pogosto nahaja v „Толковыхъ Азбукахъ“, ali tam je to v zvezi s pskovskim hronografom iz l. 1494 (glej dalje doli), ki ima na začetku Palejo.

Drugi po starosti rokopis, ako bi se bil ves ohranil, bi bil dečanski srbsko-cerkvenoslovanske recenzije iz l. 1286. Nahaja se v Hilferdingovi zbirki južnoslovanskih rokopisov v Petrograjski Publični biblioteki, a opisal ga je V. Jagić, Nedjeljna propovedanja Konstantina prezvitera bugarskoga po starosrpskom rukopisu XIII. veka (Starine. Knjiga V 28 sl. U Zagrebu 1873). Kakor poroča Jagić l. c. str. 29 in 31, manjka rokopisu spočetka nekoliko listov, tako da pričenja takoj s prvo besedo razlage nedeljskega evangelija, manjka v njem pa tudi *Гѣ́занье црѣ́квѣноѣ* и *Историкѣ*. Iz tega se vidi, da se je rokopis omejil na razlage k evangelijem. Obžalovati je, da se ni ohranil začetek s pesnitvijo. Sobolevskij, Матеріалы str. 127, omenja še drug podoben, bliže ne označen srbsko-cerkvenoslovanski rokopis XIV. stol.

V zvezi z besedami k nedeljskim evangelijem in predgovorom pred njimi je najti azbučno pesnitev še v rokopisu Soloveckega samostana, sedaj z drugimi v Kazani. Objavljena je s predgovorom brez bližjega opisa rokopisa in določbe časa njegovega postanka v bolgarskem prevodu razprave arhimandrita Antonija o Konstantinu, škofu bolgarskem, in njegovem „Poučiteljnem evangeliju“.¹ Tekst je izdan z moderno interpunkcijo in razrešitvijo abreviatur. Pred verzi stoje črke akrostiha, seveda že po poznejši cirilski azbuki (glej o tem v pripombah k tekstu in rekonstrukciji). Predgovor (*Предсловіе*) je znamenit

¹ Архимандритъ Антоній, Константинъ епископъ Българскій и неговото поучително Евангелие. (Прѣводъ одъ Д. Цуклевъ. Периодическо списание на Българското книжно дружество въ Сръдецъ. Книжка XXI—XXII. 1887, стр. 372 сл., 393 сл.). — Prim. tudi Митрополитъ Антоній, Изъ исторіи христіанской проповѣди. Второе изданіе. Санктпетербургъ 1895.

po tem, ker se je v njem ohranil spomin na Nauma, tako isto učenca Konstantina - Cirila in Metoda, kakor je to bil Konstantin prezbiter: азъ оумаленный Консѣтантинъ оубѣженъ бывъ на се (to je prireditelj razlag k nedeljskim evanglijem) твоими прошеиѣи, брате Наоумѣ, и . . . ко твоѣмоу съмирѣнїю преклонихъ сѧ. Sicer pa kaže rokopis v primeri s Sinodalnim sledove poznejših izprememb, kar dokazuje že ime v naslovu pred molitvijo „Молитва Константина философа сътворена азбужкою“, ki se ponavlja pri predgovoru „Предсловоїе тогоже Константина фїлософа“. V nasprotju z vsebino je manj znano ime zamenjano z bolj znanim, zlasti še po zmotni zvezi azbučnega akrostiha s stvariteljem slovanske azbuke. To se lepo vidi iz povesti Ѡ грамотѣхъ в хронографїи (gl. doli). Ali je rokopis opisan v „Описанїе рукописей Соловецкаго монастыря, находящихся въ библиотекѣ Казанской Духовной академіи. I—III (Казань 1881 сл.),¹ ne vem.

Soloveckemu tekstu soroden, tako isto s poznejšimi cirilskimi črkami pred verzi, je tekst iz Azbukovnika Volokolamskega samostana, ki je bil objavljen v ruskem prevodu knjige J. Dobrovskega o Cirilu in Metodu in ponatisnjen od I. Franka l. c. str. 157 sl. Datum mu ni bliže določen, je pa očitno mlajšega porekla in s Soloveckim ne starejši od XVI. stol. V ruski knjigi Dobrovskega so podane tudi še neke variante iz drugega rokopisa istega samostana.

V ruski knjigi Dobrovskega na prvem mestu objavljeni tekst azbučne pesnitve (pri Franku l. c. str. 156 sl. ponatisnjen) pa je vzet iz Rumjancovskega pskovskega hronografa iz l. 1494, ki ima na početku Palejo in ki vključuje pesnitev v poznejšo povest o postanku slovanskega pisma: Ръ лѣтъ Ѡ. т. р. Константинъ Философъ наричемый Кирилъ створи лѣ грамоту словеснымъ (раꙋ словенскимъ) языкомъ ꙗвлѣмъ антицю во днь Мнѣхъ црѣ Гречкаго и во дни князя Люри Новгородска, егоужь сномъ Рꙋскаа землѧ прѣидѣ. Ѡ грамотѣхъ. Греческую грамоту створиши з. мужъ : Паллѣмъ . . . (vzeto iz Hrabrove apologije). Ёице рече стѣи Кирилъ : „Язъ симъ словомъ млюꙋ кꙋ“ itd. (azbučna pesnitev). Sekundarnost veze pesnitve z imenom Ciril leži tu na dlani. Opis hro-

¹ Prim. V. Jagić, Исторія славянскої филологїи. Санктпетербургъ 1910, стр. 646.

нографа је в А. Vostokova Описаніе русскихъ и словенскихъ рукописей Румянцовскаго музеума (Санктпетербургъ 1842, стр. 725, о песнитви стр. 730). Glej o njem tudi pri Bodjanskem, О времени происхожденія славянскихъ письменъ стр. 91 sl.

Iste redakcije kakor tekst v Rumjancovskem hronografu je slednjič tekst, ki ga je izdal I. Franko iz „Палея Толковая“ XVI. stol. Bazilijanskega samostana v Krehovu v vzhodni Galiciji¹ in potem ponatisnil v Archiv für slavische Philologie XXXV 159 sl. Tudi ta je vključen v pozno povest ѿ грамотѣ in najbolj dokazuje enaki vir s hronografskim rokopisom z zaključkom pesnitve, „в непребрѣдомы вѣкы“, v hronografskem „в непребрѣдимы вѣ“, kar je vzeto iz konca pesnitve pohvale carju Simeonu, nahajajoče se v Zborniku Svjatoslava XI. stol. in še jasnejše zvezane z imenom Simeona v rokopisu XV. stol. Kirillo-Belozerskega samostana: Zborn. Svjat. вѣ непребрѣдомы вѣкы, Kir.-Bel. вѣ непребрѣдомы вѣкы. Pa o tem vsem še doli.

Metrum azbučne pesnitve je bil grško-bizantinski jambski trimeter z dvanajstimi zlogi in cezuro po petem ali tudi sedmem zlogu. Dasi je bila podlaga kvantiteta, se je deloma uveljavilo neko pravilo, da naj je predzadnji, enajsti zlog naglašen; vendar to za starocerkvenoslovansko pesnitev ne velja, kakor je tudi med bizantinskimi jambografi bilo več skupin. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur (druga izdaja str. 648 sl.) jih razlikuje tri. Zato sega Sobolevskij predaleč, ki je v bolgarskem Zborniku XVI—XVII 317 sl. in v Матеріалы str. 6 sl. skušal z ozirom na omenjeno pravilo določiti naglas starocerkvenoslovanskih besed in oblik, pa navaja s stališča slovanske akcentologije povsem nemogoča naglaševanja, kakor n. pr. iz te pesnitve vok. *виждѣлю*, gen. du. *оучѣлю*, instr. *разумѣлю*, imper. *прѣложѣ* i. dr. Azbučni pesnitvi Konstantina prezbitera je služila za vzorec slična pesnitev z *ἀκροστιχὶς κατ' ἀλφάβητον* Gregorija Teologa Nazianskega, ki ga Konstantin prezbiter v sledečem Prologu takoj na prvem mestu sam imenuje: Добро нсть штѣ ба начинати и до ба коничати . іако же рече етерѣ бословѣцѣ Григорѣ . и вѣ законѣ гни поучати сѣ . днь и нощѣ . Spočetka izražena misel je zapopadana celo tudi v Gregorijevi alfabetni pesmi: *Ἀρχὴν πάντων*

¹ I. Franko, Памятки українсько-руської мови і літератури. І. Львів 1896, стр. LV.

καὶ τέλος ποιῶν θεόν. Gregorijeva pesnitev je napisana v jambskem dvanajstercu s cezuro po petem ali sedmem zlogu po staroklasičnem načinu na podlagi kvantitete, torej brez pravila naglaševanja predzadnjega zloga. Tudi sicer so neke licentiae poeticae, tako v 19. verzu 13 zlogov (*Τὸ μικρὸν οὐ μικρὸν, ὅταν ἐκφέρῃ μέγα*), v istem verzu presledek še le po šestem zlogu, v 5. in 15. verzu brez cezure po petem zlogu konec besede po sedmem, v 14., 17., 18. in 24. cezura po sedmem zlogu (označeno //). V slovanski pesnitvi je izvedena cezura skoro vseskozi (razen trikrat) po petem zlogu in z izjemo 10. in 32. verza z besedo *ΕΚΑΠΗΓΕΛΗΣΚ-*, o kateri glej doli pri pojasnilih pri rekonstrukciji, je tudi vseskozi le dvanajst zlogov. V sinodalnem rokopisu so cezure v tridesetih verzih označene z ločilom (piko), v 1., 2. in 19. verzu po sedmem zlogu, in le v desetih primerih ne. Ni pa v slovanski pesnitvi izveden ne kvantitativni, ne naglasni jambski metrum. Da pa so v IX. stol. ob veljavnosti še *κ — κ* obstajali v vzhodnih južnoslovanskih narečjih, torej tudi v starocerkvenoslovanščini, še sličen akcentološki in kvantitativni sistem kakor v praslovanščini, to je muzikalni naglas in dolgi in kratki vokali, oziroma sonanti, ne dokazujeta le slovenščina in srbohrvaščina, kjer se je to ohranilo do današnjih dni, temveč tudi vzhodna bolgarščina, kjer je sled nekdanje padajoče intonacije še danes opaziti v premiku mesta naglasa na sledeči zlog, kar je gotovo mlajše od IX. stol. Prim. sloven., srb.-hrv. *grād*, bolg. градѣт, plur. градовѣ, srb.-hrv. *mōre*, bolg. море i. pod. Vendar starocerkvenoslovanski verzifikator ni ne mene dolžin in kratčin v kvantitativnem oziru, ne mesta naglasa v ritmičnem metrično izrabil, to je ustvaril svojo slovansko prozodijo. V tem smislu bi bila mogoča neka primera s srbskohrvatskim trohejskim desetercem, da ima cezuro po četrtem zlogu in razpada tako na dva dela; a kake določene izmene naglašanih in nenaglašanih zlogov v njem ni.

Alfabetna pesnitev Gregorija Teologa¹

¹ Ἀρχὴν πάντων / καὶ τέλος ποιοῦ θεόν.
 Βίον τὸ κέρδος, / ἐκβίου καθ' ἡμέραν.
 Γίνωσκε πάντα / τῶν καλῶν τὰ δράματα.

¹ Migne, Patrologiae graecae t. XXXVII 908 sl.

- Δεινὸν πένεσθαι, / χεῖρον δ' εὐπορεῖν κακῶς.
 5 Εὐεργετῶν νόμιζε // μιμῆσθαι Θεόν.
 Ζήτει Θεοῦ σοι / χρηστότητα χρηστός ὢν.
 Ἦ σὰρξ κρατεῖσθω / καὶ δαμαζέσθω καλῶς.
 Θυμὸν χαλῖνον, / μὴ φοινῶν ἐξω πέσης.
 Ἵστη μὲν ὄμμα, / γλώσσα δὲ στάθμην ἔχει.
 10 Κλείς ὥσὶ κείσθω, / μηδὲ πορνέει γέλως.
 Λύχνος βίου σοι / παντός ἡγείσθω λόγος.
 Μή σοι τὸ εἶναι / τῷ δοκεῖν ὑπορρεῖοι.
 Νύει τὰ πάντα, / πράσσει δ' ἢ πράσσειν θέμις.
 Ξένον σεαντὸν ἴσθι, // καὶ τίμα ξένους.
 15 Ὅτ' εὐπλοεῖς, μάλιστα // μέμνησο ζάλης.
 Πάντ' εὐχαρίστως / δεῖ δέχεσθαι τὰκ Θεοῦ.
 Ῥαβδος δικαίου πλείον, // ἢ τιμὴ κακῶν.
 Σοφῶν θύρας ἐκτριβε, // πλουσίων δὲ μὴ.
 Το μικρὸν οὐ μικρὸν, ὅταν ἐκφύγῃ μέγα.
 20 Ὑβριν χαλῖνον, / καὶ μέγας ἔση σοφός.
 Φύλασσε σαντόν, / πτώμα ὃ ἄλλον μὴ γέλα.
 Χάρις φθονεῖσθαι, / τὸ φθονεῖν δ' αἰσχρὸς μέγα.
 Ψυχὴ θύοιτο / μᾶλλον ἢ τὸ πᾶν Θεῷ.
 24 Ὡ τίς φυλάξει ταῦτα, // καὶ σωθήσεται;

Azbučna pesnitev Konstantina prezbitera se doli najprej podaja po najstarejšem Sinodalnem rokopisu z njegovo interpunkcijo, kakor je objavljen deloma v Описание in v celoti pri Sreznevskem, zlasti v Извѣстія. Opuščeni so nepotrebni znaki pridiha. Pod črto so zaznamovane variante drugih tekstov in kar je drugega omembe vrednega o vseh. Pri okrajšavah nadpisana črka je stavljena v vrsto, toda v oklepaje. Vpoštevane niso brezpomembne razlike v interpunkciji in grafiki.

Kratice tekstov so sledeče (v abecednem redu, literaturo glej gori): Bodj. = Bodjanskega natis Sinodalnega rokopisa XII.—XIII. stol.; Fr. = Frankov tekst iz vzhodnogališke Paleje XVI. stol.; Kir. = od Srezn. Glag. navedene variante iz nekega Kirillovskega teksta; Lavr. = Lavrova natis Sinodalnega rokopisa; Opis. = delni tekst Sinodalnega rokopisa v Описание Gorskega - Nevostrujeva; Rum. = Rumjancovski tekst iz hronografa 1494. l. v ruskem prevodu knjige J. Dobrovskega o Cirilu in Metodu in Frankovem ponatisu; Sin. = Sinodalni tekst;

Sob. = Sobolevskega rekonstrukcija; Sol. = tekst rokopisa Soloveckega samostana; Srezn. Izv. = Sreznevskega izdaja Sinodalnega teksta v Извѣстія; Srezn. Glag. = Sreznevskega izdaja Sinodalnega teksta v Древніе глаголическіе памятники; Vol. (Vol. 1) = tekst iz rokopisa Volokolamskega samostana v ruski knjigi J. Dobrovskega in Frankovem ponatisu z variantami iz drugega rokopisa istega samostana (Vol. 2).

Azbučna pesnitev po Sinodalnem rokopisu z variantami

- 1 Язъ словоу снмъ . молю сѧ коу .:
Бѣ всѧ твари и зиждителяю .:
Иидимымъ . и невидимымъ .:
Га дѧа посѧли живоущаго .:
5 Да въдѣхнеть въ сръдце ми слово .:
Юже боудеть на оупѣхъ въсѣмъ .:
Живоущимъ . въ заповѣдхъ ти .:
Сѣло бо естъ . сѣктильнику жизни .:
Законъ твои . и сѣтъ стѣзамъ .:
10 Иже ищеть . епгелѣска слова .:
И просить дары твои прияти .:
Летить во нынѣ . и словѣнско плема .:
Къ крещению . обратиша сѧ въси .:
Людие твои . нареши сѧ хотѣще .:
15 Милости твои . бѣ просятъ зѣло .:
Иъ мѣни нынѣ . пространо слово даждь .:

1 Rum., Kir., Fr. снмъ словоу. — 2 Rum., Vol., Sol., Fr. твари зиждителяю. — 3 Rum. ви(д)маа и не-, Vol., Fr. -ма, Sol. -ма за -ма (cf. 2 всѧ твари). — 4 Vol. Иа, Sol. Господи; Fr. живущаго. — 5 Rum., Fr. ми въ сръдце, Vol. в ср(д)ци моемъ, Sol. въ сердце мое. — 6 Sol. на оупѣхъ; Rum. все(х). — 7 Rum. живоущи(х); Vol., Sol. твоихъ за ти. — 8 Rum., Fr. S. бо «с» за Сѣло бо естъ; Srezn. Glag. pomotoma 3; Vol., Sol. сѣтъ (сѣтъ) оупѣши къ жизни. — 9 Rum., Fr. ni и; Fr. стѣзамъ моимъ; Vol., Sol. verz opuŝčen. — 10 Vol., Sol. stoi И, pred Иже; Fr. словеса. — 11 Vol., Sol. verz opuŝčen. — 12 Vol. 1 I. I лѣтъ ти бо нѣкъ словенско плема, Vol. 2 I лѣтитъ бо снѣ славенско плема, Kir. И летить къ тебѣ славенско плема, Sol. I. И лѣтъ ти бо нынѣ (cf. Vol. 1) словенскаго плема; Rum., Fr. le словенское (словенско) плема neposredno по прияти (пріяти). — 13 Rum., Fr. по Къ кр- stoi бо, Vol. Къ вознесенію. — 15 Rum. хо(т)ще бѣ, Fr., Kir. хотѣще еже, v vseh treh ni зѣло. — 16 Rum. На, Vol., Sol., Fr. но; Rum. подаи же, Vol. дай же. Fr. подаждь слово.

- Оче снѣ . и прѣстѣн дше .
 Просащемоу . помози ѿ тебе .
 Рѣцѣ бо свои горѣ . воздѣю припо .
 20 Силоу приати . и моудрость оу тебе .
 Ты бо данши . достоинномъ силоу .
 Упоестася же . всакоу цѣлши .
 Фараоша ма . зѣловы избави .
 Херувимскоу ми мысль и оумъ даждь .
 25 О чыстѣнаи . прѣстаи тронце .
 Печаль мою на радость прѣложи .
 Цѣломоудрѣно . да начьноу пѣсати .
 Чюдеса твои . прѣдивѣнаи зѣло .
 Шестокрилатъ . силоу въспринмъ .
 30 Шествою иынѣ . по слѣдоу оучителю .
 Имени ю . и дѣлоу послѣдоу .
 Иѣкѣ сътворю . евангѣльско слово .
 Хвалоу въздаю . трѣи въ бжестѣхъ .
 Юже поетъ всахъ възрастъ .
 35 Юнѣ и старѣ . своимъ разоумомъ .

17 Sol. всекрѣстѣн, Vol. оче и снѣ и всестѣн дше, Fr. wче и снѣ и стѣн дше, Rum. wцѣ и снѣ и стѣмъ дск. — 18 Fr. просащемоу, Vol., Sol. просащемоу пища (Sol. пищоу) оу тебе, Rum. просащѣмъ. — 19 Sol., Vol., Rum. Рѣцѣ (Vol. Рѣцѣ, Rum. Рѣци) свои выспрь; Fr. verz opuŝčen. — 20 Sol., Vol., Rum. отъ тебе; Fr. verz opuŝčen (verza 19–20 sta tu pomotoma opuŝčena pač zbog ponovnega končnega 18, 20 тебе. — 21 Rum., Vol., Sol., Fr. достоиннымъ. — 22 Rum., Vol., Sol., Fr. Оупоестася; Vol., Sol. всю; Rum. ицѣлши. — 23 Rum., Vol., Sol., Fr. Фараоша (-о-). — 24 Vol., Sol., Fr. херувимскѣ, Rum. херувимскѣ; Rum. дан же, Sol. подаждь, Vol. подай же. — 25 Rum., Vol., Fr. ѡ. pred verzom, Vol. ѡ pred verzom; Rum., Fr. и прѣстаи (Fr. -а), Vol., Sol. всѣстаи (Sol. -аа). — 26 Vol., Sol. pred Печаль ni črke, Bodj. Иѣчаль. — 27 Vol., Sol., Fr. ни да. — 28 Opis. ima ločilo по твои, pri Srezn. opuŝčeno. Vol., Sol. ни зѣло. — 29 Rum., Fr. шестокрилатъ(х), Vol., Sol. шестокрилатъ; Rum., Fr. принмъ. — 30 Rum. шестѣю по слѣду оучѣнаи моѣ(г), Fr. Гшестѣю по слѣду оучѣнаи моѣго; Vol., Sol. Шестѣи творѣ послѣоужн (Sol. -ѣ) оучителю. Pred verzom stoji Vol., Sol. črka III. — 31 Opis., Bodj. in Lavr. ю, Srezn. popravljeno нѣ iz ю. Rum., Vol., Sol., Fr. Имени его; Vol., Sol. stoji pred verzom črka ѣ. — 32 Vol., Sol. stoji pred verzom nepravilno (kakor zvečine tudi dalje) ѣ (ѣ); Rum., Vol., Sol. Fr. -ьскоѣ. — 33 Vol., Sol. И хвалѣ въздаю, a pred verzom stoji Vol. ѣ, Sol. ѣ; Rum., Fr. прѣстѣн трѣи во единомъ бжѣтѣхъ. — 34 Vol. Иже, a pred verzom stoji črka ѣ, pri Sol. юже stoji Ю; Vol., Sol. всахъ; Rum., Fr. всаха воз(д)растъ (Fr. возрастъ). — 35 V Vol. stoji pred verzom črka Ю, a pri Sol. Юнѣ (Fr. ОҀнѣ) črka ѡ; Rum. с твоимъ, Fr. съ твоимъ.

ИЗЪКЪ НОВЪ • ХВАЛОУ ВЪЗДАНА ПРИСПО .:

ОЦОУ СНОУ И ПРѢСТОУОУМОУ ДХОУ .:

ІЄМОУЖЕ ЧСТЬ И ДРЪЖАВА И СЛАВА .:

ОТЪ ВСЕЯ ТВАРИ И ДУХАНИИ .:

40 ЕЪ ВСА ВѢКЪ • И НА ВѢКЪ • АМИНЪ .:

36 Vol., Sol. stoji pred verzom И; Rum., Fr. ni присно. — 37 Rum., Fr. ицѣ и снѣ и стѣ ДХѢ, Vol., Sol. и(т)цѣ и снѣ и всѣ ДХУ (cf. 17. verz). Pri Vol. stoji pred verzom Ѡ, sicer ni v Vol., Sol. nič več črk pred verzi. — 38 Rum., Fr. ni же in и дрѣжава. — 40 Rum. в непревѣднныи вѣ(к), Fr. -омыи вѣкы.

Rekonstrukcija, za katere podlago je vzet tekst Sinodalnega rokopisa po izdajah Описанія (verzi 1—2, 12—15, 25—36), Sreznovskega in Lavrova, je izvedena v grafičnem oziru v smislu običajne transkripcije glagolskih tekstov v cirilico, le da se tu predpostavlja prvotni način glagolskega pisanja: шт, с i. dr., vendar ѡ namesto starejšega ѡи in zbog nerodnosti transkripcije ♣ po soglasnikih vkljub prvotnemu edinemu t. zv. ѡа za ♣ in ѡѡ. Abreviature (nomina sacra) so razrešene in interpunkcija stavljena zaradi boljšega razumevanja moderna. V fonetičnem in morfološkem oziru iz cerkvenoslovanske oblike rekonstruirani jezik starejšega starocerkvenoslovanskega tipa z redukcijskima vokalomа ѡ—ѡ kar samo po sebi izlušči pesnitev v njeni prvotni čisti obliki, dokaz, da starocerkvenoslovansčina ni, kakor je bilo uvodoma rečeno, nikakršna fikcija. Bistvenih poprav ni treba nobenih. O nekih redkih, nevažnih (verzi 9, 11, 15, 23, 29, 37) glej v pojasnilih k rekonstrukciji, kjer so tudi vse variante drugih tekstov ocenjene in pojasnjene. Bistvena poprava 12. verza je sama po sebi po azbuki, 4. verza pa po smislu podana. Cezura po sedmem zlogu je označena z dvojno črto.

Rekonstrukcija azbučne pesnitve Konstantina prezbitera

- 1 ИЗЪ СЛОВОМЪ СМЪ // МОЛѢ СѦ ВОГОУ:
БОЖЕ ВСЕЯ ТВАРИ // И ЗИЖДИТЕЮ
ВИДИМЪИМЪ / И НЕВИДИМЪИМЪ,
ГОСПОДИ, ДОУХЪ / ПОСЪЛИ ЖИВѢШТИИ,
5 ДѦ ВЪДЪХИЕТЪ / ЕЪ СРЪДЦЕ МИ СЛОВО,

- Ёже ёждеть / на оуспѣхъ вѣсѣмъ,
 Жнеиштинимъ / въ заповѣдѣхъ ти.
 Сѣло бо естъ / свѣтильникъ жизни
 Законъ твои, / свѣтъ стѣзѣмъ (того),
 10 Ёже нишеть / евангѣльска слова
 И просить (тѣ) / дары твоѣ прияти.
 Ё лѣтъ бо нѣмѣ / и словѣнско племѣ
 Къ крыштенію / обратиша сѣ всѣи,
 Люде твои / нареши сѣ хотѣнїе,
 15 Милости твоѣ, / боже, иросѣтъ сѣло.
 Нѣ мѣнѣ нѣмѣ / пространо слово даждь,
 Отъче, сыноу / и ирѣсѣатыи доуше,
 Просѣнтоуемоу / помощи отъ тебе.
 Рѣцѣ бо свои / вѣспрь въздѣжъ присно,
 20 Силѣ прияти / и мѣдрость оу тебе.
 Ты бо даши / достоинномъ силѣ,
 Упостасъ же / вѣсѣккѣи ѣклиши.
 Фараиши мѣ / зѣловы избѣв(ѣи)
 Херувѣскѣ ми / мысль и оумъ даждь.
 25 О чѣстїнаѣ, / прѣсѣвѣтѣ тронѣ,
 Печаль моѣ / на радость прѣложи,
 Цѣломѣдрїю / да начѣнѣ пѣсати
 Чюдеса твоѣ / прѣднѣвѣнаѣ сѣло,
 Шѣстькрилатъ / силѣ (да) вѣспринимъ
 30 Шѣствоуѣи нѣмѣ / по сѣдѣоу оучителю,
 Пмени ю / и дѣлоу послѣдоуѣи,
 Ёвѣ сѣтворѣи / евангѣльско слово,
 Хвалѣ въздаѣи / тронѣи въ вожѣствѣи,
 Ёже поетъ / вѣсѣккѣи въздрастѣи,
 35 Юнѣ и старѣ / своимъ разоумомъ,
 Ёзѣкѣи новѣ, / хвалѣ въздаѣи присно
 Отъцю, сыноу / и свѣтоуемоу доухоу,
 Ёмоу же чѣсть / и дрѣжава и слава
 Отъ всѣи твари // и дѣхѣи
 40 Нѣ всѣи вѣкѣи / и на вѣкѣи аминѣ.

Pojasnila k rekonstrukciji azbučne pesnitve Konstantina prezbitera

1 Varianta poznejših tekstov **чимъ словомъ** v primeri s starejšim stavljanjem zaimka **съ** po substantivu ne prihaja v poštev. Cezura je v prvih dveh verzih prej po 7., nego po 5. zlogu. Označuje jo v prvem verzu tudi ločilo.

2 Varianta mlajših tekstov brez **и** bi skrajšala verz dva-najsterec za zlog. Opis., Srezn. Glag. in Izv. pišejo **тварин**, morda zbog pike po Izv.; Bodj., Lavr., Sob. **твари** и pač zbog sing.

3 Varianta **-ымъ** skrajša verz za dva zloga; povzročena je po opuščenju **и** v 2. verzu in tako ustvarjeni zvezi s **твари**; Rum. **-аа** kaže nadaljnje izkvarjenje teksta. Sob. stavi na koncu verza klicaj, ki ga pa je z ozirom na 4. verz bolje zamenjati z vejico.

4 Varianta **господѣиѣ** (rus.-cerkvslov. **господня**) z ene strani pomnoži verz za zlog, z druge pa priča, ker se je čutila potreba po izpremambi, da tudi tekst najstarejšega rokopisa Sin. **господа доухъ** ne more biti prvoten, kar je samo po sebi umevno, kajti taka veza obeh izrazov bi bila povsem neobičajna. Poleg tega je bil akuzativ verjetno še **доухъ**; cf. v odlomku Sinajskega služebnika III a 5—6 **тѣкѣ** (to je II b 3 **господи боже нашиѣ**) **сѧ молимъ . посѣли доухъ твои свѧты на ны**. Zato je **господа** tudi zaradi boljšega smisla popraviti v vokativ **господи**. Dobrega smisla ne daje takisto particip Sin. **живущааго**, ki ga je zamenjati z varianto Fr. **живащаго**, v prvotni obliki **живащии**, od tranzitivnega glagola kavzativa **живити**. Cf. v evangeliju Jan. VI 63 gr. **τὸ πνεῦμά ἐστιν τὸ ζῶπον**, Zogr. **Доухъ естъ иже живитъ** (popravljen iz **живетъ**), Mar. **Доухъ естъ иже живѣатъ**. V Assemanijevem evangelistarju je kakor prvotno v Zografskem evangeliju pomotoma **живет**, a enaka pomota se je zgodila tudi pri prepisovanju azbučne molitve. Sicer prim. še v Sinajskem evhologiju petkrat v raznih oblikah **животворни доухъ** (en citat glej pri 37. verzu). Sobolevskij je prevzel Sinodalni tekst neizpremenjen, Franko pa varianto svojega teksta v deseterski rekonstrukciji „Gosp’da (češ, v hitrem izgovoru) Ducha posli živejštago“. V ostalem je ta Frankov verz nazoren primer vse zgrešenosti njegove rekonstrukcije. Poprava 4. verza je obenem bistvena poprava moje prve rekonstrukcije.

5 Varianti z *мон* ne prihajata zbog dvanajsterca v pošteve, je pa značilna замена *ми* v posesivni rabi z *мон*. Glej o taki rabi *ми* in pod. v Sinajskem evhologiju (v izdaji Ljubljana 1942, II del str. 235 in predmetno kazalo str. 407). Varianta z *ми* od spredaj je sintaktično in ritmično slabša. Verz spominja na Žitje sv. Cirila pogl. XVIII *въдохни же въ срѣдца ихъ* (to je *люди*) *слово твоего оучения*, var. *оучения* (Lavrov, Материалы str. 35, 66), kar pa i. pod. ne dokazuje, kakor bi hotel Georgiev (glej Slavia XVII 564), avtorstva sv. Cirila, pač pa neko vezo z legendo, vsaj poznavanje legende.

6 Varianti Sol. *на оутѣхъ* nam. *на оуспѣхъ* in Rum. *всѣ(х)* nam. *всѣмъ* v Sin. in dr. tekstih sta očitno poznejši izpremembi.

7 K izpremembi Rum. *живоущи(х)* namesto dativa primeri *всѣ(х)* v prejšnjem verzu, k izpremembi Vol., Sol. *твонхъ* namesto *ти* pa zameno *ми* s posesivnimi zaimki v 5. verzu.

8—9 Verza se naslanjata na psalm CXVIII 105 Sin. ps. *Свѣтилаиикъ ногама моима законъ твоѣ . ꙗ свѣтъ стѣсѣмъ моимъ*. Cf. tudi k 7 *въ заповѣдѣхъ ти* ib. 104 *ѿтъ заповѣдей твоихъ*. Podobno mesto se nahaja še Proverbia VI 23 v parimejniku po izdaji R. Brandta str. 175 *Зане свѣтилаиикъ заповѣди законоу и свѣтъ, и пѣтии животоу*. To pa je podlaga citatu v Žitiju Konstantina-Cirila cap. III *Свѣтилаиикъ бо заповѣдъ законоу и свѣтъ* (Lavrov, Материалы str. 2, 41). Tem manj more to torej dokazovati Cirilovega avtorstva pesnitve, kakor bi to hotel Georgiev (Slavia XVII 564). Tudi izraz *жизнь* proti *животъ* v parimejniku (prim. V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, 2. izd. str. 287) jasno kaže na vzhodno-bolgarsko poreklo pesnitve. Varianta Fr. *стезамъ моимъ* je po psalmu, je pa zaradi sledečega *Иже нищѣтъ* nemogoča. To *Иже* in potrebno število 12 zlogov zahteva tudi popravilo teksta 9. verza v Sinodalnem rokopisu, izpopolnitev s pronominom *того* in opuščanje *и* v skladu z Rum. in Fr. Tako je popravil tekst že Sobolevskij Материалы str. 9. Varianta k 8. verzu Vol., Sol. *соутъ оуспѣшии къ жизни* bi ustrezala po številu zlogov, vendar je po kontekstu nemogoča in kot poznejša izprememba izpričana z opuščanjem 9. verza v istih rokopisih Vol., Sol. Povod temu je bilo pač izenačenje v izgovoru *S* in *З*. Ustrezanje številu zlogov, kar se še pri nekih drugih izpremembah pojavlja, pa bi kazalo

prepisovanju pa ni bil verz več dobro razumljiv, pa je utrpel razne pokvare in izpremembe. V Rum. in Fr. je prva polovica verza zato sploh opuščena. V drugih je $\bar{\text{л}} \text{лѣтъ}$ izpremenjeno v лѣтитъ , kakor Sin. лѣтитъ бо нынѣ , Vol. 2 I лѣтитъ бо снѣ , Kir. II лѣтитъ къ тебѣ . Ker druga polovica verza po Sin. и словѣньско плѣмѣ metrično pri cezuri za petim zlogom popolnoma ustreza, se je morala tedaj prva prvotno glasiti $\bar{\text{л}} \text{лѣтъ}$ бо нынѣ, manj verjetno še z zlogom ти odveč, ali pa brez и (v tem slučaju bi cezura presekala нынѣ), oziroma samo ти бо , kakor sem prvič napisal. $\bar{\text{л}}$ je stalo najbrž kakor tudi druge črke enako Vol., Sol. pred verzom. V historičnem pogledu se število 30 let popolnoma strinja z dejstvi. Zbornik z razlagami nedeljskih evangelijev je Konstantin prezbiter priredil l. 894 (C. Jireček, Geschichte der Bulgaren str. 432). V njem se nahaja ob koncu od njega tudi $\text{Историкни . . . отъ адама . . . до настоищаго . бѣ въ . индикта}$, kateri je posvetil V. N. Zlatarski posebno študijo $\text{Найстариятъ исторически трудъ въ старобългарската книжина}$ in ji določil nastanek 894. l. Prim. tudi P. Lavrov, Кирило та Методій в давньо-слов'янськом письменстві (У Київі 1928, str. 195)¹. Pokristjanjenje Bolgarov, oziroma bolgarskih Slovenov pa se je pričelo pod Borisom, katerega slika s podpisom сѣмъ борисъ stoji na začetku vsega zbornika, ravno 30 let prej (Jireček l. c. str. 150 sl.; Zlatarski, Geschichte der Bulgaren I 42—43). V isto doho 863. l. spada tudi začetek moravske misije Konstantina-Cirila in Metoda, vendar se v pesnitvi omenjeno pokrščenje more nanašati predvsem le na Bolgare, ne pa Moravane. Na to kaže pripis istega Konstantina presbitera, pozneje škofa, v prevodu besed sv. Atanasija Aleksandrijskega o pokristjanjenju Bolgarov (Описание слованскихъ рокописовъ московской Синодальной библиотеки II 2, str. 32 sl.): $\text{сія книги . . . преложи и(х) епископ константин . . . съишк сы методовъ. архіепископа моравы . . . въ се сво лѣто снѣ . . . госпо(д) нашъ князъ болгарскъ . именемъ борисъ . христіаное же има емѣ михана . . . сн же борисъ болгары кр(с)тилъ е(с) в лѣ(т) етхъ бехти}$ (protobolgarsko štetje, ustrezajoč l. 864). Ne brez važnosti za rekonstrukcijo prvotnega cirilskega prepisa $\bar{\text{л}} \text{лѣтъ}$ je tudi, čeprav drugače v čudni zvezi, krono-

¹ A. V. Mihajlov, Заметка о времени происхождения (to je l. 897) Учительнаго Евангелія Константина (Сборникъ статей в честь ак. А. Соболевскаго str. 459) ne prihaja v poštev.

loško mesto v traktatu „О прѣложеніи книгѣ ѿ Греческаго языка на Гловѣнскіи“ v hronografih in t. zv. „vremenikih“: „а ѿ крѣщеніа Болгарскаго .Ѧ. лѣтъ“, kar nedvomno podpira z ene strani gori omenjene variante z лѣтъ, z druge pa ustrezajočo rekonstrukcijo začetka 12. verza. Po Zlatarskem je prvi postanek jedra povesti iskati v Simeonovi dobi. Gre za prevod „Летописца вскорѣ“ patriarha Nikifora.¹ Po vsem rečenem je tedaj mnenje, kakor N. Durnovo² „В стихотворении Константина Болгарскаго стих, соответствующий букве «ѣ», начинается с произвольно выбраннаго слова“ brez podlage in pomena.

13 Varianti Rum., Fr. z ко, Vol. К вознесію sta metrično nemogoči. K pluralu ократиша сѧ вси poleg словѣньско плѣма cf. Jan. XII 29 Mar. i. dr. народѣ же стоѣи і слышавѣ глаголюхъ, gr. ὁ οὖν ὄχλος ὁ ἐστὼς καὶ ἀκούσας ἔλεγεν, Luk. VIII 37 Mar. i. dr. і молниѣ и всѣхъ народѣ, gr. καὶ ἰσώτησεν αὐτὸν ἅπαν τὸ πλῆθος i. pod.

15 Varianta Rum., Fr., Kir. хотѣше ponavlja isti izraz iz 14. verza. Metrumu ustrezajoči popolnejši tekst Sin., Vol., Sol., odloča просѣтъ (moglo bi biti tudi просѣше) сѣло. Gen. sing. твоѣа namesto твоѣа (v izgovoru najbrž že s slabim *i* pred *e*) i. pod. se večkrat nahaja v starocerkvenoslovanskih spomenikih ter se razlaga fonetično ali pa po analogiji po тоѣа. Zadnje glej St. Kul'bakin, Le vieux slave str. 288, drugo N. Wijk, Geschichte der altkirchenslavischen Sprache I 202, P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik I 208, Anm. 5 i. dr. Sobolevskij, Русс. Филол. Вѣстникъ XII 314 sl., pušča твоѣа in domneva просѣ brez -тъ, kar pa tudi metrično ne popravlja verza. Prim. tudi **37**.

16 Sin. ѡѣ je starejše. Druge variante, očitvidno mlajše, ne prihajajo tudi iz metričnih razlogov v poštev.

17 Variante Sol., Vol. z вѣсе- ali Fr. z le сѣат- i. dr. ne ustrezajo metričnim zahtevam. Rum. z oblikami lokativa predstavlja že povsem pokvarjen tekst. Voc. сѣше se nahaja sicer že v starih spomenikih (glej v navedenih gramatikah i. dr.), vendar je za IX. stol. verjetnejša starejša oblika. Sobolevskij pušča сѣше.

¹ K literaturi prim. G. Iljinskij, Byzantinoslavica III 78, 85 sl., 87.

² N. Durnovo, Мысли и предположения о происхождении старославянскаго языка и славянскихъ алфавитов (Byzantinoslavica I 61, gl. tudi 68).

18 Rum. *просащимъ* je nepravilno, prim. 16. verz *мѣнѣ* i. dr., pomotoma pač po 15 *просаѣтъ*. Sobolevskij pušča *просащюуууууу* z asimilacijo, kar bi na vzhodnem Bolgarskem tedaj že moglo biti. Prim. verz 37. Vol. *пища* (za -ѣ), Sol. *пищуу* namestu *помощи* še z *уу тѣбѣ* ne ustreza metrumu. Izraz je po psalterju (glej doli pri 22. verzu).

19 Vkljub piki po *горѣ* bi mogla biti cezura po 5. zlogu. Izraz *въспрѣ* je v spomenikih starejši nego *горѣ* (V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, 2. izdaja str. 332—3, 428). Sobolevskij pušča *горѣ*, a v bolgarskem zborniku XVI—XVII 320 piše *въздаѣхъ*.

20 Varianta *отъ тѣбѣ* ne ustreza tu metrumu. O opustitvi 19.—20. verza v Fr. glej gori pri variantah pri 20. verzu.

21 Varianta *-ымъ* iz *-ын-* v mlajših rokopisih ni v skladu z metrumom.

22 Na tem mestu stoji iz grščine prevzeta beseda z *v*, znak starine (V. Jagić, Entstehungsgeschichte str. 310), prim. Sinajski psalter ps. XXXVIII 6, 8 *въпостасъ*, LXXXVIII 48 *въпостасъ* (s popravo). Bolonjski psalter ima že vseskozi (še CXXXVIII 15) *уупостасъ*. Od variant *всю* ne prihaja v poštev, pač pa *ицѣлиши*, ker je od *въсѣкъ* v starem tekstu pričakovati pronominalno obliko. Vendar je v Sinajskem psalterju ps. CXXXV 25 *дѣлаи пишѣхъ въсѣцѣи пѣти*. Sicer glej še tu ne v poštev prihajajoče pri V. Vondráku, Altkirchenslavische Grammatik, 2. izdaja str. 462. Sobolevskij pušča *въсѣкъхъ* (Русс. Филол. Вѣстникъ -ѣ-) *цѣлиши*. Prim. tudi doli 34. verz, kjer metrum zahteva adjektivno zloženo obliko. Zato je tudi gori verjetna, zlasti še, ker se kontekstu bolje prilega imperfektivni glagol.

23 *Фараоша* (s prvotnim pravopisom najbrž *-w-*) je starejša tvorba nego *Фараонъ*. Subst. acc. *Фараоца* se nahaja v istem zborniku v razlagah k evangeliem (Описание slovanskih rokopisov moskovske Sinodalne biblioteke II 2, str. 429). Prim. tudi v Supraselskem kodeksu 389, 12 *фараоууу*, v Sinajskem psalterju ps. CXXXIV 9, CXXXV 15 *фараоца* in v Sinajskem evhologiju 5b 4—5 *отъ работы фараоуша*. Tekst verza z *избави* v rokopisih pesnitve ima zlog premalo. Zato je verjetno po podobnem mestu v rokopisu XV. stol. moskovske Duhovne akademije Žitija Konstantina-Cirila pogl. XVIII *избавѣа вса ѡтъ всѣхъ* (var.

-оа) БЕЗБОЖНЫЯ И ПОГАНСКЫЯ СЛОВЫ poleg ИЗБАВИ И БЕЗБОЖНЫЕ И ПОГАН'СКЫЕ СЛОВА в južnoslovanskem rokopisu iz l. 1469 (Lavrov, Материалы str. 35, 65) predpostavljati tudi za pesnitev isti particip. Sobolevskij misli на мене namesto ма, kar bi pa pokvarilo cezuro.

24 Običajna daljša oblika $\chi\epsilon\rho\upsilon\kappa\iota\mu$ -, in tudi druge variante k imperativu se upirajo metričnemu pravilu, ki mu popolnoma ustreza najstarejši tekst Sin. Krajša oblika $\chi\epsilon\rho\upsilon\kappa\iota\kappa\alpha$ je izvedena od $\chi\epsilon\rho\upsilon\upsilon\beta$ iz hebr. *kerūb* brez pluralnega končaja *-īm* in se nahaja v starocerkvenoslovanščini tudi sicer. Prim. v Sinajskem evhologiju 100a 5 $\Gamma\epsilon\delta\alpha\iota$ на $\chi\epsilon\rho\upsilon\kappa\iota$ (glej v II. delu izdaje pripombo k mestu ter v Dostavkih str. 312, 376) in v staroruskih Minejih iz l. 1097, л. 112 adv. $\chi\epsilon\rho\upsilon\kappa\iota\kappa\alpha$ (Sreznevskij, Материалы III 1368). V neki zvezi s tem mora biti ime črke $\chi\tau\rho\kappa$. Analogno je biblijsko hebr. elohim za ime Boga v pluralni obliki od sing. eloah, kar naj je izvedeno od el „močni“ (M. Buchberger, Kirchliches Handlexikon I 1263, 1279 i. dr.).

25 Na tem mestu je predpostavljati pisavo splošnoindoevropske interjekcije *o*, gr. ω ali $\bar{\omega}$, z gr. ω , kakor je to v večini rokopisov. Druge variante prekoračijo pravilno število zlogov. Prim. podobno v 17. verzu.

26 Da je tu v prvotni glagolski azbuki stala črka, ki se je imenovala „pe“ ter imela številčno vrednost 800 ($\bar{w}$ je bilo 700, $\bar{u}$ 900), in katera je to bila, sem obširno razložil v razpravi Doneski k vprašanju o postanku glagolice (Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede 1923, I 135 sl.), kar so sprejeli n. pr. V. Vondrák, Církevněslovanská chrestomatie (V Brně 1925, str. 136, 138), J. Vajs, Rukovet' hlaholské paleografie (V Praze 1932, str. 12, 35, 95), St. Kul'bakin, Белешке о Храбровой апологији (Глас Српске краљевске академије. Београд 1935, str. 57) i. dr. Črka ψ , kakor pričajo starocerkvenoslovanski spomeniki in starejši zapisi glagolske azbuke, ni bila od početka v glagolici (prim. Kul'bakin l. c. str. 68 sl.), še manj pa na mestu med *w* in ψ , kar bi bilo že po naravnost čudovitem fonetičnem ustroju glagolice genialnega Konstantina-Cirila nemogoče. Mesto bi ji bilo po ψ , kakor je n. pr. pri A. Banduriju v izpisku iz rokopisa XIII. stol. pariške biblioteke: $\omega\tau$, $\tau\zeta\eta$, $\tau\zeta\epsilon\rho\beta\eta$, $\sigma\acute{\alpha}\alpha$, $\sigma\theta\iota\alpha$ za w , ψ , ϕ , ψ , ψ (O. Bodjanskij, О времени происхождения славянскихъ письменъ str. 14). Glej tudi doli pripombo k 30.—31.

verzu. Najpoznejše je mesto po *w* in pred *ц*, n. pr. v izpisku iz stokholmskega Codex giganteus iz l. 1360 češkega opata Diviša: *ot, sstya, ci* (l. Sreznevskij, Древние глаголические памятники str. 28). V najstarejših zapisih azbuke nasprotno manjka *щ*, pač pa je v njih po *w* ohranjen ali naziv črke „pi“ v Abecenarium bulgaricum i. dr. ali napominjajoči na njo znak, z zamenjavo znakov *ѣ* — *Ѣ*, dublet za *f* v Kijevskih listih, v Monakovski azbuki in v arhaistično napisani glagolski azbuki v bosansko-bogomilski knjižici XV. stol. (na prvem mestu *Ѣ* popravljen v *ѣ*); zamenjava pa se je zgodila, ker je v macedonski glagolici *Ѣ* izrinil in zamenjal *ѣ*. torej narobe kakor v hrvatski. Ime „pe“ (*пѣ*) po *w* se nahaja tudi v rokopisu Hrabrove apologije moskovske Duhovne akademije, nanj kaže še *Пѣсньмн ти пою по О прѣсѣл-таи Троице . . .* v ruskocerkvenoslovanskem prepisu XIII. stol. druge azbučne pesnitve ali *пѣ(с)нмн слава(т) ма агган* med *w* in *ц* v frazah, razvrščenih v azbučnem redu, v nekem srbskem zborniku s spisi Konstantina iz Kostenca i. dr. pod. Zakaj piše Bodjanskij o. c. str. LIX *Пѣчаль*, medtem ko stoji v Описаніе, pri Sreznevskem in Lavrovu *Печаль*, ni jasno. Po tem bi se zdelo, da je pri zadnjih pisava besede popravljena. Seveda bi bilo v tem primeru *Пѣ* napisano pod vplivom druge tradicije. Domneva N. Durnovo (Byzantinoslavica I 61, 78), začetno *п* naj bi stalo za gr. *ψ*, ki bi zamenjalo *щ*, je dandanes povsem zastarela.

27 *Дд* in *28* *скло* je potrjeno po Sin. in metrumu.

29 Variante ne ustrezajo metrumu; z ozirom nanj pa je treba tu tudi Sin. izpopolniti z *Дд*, kar je iz drugega razloga po analogiji 27. verza zbog poetične paralele k njemu storil že Franko. Sobolevskega rekonstrukcija *шестокрилатыхъ* stvari ne rešuje. Dasi je v Sinajskem evhologiju 4a 17—18 *шестокрилатъ* poleg večkrat *трыскатъ*, *трыговити* (pisano *тръ-*), je vendar od osnove na *ѣ* starejša tvorba, kakor je v Sin. *шестъкръ-*. Prim. sicer v Izborniku Svjatoslava iz l. 1073 *шестъдньникъ* (Sreznevskij, Матеріалы III 1591). Janez Eksarh bolgarski rabi tvorbo *шестокри-льнъ* (glej v izdaji Sinajskega evhologija II 361).

30—31 V azbuki zakončujejo po *š* red črk znaki za slovanske samoglasnike, in sicer najprej *ѣ* — *ы* — *ѣ*, kateri, kakor znano, ne morejo stati na začetku besed. Zato je tu primorano opuščen azbučni red in stojita dva verza z drugima začetnima

glasovoma, od katerih prvi nadaljuje sprednje $\bar{s}$, vendar z κ (шкствоѣж); poleg tega se v 29. in 30. verzu neposredno vrste besede z κ — κ — κ : вѣспримѣ шкствоѣж шѣнѣ. V Vol., Sol. stoji pred 30. verzom znak ш, kar potrjuje gori pri 26. verzu rečeno. Varianta 30. verza v Rum., Fr. Оучителю моему по слѣдоу оучителя моего ne ustreza metrumu in je očitvidno mlajša. Varianta Sol., Vol. Шествие творѣ послѣжъ (Vol. послѣжъ) оучителю sicer ustreza metrumu, se pa izpričuje kot poznejša, ker je proti Sin. genetiv du. оучителю pojmovan kot dativ sing. in zato izprememba послѣжъ (v izrazu je mogoče videti spomin na Mat. XX 28 Mar. снѣ члвскѣ не прѣде бо да послѣжатѣ емоу, иѣ послѣжитѣ, gr. *διακονῆσαι*) in v 31. verzу его. V singular je izpremenjeno mesto tudi v Rum., Fr. оучителя моего — его. Izpremembo его namesto ею je moglo povzročiti še Имени, v čemer je Bodjanskij o. c. str. LXI videl nasprotje, neko logično kontradikcijo. Iz istega razloga je morda Sobolevskij, toda le prvičrat v Русс. Фил. Вѣстникъ I. c., sprejel его. Vendar ne more biti dvoma, da je dati prednost tekstu najstarejšega rokopisa. Izprememba duala ею v singular его v mlajših rokopisih je mnogo bolj mogoča, nego obratna singulara v dual. To je filološki naravnost izključeno. Da je bil Konstantin presbiter, ki ima ime kakor Konstantin-Ciril, učenec Metodov, sam pravi v prevodu besed sv. Atanasija Aleksandrijskega proti Arijanom po rokopisu moskovske Sinodalne biblioteke XV. stol. (Описание II 2, str. 32 sl.): сѣа кнѣги . . . повелѣнѣмъ кнѣза нашего болгарска . именемъ сѣмѣона преложи и(х) епископъ константиинъ (tedaj je bil že škof) . в' словенскѣ языкѣ . ѿ греческа . в' лѣто ѿ начала мѣра . * ѿ ѿ іа ин(а) ѿ . счѣкы мѣродок' . архіепископа моравы . . . в' се 880 лѣто (to je 907) сѣне рабъ бжїи сего кнѣза ѿцѣ . . . госпо(а) нашѣ кнѣзъ болгарскѣ . именемъ борнѣ . христїаное же имя емо мѣхана . . . V Soloveckem rokopisu razlag k nedeljskim evangelijem se je v predgovoru ohranil tudi še spomin na Nauma, Klimentovega brata (glej v izdaji Sinajskega evhologija II 245), drugega učenca slovanskih apostolov . . . азѣ оумаленнѣи константиинѣ оубѣженѣ бжїѣ на се (to je prireditelj razlag) твоими прошеїи брате Паоуме (Периодическо списание XXI—XXII 394). Konstantin presbiter se v pripisu k drugemu delu imenuje sicer le učenca Metodovega, saj je Konstantin-Ciril umrl že l. 869, ali s polnim pravom je mogel smatrati tudi oba slovanska apostola za svoja učitelja (шѣ-

strojnik nink po skladu učitelju, jo dajou poskladovat). Ker pa je imel tudi Konstantinovo ime, je v okrajšani pesnitveni dikciji vstavil poleg dajou še imeni, kakor nesporno izpričuje najstarejši tekst. Vsekakor ni po vsem nobene nujne potrebe, nahajati v jasno ohranjeni stilizaciji nekako izključujoče nasprotstvo. Tudi P. Lavrov, Кирило та Методій str. 194, prevzema in razlaga tekst kot tak. Popolnoma samovoljna in nemogoča pa je rekonstrukcija I. Franka s posebno čudno pojasnitvijo l. c. str. 171, 174: *Sestvi je tvorje poslužą nune — Učitelju mojemu Christosu, — Imeni i delu posleđuje*. Seveda izhaja Franko iz domneve, da je bil sestavitelj azbučne molitvene pesnitve Konstantin-Ciril. To pa je tudi dokazovanje E. Georgieva, ki Frankovo mnenje v bistvu ponavlja (glej Slavia XVII 563). Ako stoji v poznejših rokopisih, kakor Sol., Rum., njegovo ime kot avtorja — kaj drugega ne govori neposredno za to —, čemur pripisuje E. Georgiev (glej Slavia XVII 561, 562) posebno važnost, je to zmotna, v cerkvenoslovanskih rokopisih dobro znana zamenjava dveh imen (n. pr. tudi Klimenta, učenca slovanskih apostolov in Klimenta papeža i. dr.). Koliko pa je temu v našem primeru prilagati važnosti, se vidi iz Soloveckega rokopisa, kjer se naslov predgovora, v katerem se imenuje Konstantin prezbiter poleg Nauma, glasi: Предсловіе тогоже Константина фїлософа. Enakost fraz kakor въ складъ учителя ходити v Žitiju sv. Cirila pogl. VI (Lavrov, Материалы str. 10), na kar opozarja Georgiev (glej Slavia XVII 564), ne dokazuje seveda ničesar.

32 Cirilsko Ѡ̋ (Sol. rus.-cerkvslov. ѡ) je seveda transkripcija za ꙗ, ki sledi v glagolski azbukii po Ꙗ — Ѣ — к in stoji po glagolski grafiki tudi za ia. Poleg ꙑꙑ nahajamo v starocerkvenoslovenskih spomenikih neprejontirano, etimološko prvotnejše ꙗꙓ, n. pr. izključno v Sinajskem evhologiju 66 b 15, 88 b 10, medtem ko je v Supraselskem kodeksu pretežno pogostno ꙗꙕꙔ, v Glagolitici Clozianus II 48, 714 le ꙑꙑ i. pod. V Sin. je ohranjena pravilna starocerkvenoslovenska pisava ⱮⱭⱏⱨⱩⲒⱦⱤⱎⱣⱫⱞⱰⱥⱄⱃⱵⱟ. O tem glej že gori pri 10. verz.

33 Početno **Π** in s tem povzročeno **εκβαλλ** v Vol., Sol. je očitvidna poznejša izprememba; jasno poznejši dodatki so tudi v Rum., Fr. **πρ(ε)ττι** po 25. verzu. Frazo **χβαλλε μοι εκβαλλ** prim. v evangeliju Luk. XVII 16 Mar. i. dr., gr. *εβχαριστων*. Po prvotnem redu glagolske azbuke bi po **κ** v 32. verzu morala

enako, kakor je v *Abecenarium bulgaricum*, slediti črka ѡ, ki je v pesnitvi še le v 35. verzu po ѡ. Isti red je tudi v drugi, gori pri 26. verzu omenjeni azbučni pesnitvi. Zanimivo pa je, da je to isto celo v Monakovski azbuki, in sicer za ѣ, ki si ga Dur-novo, *Byzantinoslavica* I 61, 78 ne more razložiti, pajku podobni znak z imenom хлѣмъ (glej moje Doneski str. 172 sl.), ter je tako pesnitev z azbučnim akrostihom služila za podlago nekim zapisom azbuke, oziroma sličen zapis azbuke poslužil redu črk v pesnitvi. V rokopisu Hrabrove apologije se navaja хлѣ po ѡ in ѡѣ. V *Abecenarium bulgaricum* sta znaka za *h* zamenjana in stoji pajku podobni znak po *f*, običajni glagolski znak za *h* z imenom хѣръѣ, v *Abecenarium bulgaricum* *hier*, pa med *š* in *z* (pojasnila o pomotah v *Abecenarium* na tem mestu glej V. Jagić, *Глаголическое письмо* str. 204). Ker je v *Abecenarium* v splošnem azbučni red bolje ohranjen, oziroma razviden, bi se moglo sklepati, da je pajku podobni *h*, s katerim je bila z ozi-rom na Хѣровѣскѣ в 24. verzu najbrž napisana beseda хѣалѣ в pesnitvi, imel kedaj mesto po *š* in ne seveda med vokalnimi znaki ѣ — ю — ѡ. Z druge strani pa je tudi očitno, da je Kon-stantin prezbiter v akrostihu natančno izvel glagolski azbučni red le do začetka slovansko-vokalnih znakov ѣ — ѣ — ѣ, ki so mu bili nevporabni. Od tu si je dovolil odstopanja od reda, drugi znak za *h* po ѣ in ѡ pred ю. Razen tega je opuščen ж, morda iz razloga, da ni našel primerne besede z ustrežajočim glasom na začetku. Ako nahajamo za vokale to isto v rokopisu Hrabrove apologije moskovske Duhovne akademije, z besedami na začetku (tu navedeno s staro grafiko) ѣдѣ, ѡдѣ, юность, pri naštevanju črk ѣ, ѡ, ю (Jagić, *Разсуждение* str. 300 sl.), ne smemo iz tega sklepati, da je to bil prvotni red in da je v azbuki manjkal znak za ж. Saj pravi Hraber sam: како может сѣ писати доврѣ гречѣскими писменѣ бѣ, или живѣ(т), или сѣло, или цркъ, или чаanie, или широта, или ѣдѣ, или ждѣ, или жность, или азѣкъ, или ина пѣ(д)вна симѣ. Pravilen pa je pri Kon-stantinu prezbiteru zaključek azbuke z ѡ, to je znakom, ki je v prvotni glagolici označeval *e* in *ie*. Na to kaže Hrabrova apo-logija (tudi Hilendarski rokopis), *hie* v *Abecenarium bulgaricum*, znak za *ie* v Monakovski azbuki i. dr. Tak zaključek je tudi fonetično vtemeljen, po ѣ — ю znaki za nazalne vokale, in sicer po ю umevno najpreje ѡ in potem še le ж, ж (v prvotni gla-

golicci seveda *ē* za *ē* in *iē* kakor je bilo *e* za *e* in *ie*.). Zadnji štiri verzi, 37—40, po ~~tem~~ so dodatek, običajni molitveni zaključek. Ker je glagolska azbuka po Hrabrovi apologiji imela 38 znakov za 24 grškim sličnih in 14 slovanskih glasov, bi tedaj Konstantin prezbiter, ako odštejemo oba verza na mestu ~~ъ~~ — ~~ы~~ — ~~ѣ~~, štejemo pa verz s pajku podobnim *h* v *хѣалѣ*, v akrostihu vpošteval le 34 znakov. Tem pa je seveda prišteti za akrostih nevpornabne ~~ъ~~ — ~~ы~~ — ~~ѣ~~ ter opuščeni ~~ѣ~~. Izraz za *oy* z azbučnim imenom *oykъ* bi bil zastopan po gr. *v*: *oy* in ~~ы~~ sta šteti v število 38, ker tudi Hrabro za grščino prišteva 11 *δβογλαςτϋιηχ* k 24 pismenkam in 3 številčnim znakom, da dobi število 38. Zato pri tem številu za azbučno pesnitev ne prihaja ali dubleta za *h* ali *oy* v pošte. Razna ugibanja in domneva N. Durnovo (Byzantinoslavica I 62) o nazalnih znakih, ki naj bi bili predstavljeni v prvotni glagolici le z deli znakov, ~~ѣ~~ s prvim delom, ~~ѣ~~ z drugim in bi jih bilo treba pri pisanju šele kombinirati, ni v skladu z dosledno izvedbo fonetičnega principa in dovršenostjo ustroja in stilizacije azbučnih pismenk po Konstantinu-Cirilju. Opirati to na Monakovsko azbuko je zmotno, saj ima vendar v glagolski popolni znak za ~~ѣ~~, a prvi del od ~~ѣ~~ je očitno napačno odtrgano zapisan, kakor so v silno neokretnem prerisu, ne zapisu črk tega rokopisa še druge nenatančnosti (glej faksimile pri J. Vajsu, Rukovet' hlaholske paleografije str. 10). Poleg tega so znaki za nazalne vokale vendar ligature glagolskih črk za *e* — *o* in za ligaturo *io* z grškim minuskulnim *v*, ki je šele z znakom za *e* dal sredinski krožek, kar naj bi bilo po Durnovo skupno z *v* kot izraz za nazalnost samostojna sestavina znakov za nazalne vokale. Ločitev med *ē* in *iē* v glagolici in oddeljena uporaba drugega dela glagolskega *ē* — *iē* je poznejša stvar. Pa tudi gori opisani razpored črk v azbučni pesnitvi ne predstavlja najstarejšega stanja, kar poleg vsega drugega tako isto jasno izpričuje, da sestavljavec pesnitve ni mogel biti Konstantin-Ciril, kakor se je trudil dokazati Georgiev, ker bi v tem primeru azbučni red prvobitnejše izgledal, temveč že človek po njem, to je Konstantin prezbiter.

34 Vol. **жж** je očitvidna pomota, lahko po več nagibih, o katerih vgibati ni vredno. O mestu **ж** pred sledečim **ю** glej pri 33. verzu. Zakaj piše Sobolevskij, Материалы str. 10 **жж** (v prejšnjih rekonstrukcijah **ЖЖ**) ni umljivo. Substantiv **вздростк**

masc. poleg възрастъ fem. se nahaja že v starih spomenikih, vendar je le prvo potrjeno po starocerkvenoslovanskih, kakor Sinajskem evhologiju 94 a 21 in večkrat Supraseljskem kodeksu. Je tudi v prepisu prevoda Pandektov meniha Antioha XI. stol. (Sreznevskij, Матеріалы I 369, Miklošič, Lexicon palaeoslovenicum str. 88, 94; ib. glej tudi o fem.). Pronomen въскъ masc. ali въска fem. da z възрастъ, oziroma -ъ, za zlog premalo. Metrum zahteva adjektivno zloženo obliko kakor je v Sin. in že v 22. verzu, kjer jo je vendar mogoče, toda manj verjetno, po varianti odpraviti. Sicer glej še tam o oblikah tega pronomina. Za Sin. pišejo Opis. въскъй z znakom pridiha na и, Bodj., Lavr. brez znaka, Srezn. Glag. въскъи s končajem kakor Opis., Izv. въскъи z znakom pridiha na и.

35 Оуиъ за юиъ je staroruska oblika (A. Sahmatov, Очерк современного русского литературного языка. Друга izdaja. Moskva 1930, str. 32). O mestu ю glej pri 33. verzu. Rum., Fr. съ твоимъ je očitno pozneje dodano.

36 Rum., Fr. je jasno opuščeno присно. O azbuko in azbučni akrostih zaključujočem ѿ glej pri 33. verzu.

37 Verzi 37—40 vsebujejo običajni molitveni zaključek že izven azbučnega akrostiha. Prim. podobno v Sinajskem evhologiju 17 a 8—12 о хъ некъ ги нашемъ . съ нимъже тебъ слава і честь . і держава . съ стѣмъ дѣомъ . Ъъ вѣкы вѣкомъ аминъ %.

ali 95 b 22 емоуке подобаетъ ескъ слава . честь и держава . . . прѣстоуемоу оцю и спюу . і благоуемоу . и животворящюму дхюу . нынѣ % (to je нынѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ аминъ). V sedanjem služebniku prim. večkrat se ponavljajoče Ико подаваетъ тебъ всакаа слава, честь и поклоненіе, Отцъ и Сыиъ и святомъ Дхъ, нынѣ itd. ali Ико твоа держава, и твоа естъ царство, и сила и слава, Отца и Сына и святаго Дхъ, нынѣ itd. Variante v 37. verzu se strinjajo s podobnim 17. verzom in je o njih slično reči. Sin. прѣстоуемоу (Srezn. Izv. pomotoma -оу-) je kakor v 18. verzu просащюуемоу, vendar bi bil tu s to tvorbo zlog preveč. Sobolevskij piše skraćeno obliko -уму, kar ni verjetno za IX. stoletje na jugu, pa se n. pr. v Supraseljskem kodeksu nahaja še le posamično. Zato je najbrž Sin. прѣст- prevzeto iz 18. verza in ima tu stati le сватоуемоу, kakor se menjajo ti izrazi tudi sicer, n. pr. v gori navedenih citatih iz Sinajskega evholo-

gija i. dr. Ako bi se hotelo ostati pri že asimilirani obliki -ουου-, kakor je pretežno v Supraselskem kodeksu, potem bi se pri $\eta\rho\kappa\epsilon\tau$ - moglo misliti na zategnjeni izgovor z enozložno veljavnostjo. Prim. pri Gregoriju Teologu po potrebi verzov 14 $\sigma\epsilon\alpha\nu\tau\acute{o}\nu$ poleg 21 $\sigma\alpha\nu\tau\acute{o}\nu$ ali 16 $\tau\acute{\alpha}\kappa$ za $\tau\acute{\alpha}$ $\epsilon\kappa$. So to grški gramatiki znani pojavi, imenovani ali $\acute{\alpha}\phi\alpha\iota\rho\epsilon\iota\varsigma$ (kakor $\tau\acute{\alpha}\kappa$) ali, če se slišita oba vokala, stisnjena v en zlog, $\sigma\upsilon\nu\iota\zeta\eta\sigma\iota\varsigma$, $\sigma\upsilon\nu\epsilon\kappa\phi\acute{o}\nu\eta\sigma\iota\varsigma$, tudi $\sigma\upsilon\nu\alpha\iota\rho\epsilon\iota\varsigma$.

38 Jasno poznejše izpremembe v Rum. in Fr. ne prihajajo v poštev.

39 Dasi ni pike, je cezura pač po $\tau\upsilon\alpha\rho\kappa$ kakor v 2. verzu. Izraz $\tau\upsilon\alpha\rho\kappa$ prim. v evangeliju (evangelistarju) Mark. XVI 15 Assem. И рече имъ . шедъше въ кесъ миръ . проповѣдите евангеліе всенъ твари (gr. $\pi\acute{\alpha}\sigma\eta\ \tau\eta\ \kappa\rho\iota\sigma\epsilon\iota$). Prim. tudi v staroruskih Minejih iz l. 1097 Поетъ вса тваръ рождество ти (Sreznevskij, Материалы III 930), zlasti pa v zaključku pesnitve „Proglas k svetemu evangeliju“: Томуу (scil. богоу) въскъ подобаетъ слава — Чстъ и хвала, кожнъ сыноу въшъ — Еъ отъцемъ и сватънымъ доущомъ — Еъ въскъ въскъ отъ въсемъ твари. Drugi izraz дыханнѣ je prevzeto iz psalma CL 6 Bol. (v Sin. ps. manjka) Еъскко дыханне (gr. $\pi\acute{\alpha}\sigma\alpha\ \pi\nu\omicron\eta$) да хвалитъ га. Ta citat se nahaja tudi v Žitiju Konstantina-Cirila XVI. pogl. (Lavrov, Материалы str. 30, 62). Nanj pa se naslanja takisto v Sinajskem evhologiju 51 b 21—23 твое ко поетъ са . ѿ величитъ . отъ всего дыханнѣ (gr. $\pi\alpha\sigma\eta\ \pi\nu\omicron\eta\varsigma$). Za dokaz Cirilovega avtorstva pesnitve po Georgievu (glej Slavia XVII 564) je to seveda brezpomembno.

40 Varianta verza v Fr. в непрекъдомыя въкы, Rum. -имыя je vzeta iz druge pesnitve, Pohvale carju Simeonu v Zborniku iz l. 1073 v rokopisu moskovske Sinodalne biblioteke въ непркъврьдомынъ въккъ въккомъ аминъ (Описание II 2, str. 367), v rokopisu Kirilo-belozerskega samostana XV. stol. на пркъврьдомынъ въккы (Sobolevskij, Материалы str. 12). Ta redki particip je za beležen le še v zvezi непркъврьдомое дѣлание, gr. $\acute{\alpha}\pi\epsilon\rho\alpha\nu\tau\omicron\varsigma\ \epsilon\rho\gamma\alpha\sigma\iota\alpha$, v rokopisu prevoda Janeza Lestvičnika XII. stol. (A. Vostokov, Словарь церковно-славянскаго языка I 490; Miklošič, Lexicon palaeoslovenicum str. 438; Sreznevskij, Материалы II 417).

Fonetična transkripcija azbučne pesnitve z označbo naglasa¹

- 1 *Azъ slovomъ simъ // molъ sę Bôgu:*
Bože vъšeję tvâri // i zižditelu
Vîdimyjimъ / i nevîdimyjimъ,
Gospodi, dûhъ / poslî živęštъjъ,
5 *Da vъdъhnętъ / vъ sr'dbce mi slovo,*
Ježe bôdetъ / na uspehъ vъsemъ,
Zivęstijimъ / vъ zapovedъhъ ti.
Dzelo bo jestъ / svętilnikъ žizni
Zakônъ tvojъ, / svętъ stъdzâmъ togo,
10 *Iže ištętъ / jevanъ'elvska slová*
I prositъ tę / dâry tvoję prijęti.
h² lętъ bo nýně / i slovenъsko plemę
Kъ krъštenъju / obratišę sę vъsi,
L'ûdъje tvojî / narešfi sę hđęštę,
15 *Milosti tvoję, / Bôže, prosętъ dzelo.*
Nъ mňně nýně / prostrano slovo dâzdb,
Otъce, synu / i pręsvętъjъ dûše,
Prosęstъjemu / pōmošti otъ tebę.
Rocę bo svojî / vъsprъ vъzdeję prísno

¹ Vokale *o* — *e* — *ъ* — *ь* je smatrati za kratke; kratki pa so bili od tedaj postali na gotovih mestih tudi že prvotno dolgi, kakor n. pr. rastoče intonirani na koncu in dolžine pred dvozložnimi sufiksi, oziroma končaji. Vendar se to tu ne označuje (n. pr. *duša*, ne *duša*). Ne označujejo se tudi primeri metatonije, kakor prehod rastoče intonacije v padajočo v genetivu plur. (n. pr. *lętъ*, ne *letъ*). Kratko akcentuirani končaji se zaznamujejo z gravisom. Sicer je akcent zaznamovan brez posebne vtemeljitve, ker bi to vedlo predaleč v tej razpravi. Razume se, da more biti označba nekih naglasov, zlasti mesta naglasa v besedi le hipotetična. Saj je ugotovitev starejšega ali mlajšega razvojnega stadija v mnogih ozirih nemogoča. Dvomljivi, razmeroma številni primeri so označeni debelejšje. Znaki so običajni.

V grafičnem pogledu je iz praktičnih in tiskarskih razlogov za *i* pisan *j*, za *ъ* — *h*. Opušča se pri naglašenem *e* (jatu) diakritični znak, pri sonantih *r* — *l* krožek, pri napeto artikuliranih *ъ* — *ь* strešica. Iz istih razlogov se zadnja ne zaznamujeta tudi s kratko označenima *y* — *i*. Le za začetno *jъ* (iže) se piše *i*-. Glas *l* pred velarnimi vokali je *ł*. Sumevci so kakor skupini *št'* — *žd'* palatalni. *Dz* je afrikata.

² Število 30, označeno z znakom cirilske transkripcije glagolske črke za *y'*. Glej pri rekonstrukciji.

- 20 *Síľo prijěti / i mōdrostě u tebe.
Ty bo daješi / dostōjbnomě síľo,
Ypóstasě že / vsákqjǫ celiši.
Faraōše mē / zľobij izbavľaje
Hēroutěskǫ mi / mýslě i umě daždě.*
- 25 *O čystnaja, / přěsvetaja trōjěcě,
Pečālě moja / na rádostě přeloží,
Cělomqdrěnō / da načěnǫ psāti,
Cudesá tvojá / předivnaja dzelo,
Sestěkrilátě / síľo da vřsprijěmě*
- 30 *Sěstvujǫ nýně / pō sledu učitelu,
Īmeni jejú / i delu posledujě,
Javě stvorǫ / jevanǫ'elěsko slōvo
Hvalǫ vřzdaje / trōjěci vě božěstvě,
Jǫže poěťě / vsákǫjě vřzdrastě*
- 35 *Juně i starě / svojimě razumomě,
Jězykě nově, / hvalǫ vřzdajě prísno
Oľcū, sýnu / i svetujemu dūhu,
Jemūžě čěstě / i država i sláva
Oťě vřšeje tvāri // i dyhānǫja*
- 40 *Vě vřšě vėky / i nā vėky amíně.*

Seznam besed rekonstruirane azbučne pesnitve¹

азъ 1, ма 23, мѣнѣ dat. 16, ми 5, 24	зѣло 8, 15, 28
аминѣ 40	законѣ 9
во 8, 12, 19, 21	заповѣдѣхъ loc. plur. 7
богѹ dat. 1, божѣ voc. 2, 15	зидантѣлю voc. 2
божѣстѣ loc. 33	зѣлобѣ gen. sing. 23
бждѣтъ 6	и conj. 2, 11, 12, 17, 20, 24, 31, 35, 37, 38 (dvakrat), 39, 40
видимѣмѣ dat. plur. 3	и pron. : ю gen. du. 31
вѣ 5, 7, 33, 40	нже 10, емоу же 38; еже nom. neutr. 6; иже acc. fem. 34
вѣдѣхнѣтъ 5	избавлѣн 23* (teksti избави)
вѣздамѣ part. praes. 33, 36	имени dat. sing. 31
вѣздрастѣ 34	интѣтъ 10
вѣздѣж 19	и 12
вѣсприамѣ part. praet. 29	крѣштеннѹ dat. sing. 13
вѣспрѣ 19	къ 13
всѣи 13, вѣсѣ acc. plur. masc. 40,	лѣтъ gen. plur. 12
вѣсѣмѣ 6; вѣсѣмѣ 2, 39	люди nom. plur. 14
вѣсѣкин 34, вѣсѣкѣж 22	многѣ gen. sing. 15
вѣкѣм acc. plur. 40 (dvakrat)	моѣ acc. sing. fem. 25
(горѣ Sin. 19)	моѣж сѣ 1
господи voc. 4	мѣсѣ acc. 24
да 5, 27, *29	мѣдрѣстѣ acc. 20
дарѣ acc. plur. 11	на 6, 26, 40
даждѣ 16, 24	нарѣшѣ сѣ 14
даешѣи 21	начѣмъ z inf. (fut.) 27
достѣнонѣмѣ dat. plur. 21	невидимѣмѣ 3 dat. plur.
дрѣжава 38	новѣ 36
доуѣхѣ acc. 4, доуѣхѹ 37, доуѣше 17	нѣ 16
дѣхѣнѣ gen. sing. 39	нѣмѣ 12, 16 30
дѣлоу dat. sing. 31	о interj. 25
еванѣлѣско acc. sing. neutr. 32,	обратнѣмѣ сѣ 13
-ѣска nom. plur. neutr. 10	отѣ 18, 39
естѣ 8	отѣцю dat. 37, отѣчѣ voc. 17
ю glej и	пѣчалѣ acc. 26
же 22	плѣмѣ 12
живѣштинѣмѣ dat. plur. 7	по z dat. 30
живѣштинѣ acc. sing. masc. 4	
жизни gen. sing. 8	

¹ i in и se ne razlikuje. Sicer je red črk stari glagolskoazbučni. Iz variant niso sprejeti izrazi in oblike, ki očitno na podlagi vtemeljitve ne prihajajo v poštev za rekonstrukcijo. Sprejete variante stoje v oklepajih. V rekonstrukciji dodane besede so zaznamovane z zvezdico.

помощи gen. sing. 18	сѣтворѣхъ 32
послѣдоуѣ 31 part. praes.	сыноу dat. sing. 37, сыноу voc. 17
посѣли imper. 4	(Sin. сыне)
присно 19, 36	сѣ : сѣмѣ instr. sing. neutr.
прпѣати 11, 20	тварѣ gen. sing. 2, 39
просѣтъ 11, просѣтъ 15, просѣнтоуѣмоу 18	твон 9, твон nom. plur. masc. 14, твонѣ
пространо acc. sing. neutr. 16	acc. plur. masc. 11; *твонѣ gen. sing.
прѣдѣвѣнаѣ acc. plur. neutr. 28	fem. 15; твонѣ acc. plur. neutr. 28
прѣложѣ imper. 26	тронѣ dat. sing. 33, тронѣ voc. 25
прѣсѣатѣ voc. 17, аѣ- voc. fem. 25	тъ : *того 9
пѣсати 27	тъ 21, *тъ 11, тѣѣ 18, 20, тѣ 7
пѣтъ 34	оу praepos. 20
радѣсть acc. 26	оуѣ acc. sing. 24
разоуѣмоу instr. sing. 35	оуѣѣхъ 6 (Sol. оуѣѣхъ)
рѣцѣ acc. du. 19	оуѣнтѣно gen. du. 3
своѣмѣ instr. sing. masc. 35; свон acc.	впостѣ acc. 22
du. fem. 19	фараѣнѣ gen. sing. fem. 23
сѣѣтиѣнѣхъ 8	хѣлѣ acc. 33, 36
сѣѣтъ 9	хѣроѣсѣ acc. sing. fem. 24
сѣѣтоуѣмоу 37	хѣтѣнѣ nom. plur. masc. 14
сѣѣ acc. 20, 21, 29	цѣлѣнѣ 22
слава 38	цѣлѣмѣдрѣно adv. 27
слово acc. sing. 5, 16, 32; словѣмѣ	чюдѣсѣ acc. plur. 28
instr. sing. 1; слова acc. plur. 10	чѣстѣнаѣ voc. 25
словѣнѣско nom. sing. neutr. 12	шѣстѣкрѣлатѣ gen. plur. masc. 29
слѣдоу dat. sing. 30	шѣстѣвоуѣхъ 30
срѣдѣѣ acc. sing. 5	ѣѣ adv. 32
старѣ 35	юнѣ 35
стѣѣѣмѣ dat. plur. 9	мѣзѣѣкъ „narod“ 36

Dostavek k str. 9, 22 (12. verz), 31. Da je bilo Сѣказаннѣ црѣѣѣноѣ spočetka glagolsko napisano, dokazuje izraz Sin. каѣѣѣѣ за gr. *καυκελλα* (Lavrov, Кирило та Методѣ str. 195), kjer ѣ predpostavlja glagolski ѣ, s katerim se tudi v Sinajskem psalterju v izrazu анѣѣѣѣ označuje — vsekakor pa ne že prvotno — gr. *γ* (velarno *n*) pred velari.

II. Proglas k svetemu evangeliju

Tekst precej obširne, po rekonstrukciji 110 verzov obsegajoče pesnitve Proglasa k sv. evangeliju je odkril A. F. Hilferding v pergamentnem rokopisu tetraevangelija srbsko-cerkvenoslovanske recenzije XIV. stol. (Hilferding je mislil XIII. stol.) v Peći, nekdanji stolici srbskih patriarhov. Rokopis je pripadel Hilferdingovi zbirki in se hrani sedaj kot štev. 2 te zbirke v petrograjski Publicni biblioteki. Napisana je pesnitev z naslovom *Блаженнаго счители наши, константина философа слово* na začetku pred evangeliji in continuo brez razdelitve na verze, ki pa so zvečine oddeljeni med seboj po interpunkciji. Hilferding je tekst tudi izdal l. 1858, toda z napakami (na pr. v. 18 *хощеть* namesto *хотеть* i. dr.). Istega leta ga je izdal še I. I. Sreznevskij v izpremenjeni obliki starocerkvenoslovanskega pravopisa. Pozneje l. 1899 je natisnil del pesnitve V. V. Kačanovski, novi izdaji po rokopisu pa sta oskrbela l. 1910 A. I. Sobolevskij in l. 1916 I. Franko, kateremu je priredil prepis kustos Publicne biblioteke I. A. Byčkov.¹

Starejši in bolj arhaični tekst pa se je posrečilo najti l. 1868 arhimandritu Leonidu (s prvotnim imenom L. A. Kavelin) v atoškem samostanu Hilandar v rokopisu XIII. stol., in sicer tako isto na začetku tetraevangelija srbsko-cerkvenoslovanske recenzije in z istim naslovom. Arh. Leonid ga je tudi, ne povsem natančno, natisnil, ne boljše pa za njim l. 1884 drugi raziskovatelj hilendarskih starin, arhimandrit Nikifor Dučić. Kritično na-

¹ A. F. Hilferding (А. Ф. Гильфердингъ), Предисловіе св. Кирилла, просвѣтителя Славянскаго къ переводу евангелія. (Русская Бесѣда I 108 sl. Москва 1858).

I. I. Sreznevskij, Слово Константина Философа. (Извѣстія Имп. Академіи Наукъ по отдѣленію русскаго языка и словесности. Томъ седьмой, str. 145 sl. Санктпетербургъ 1858).

V. V. Kačanovski, Исторія Сербіи съ половинны XIV до конца XV в. Кіевъ 1899, str. 9.

A. I. Sobolevskij, Матеріалы о. с. str. 19 sl.

I. Franko, Kleine Beiträge zur Geschichte der kirschenslavischen Literatur. II. Vorrede zum Evangelium. (Archiv für slavische Philologie XXXVI 201 sl., 209 sl. 1916).

tančno ga je ponovno l. 1908 in 1931 izdal Jordan Ivanov, poleg njega pa še l. 1930 P. A. Lavrov.¹ Ivanov je v natisu razdelil verze po interpunkciji, pri Lavrovu je natis in continuo kakor v rokopisu, razrešene pa so abreviature in izpuščen 78. verz. Neke razlike so tudi v interpunkciji in grafiki.

L. 1872 se je našel še tretji sorodni rokopis tetraevangelija srbsko-cerkvenoslovanske recenzije XIV. stol. z istim Proglasom na začetku, in sicer v zbirki A. I. Hludova. Tekst pesnitve je izdal A. N. Popov.² Na novo ni bil več izdan, pač pa so variante iz njega dodali svojim izdajam Franko, Ivanov in Lavrov. Tekst tvori nekako sredino med Hilendarskim in Hilferdingovim, stoji pa bliže prvemu.

Končno je zasledil ok. l. 1899 A. I. Sobolevskij še zelo važen in zanimiv, toda žal nepopoln rusko-cerkvenoslovanski tekst, in sicer ne več v začetku rokopisa tetraevangelija, temveč v zborniku XVI. stol. Troicke Sergijeve lavre štev. 214, list 851. Sobolevskij ga je s sedanjo rusko pisavo izdal trikrat, l. 1899, 1900 in 1910,³ pa vedno z nekimi razlikami, ki jih omenja Franko l. c. str. 215 sl. in ki so tudi doli navedene. Razlike se tičejo predvsem interpunkcije in grafike. Naslov teksta je Предсловіе евангелльское (Матеріалы str. 21 -вск-), obseg pa le slaba polovica, 44 verzov. Pisan je seveda tudi in continuo. Razdelitev na verze pa je razvidna tudi tu še po interpunkciji. Ker je tekst na prvi pogled precej različen od teksta srbsko-cerkvenoslovanskih rokopisov, se v izdajah pesnitve z variantami, kakor pri Franku in Lavrovu, niso dodajale variante tudi iz njega, temveč se je tekst posebe ves odtisnil. Le Ivanov je zabeležil nekaj redkih

¹ Arhimandrit Leonid, Историческое описаніе сербской царской лавры Хиландаря. Москва 1868, str. 119 sl.

Arhimandrit Nikifor Dučić, Старине Хиландарске. (Гласник српског ученог друштва. Одељак 1. Књига 56, str. 111 sl. У Београду 1884). Ponatis Књижевни радови IV 141 sl. Београд 1896.

Jordan Ivanov, Български старини из Македония. София 1908, str. 70 sl. Друга izdaja 1931, str. 338 sl.

P. A. Lavrov, Матеріалы о. с. str. 196.

² A. N. Popov, Описаніе рукописей и Каталогъ книгъ церковной печати бібліотеки А. И. Хлудова. Москва 1872, str. 12 sl.

³ A. I. Sobolevskij v Труды XI Археологическаго съѣзда въ Кіевѣ (Томъ II. 1902), v bolgarskem Сборникъ XVI—XVII 323 sl. о. с. in v Матеріалы о. с. str. 21 sl.

variant iz njega. Sobolevskij pa ima v Материалы sploh le Hilferdingov in ta Troicki tekst. V njega oceni kakor tudi drugih so precejšnje razlike. Medtem ko mu Sobolevskij pripisuje veliko važnost, stavita Ivanov in Lavrov na čelo hilendarski rokopis, Franko pa Hilferdingov, ki mu izmed južnoslovanskih daje tudi Sobolevskij prednost. Franko in Ivanov smatrata ruski celo za precej predelan in nedovršen. V koliko so ta različna mnenja upravičena, mora pokazati analiza ohranjenih tekstov.

Kot potrebno pripravo za rekonstrukcijo pesnitve in za boljši pregled vsega tekstnega gradiva natiskujem dalje tudi jaz najprej iz doli pri rekonstrukciji navedenih razlogov posebe ruski tekst po izdaji Sobolevskega v bolgarskem Zborniku XVI—XVII 323 sl., vendar v cerkvenoslovanski pisavi, z navedbo razlik natisa v Материалы, nato pa najstarejši srbski hilendarski po Ivanovu z navedbo vseh v poštev prihajajočih variant, tudi iz ruskega Troickega rokopisa, z izjemo le povsem brezpomembnih v grafiki in interpunkciji.

Kratice tekstov pesnitve Proglasa so: Fr. = Frankov natis iz Hilferdingovega rokopisa z variantami iz Hludovskega, Hilf. = Hilferdingov rokopis, Hil. = hilendarski rokopis, Hlud. = Hludovski rokopis, Iv. = J. Ivanova natis iz hilendarskega rokopisa (z nepopolno in nenatančno podanimi variantami), Lavr. = P. Lavrova natis iz hilendarskega rokopisa z variantami (tudi nepopolno in nenatančno), Sob. (bolg.) = Sobolevskega natis iz Troickega rokopisa v bolg. Zborniku, Sob. (Mat.) = Sobolevskega natis tekstov iz Hilferdingovega in Troickega rokopisa v Материалы, Troick. = ruski tekst v Zborniku Troicke Sergijeve lavre.¹ Navedbo tu v poštev prihajajočih publikacij glej gori v pripombah.

¹ Kratice za citirane druge, starocerkvenoslovanske in poznejše cerkvenoslovanske spomenike glej po potrebi v izdaji Sinajskega evhologija II. del., str. LXVII sl. (Ljubljana 1942).

A. Ruska redakcija pesnitve Proglas
(rusko - cerkvenoslavanski tekst iz zbornika Trojicke Sergijeve lavre XVI. stol.)

Предсловіе евангеліаѣскаго святаго Кирила¹

- 1 Пригласѣ есмь свѣтому евангелію.
Ико пророци прорекли соуть прежде,
Христос грядеть съверати языки,
свѣтъ бо есть всемоу миру сему.
- 5 Се сіе свѣсть сѧ в седмихъ вѣкахъ сѧ.
Рекоша бо они: слѣпѣи прозрѣть,
глухѣи слышати слово книжно,
Бога же оубо познати достоятъ.
Того же дела слышите, словени вси:
- 10 дар бо есть отъ Бога се даанны тоуне,
даръ Божин есть десныа части,
даръ николіже такіа
доушамъ. Тѣм же пріимуть.
Матфѣи, Маркъ, Лука, Іваннъ
- 15 оучатъ всѣхъ народъ глаголюще:
єлико оубо своихъ доушъ красотоу
видить, любите оубо радовати сѧ,
грѣхъовноу же тмоу отложити,
или мира сего тмоу отгнати
- 20 и ранское житіе обрѣсти
и извѣжати отъ огни горюща.
Слышите нынѣ отъ своего оума,
слышасте оубо, словенстѣи народи,

¹ Razlike v Sob. Mat.: V naslovu -«ек-». — 1 Na koncu vejica. — 2 ико, po соуть vejica. — 4 Na koncu vejica. — 5 се, na koncu ni pike. — 6 рек-, po они pika. — 7 Na koncu pika. — 8 Na koncu vejica. — 9 того, po слышите ni vejice, na koncu pika. — 11 Божин, na koncu pika. — 13 По доушамъ vejica, тѣм in na koncu vejica. — 15 Na koncu pika. — 17 По видить in na koncu pika. — 18, 19, 20 Na koncu pika. — 22 слыши-, na koncu pika. — 23 По оубо ni vejice.

- слышите: слово отъ Бога во прінде,
 25 слово же кормаа челоѣчъскаа доуша,
 слово же крѣпа сьрдце и оумъ.
 слово се оуко готовѣ Бога познати.
 Ико везъ свѣта радость не боудеть,
 окоу видѣнцю Божию тварь всю,
 30 не видимо безъ лѣннсты было;
 тако и доуша всяка безъ книгъ,
 не свѣдоуще закона Божіа,
 (33. verza ni)
 законъ раи Божіи ивлѣюще.
 35 Кін во слоухъ громнаго тоутнаа
 не слыша можетъ Бога воати са,
 поздри же цѣкта не оухающе
 како Божіа чюдо разоумѣють,
 оуста во яко сладко не чюють,
 40 яко камена творять челоѣчка;
 паче же сего доуша
 ивлѣетъ са в челоѣчѣхъ мертвѣ.
 Се же все мы, братіе, смысlande,
 глаголемъ въ свѣтъ подовенъ.
 Аминь. . . .

24 По слышите ni dvopičja. — 25 челоѣчъскаа. — 26 сьрдце, на koncu pika. —
 28 яко, на koncu ni vejice. — 30 На koncu vejica. — 31 На koncu ni
 vejice. — 32 На koncu pika. — 35 кін. — 36 На koncu pika. — 38 На koncu
 ni vejice. — 42 челоѣчъскаа. — 43 се, братіе ni med vejicami, tudi na koncu ni vejice. —
 44 -емъ, свѣтъ. На koncu ni pike, sledi neposredno aminъ.

B. Srbska redakcija pesnitve Proglas

(srbsko-cerkvenoslavski tekst iz rokopisa tetraevangelija samostana Hilandara XIII. stol.)

Блаженнаго оучителя нашего Константина философа слово :. ¹

- 1 Прогласъ нстъ стго нѣлїа.
 ꙗкоже пррочи прорекли соуть преже.
 хсъ гредеть љзыки съверати.
 свѣтъ бо нстъ всемоу мироу.
- 5 (Troick. Ёе сіе свѣсть сѧ в седмыи вѣкѣхъ съ.)
 рѣше бо ѡни слѣпни прозреть.
 глаголи оуслышеть слово боуков'ноу.
 ба познають ꙗко достонть.
 тѣмъ же оуслышнть Глаголюи вси.
- 10 Даръ бо нстъ ѡ ба съ данъ.
 даръ бжнїи дѣспныи чести нстъ.
 даръ бжнїи дшамъ николиже тѣмъ.
 дшамъ тѣмъ нже и принимають.

¹ Hlud. (Lavr.) блаженнаго оучителю. A. N. Popov misli, da je v -жѧ- glagolski ѣ. Lavrov pa obrnjeni cirilski ѣ, kakor se nahaja v nekaterih južnoslovanskih rokopisih, neredko tudi srbsko-cerkvenoslavanske recenzije. Zakaj pravi Franko l. c. str. 209, da v Hlud. naslov manjka, ne vem. Troick. (Sob. Mat.) Предсловіе евангеліае (Sob. bolg. -алѣ-) свѣтаго Кнрїаа. Nadvrstne črke pri okrajšavah se v variantah pišejo v vrsti v oklepajih.

1 Hlud. Прогласїе. Troick. Пригласъ. Hlud. нї нстъ. Troick. есмъ. Hlud. свѣтаго. Troick. свѣтомоу евангелію. — 2 Troick. ꙗко, Troick. (Mat.) vejica pred преже, Troick. (bolg.) по преже. — 3 Troick. съверати љзыки. Хсъ prim. še v 91. verzu. — 4 Troick. по мироу dodano še семоу. — 5 Та verz manjka v južnoslovanskih rokopisih. Gori je po Sob. (bolg.). Sob. (Mat.) piše се по vejici in na koncu brez pike. — 6 Troick. рекоша. Hlud. слѣпнї. Hil. (Lavr.) na koncu pika; tudi v drugih rokopisih je tu ločilo, znak konca verza. — 7 Hlud., Troick. глаголи. Troick. слышати, слово книжно. Prim. 41. — 8 Hilf., Hlud. н ба. Hilf. ꙗкоже. Troick. Бога же оубо познати достонть. — 9 Hlud. слышнть. Troick. того же дѣла слышнть словени вси. — 10 Hilf. даръ бо съ ѡ ба данъ нстъ. Troick. даръ бо естъ отъ Бога се даннн тоуи. — 11 Hlud. по бжнїи dodaja чѣстннн. Troick. даръ бо жїп естъ дѣспныи чѣсти. — 12 Hilf. нї бжнїи, на koncu je тѣмннн. Troick. даръ николиже тѣмъ душамъ. — 13 Hlud. нже. Hilf. н на koncu. Hlud. нї. Troick. душамъ. Тѣмъ же принимають.

- се же нсть даръ • Мат'ѣи Мар'ко Лоука Іѡанъ.
 15 оучеть въсь народъ гающе.
 ѣлико лѣпотоу своимъ дшамъ.
 видите любите и рауйте се.
 ѣлико же хотеть грѣхъ т'моу ѡверѣши.
 и мира сего тлю ѡложети.
 20 и ѣлико житиѣ ранскоѣ ѡверѣсти.
 и извѣжати ѡ огня горещаго.
 вънѣмѣте нши ѡ в'сего оума.
 слышите словѣн'скыи народъ въсь.
 слышите слово ѡ ба бо приде.
 25 слово иже крѣмить дше члвчьскыи.
 слово иже крѣпнть срца и оумы.
 слово в'са готоваѣ ба познати.
 ꙗко бо без' свѣта радость не боудеть.
 ѡкоу видещю бжию тварь бсоу.
 30 нъ все ни лѣпо ни видимо нсть.
 тако и дша бсака безъ боуковъ.
 не видещи вѣниа закона добрѣ.
 закона книж'на дховнаго.

14 Hilf. ni že in dodaža n po louka, Troick. le imena evangelistov. —
 15 Hilf. n ţetъ в'се народы. — 16 Hil. (Lavr.) своимъ. Hilf. дшамъ вн(д)те z lo-
 čilom. Troick. ѣлико оубо своихъ доушъ красотѣ видить. — 17 Hilf. (glej 16)
 вн(д)те z ločilom. Troick. (glej 16) видить. Sob. bolg. vejica, любите оубо радовати
 сѧ. — 18 Hilf. (Bes.) pomotoma хошеть. Hilf. грѣхъвъ. Troick. začetka ni,
 грѣхѣвною же тмоу отложити (glej 19). — 19 Hlud. тмоу. Hil. (Lavr.) отложити.
 Troick. нли мира сего тмоу отнати. — 20 Hlud. ni n. Troick. n ранское житіе
 ѡверѣсти. — 21 Hilf. горющаго. Troick. горюща. — 22 Hilf., Hlud. въноушите. Troick.
 слышите нынѣ. Hilf., Hlud., Troick. своего (-e-). — 23 Hlud. словѣнскихыи (enako Hilf.)
 родъ. Troick. слышасте оубо словенстін народи. — 24 Hilf. ni бо, sicer прииде, Troick.
 -in-. — 25 Hlud. иже. Troick. слово же кормильчѣе члвчѣеѣ доуша. — 26 Hlud. крѣмнть.
 Troick. слово же крѣпѧ сердце и оумъ. — 27 Hilf. готова. Troick. слово се оубо го-
 товѣ Бога познати. — 28 Hilf., Hlud. ꙗкоже. Troick. ni бо. — 29 Hlud. ѡноу,
 Hilf. бжию на концу. — 30 Hilf. нъ в'се безъ свѣта нѣ(с) лѣпо вн(д)мон, Hlud.
 невидимо. Troick. не видимо безъ лѣпосты было. — 31 Hilf. в'сакаа дша без'словесна.
 Troick. безъ книгъ. — 32 Hilf. видещи, Hlud. вѣдещи. Troick. не свѣдоущи закона
 божіа brez добрѣ. — 33 Hilf. дшѣвнаго. Troick. tega verza ni.

- закона ран бжин иавляюще.
- 35 кын во слоухъ громнаго тоутна.
не слышавъ можетъ ва врати се.
поздри же пакн цѣѣта не оухающн.
како разоумѣютъ се бжин чю.
оуста бо иже сладка не чюють.
- 40 ико камена твореть члѣвка.
паче же сего дша безвоукъна.
мртва иавлѣтъ се въ члѣвѣхъ.
се же все мы вратин замьшляюще.
глѣмъ свѣтъ повающъ.
- 45 иже члѣкн все ѡлоучитъ
ѡ житниа скотска и похоти .
да не оумъ нмоуще неразоумънъ
тоужнимъ изыкомъ слышеще слово.
ико мѣдна звона гла слышнте.
- 50 се во сты Павль оуче ре.
маткоу свою въздан прѣже боу.
ико хоцю словесъ петь издрени.
(Hilf. съ разоумомъ)
да и все вратниа разоумѣють.
- 55 иже тмоу словесъ неразоумънъ.
кын в члѣкѣ не разоумѣють.

34 Hlud. ni zakona, a dodano iako rabini součje i iako ran bžini iavljaюще. Hilf. iavljaющнн. Troick. законъ. — 35 Troick. тоутнаа. — 36 Hilf. слышавъ не. Troick. слыша. — 37 Troick. ni pakni, sicer -юще. Hilf. -ющнн. — 38 Hilf., Hlud. ni se. Troick. (Mat.) како божіа чоудо разоумѣють brez ločil spredaj in zadaj, bolg. z vejico na koncu. — 39 Hlud. же namesto во. Troick. ико сладко. Hilf. разоумѣють namesto чюють. — 41 Hlud. всего. Troick. ni безе-. — 42 Troick. иавлѣтъ се в члѣвѣхъ мѣртва. — 43 Hilf. братин на koncu. Troick. смысляюще. — 44 Troick. (bolg.) глаголемъ (Mat. -ъ) въ свѣтъ (Mat. свѣтъ) подобнѣ. Яминъ (Mat. brez pike pred а-. S tem se konča ruski tekst „Proglasa“. — 45 Hilf. иже. Hlud. ѡлоучити. — 46 Hlud. похотин. — 48 Hlud. тоуждимъ, слышюще. — 50 Hlud. тако во. Hilf. стын. — 51 Hilf., Hlud. боу pred въздан. — 52 Hilf. dodaja na koncu съ разоумомъ, najbrž začetek posebnega verza (glej pri pojasnilih k tem verzom). — 54 Hilf. прочин namesto все братниа.

- кын не приложѣтъ прѣче моудрынъ.
сказующа бѣсѣды правнѣ намъ.
яко бо тѣмъ пѣхъ настѣтъ.
60 все тѣмъ паче гноѣ гноѣщи.
нѣга сѣмъ вѣрѣ па не имѣтъ.
такѣ дѣла всѣмъ вѣрѣтъ жизни.
бѣжнѣ не имѣщи живота.
нѣга словесѣ бѣжнѣ не слышнѣтъ.
65 иноу же пакн прѣчу моудроу зѣло.
да глѣмъ чѣвѣнъ любѣще сѣ.
хотѣще растн бѣжнѣмъ растѣмъ.
кто бо вѣрѣ сѣ не вѣстѣ правнѣ.
яко сѣмѣнѣ надающе па нѣмѣтъ.
70 такѣ на сѣмъ чѣвѣнъ чѣвѣнъ чѣвѣнъ.
трѣбѣюще дѣла бѣжнѣ вѣрѣмъ.
да вѣрѣстѣтъ плодѣ бѣжнѣ паче.
кто можѣтъ прѣче вѣсѣ.
облѣчающе бѣзѣ кнѣмъ ѣзыкнѣ.
75 не вѣ глѣмъ смѣслѣнѣмъ глѣмъ.
нѣмъ дѣмъ ѣзыкнѣ всѣмъ оумѣнѣтъ.
можѣтъ сказѣти нѣмъ снѣмъ.
вѣбѣ сѣмъ прѣчу да прѣставѣю.
многѣмъ оумѣмъ вѣмъ малѣмъ рѣчнѣмъ.
80 назнѣ бо всѣмъ бѣзѣ кнѣмъ ѣзыкнѣ.
братнѣ сѣмъ нѣмъ вѣрѣмъ вѣрѣмъ.
сѣмъ прѣчѣнѣмъ дѣмъ нашнѣмъ.
готовнѣ вѣмъ пѣмъ моуѣмъ вѣмъ.

58 Hilf. сказующн. Hlud. (in Lavr. v tekstu) правнѣ. — 59 Hilf., Hlud. таѣже бо. — 60 Hilf. таѣющн, гноѣщн. Hilf., Hlud. н паче. — 62 Hlud. такѣ н. Hilf. кѣсѣмъ дѣла. Hil. i. dr. жизни spada že k sledečemu verzu. — 63 Hilf. имѣющн. — 65 Hlud. прѣчу пакн. — 66 Hilf. чѣвѣнъ. — 67 Hlud. бѣжнѣмъ. — 68 Hlud. сѣмъ нѣстѣ правнѣ. — 69 Hilf. сѣмѣнѣ надающеу. Hlud. надающе, enako Lavr. v tekstu. — 70 Hilf. срѣднѣ чѣвѣнъ чѣвѣнъ. — 71 Hilf. -ющн(х), бѣжнѣмъ бѣжнѣмъ. Hlud. бѣжнѣ. — 72 Hlud. verz. opuščen. — 74 Hilf. -юще. — 75 Hilf. глѣмъ оумѣмъ. — 76 Hlud. оумѣмъ. — 77 Hilf. снѣмъ. — 78 Na koncu pri lv. ni pike, pač pa pri Lavr. — 80 Ta verz je pri Lavr. opuščen. — 82 Hilf. доушѣмъ нашнѣмъ. — 83 Hlud. на пѣмъ.

- ниже бо ѡзыци не любите врага.
85 брати же се мыслеще с нимъ зѣло.
ѡвръзѣте прилежно оумоу дѣри.
ѡроужие приѣмѣше тврьдо нѣи.
ниже кѣють книгы гни.
главѣ троуше неприязни велѣми.
90 боукѣни бо снѣ ниже приметъ.
моудрость хсѣ глеть.
и дше ваше крѣпить.
апли же съ нрркы вси.
ниже во снхъ словеса глаше.
95 побѣдоу приносяще къ боу доброу.
пакти вѣжеще тѣмъ гонѣнны.
пакти неже животъ ѡко въ снѣ.
не падающе крѣпко же стояще.
100 боу являше ѡко храбри.
стояще ѡ дѣсноую оу вѣжнѣ прѣстола.
негда ѡгнемъ соудитъ языкомъ.
раующе се съ анѣлы въ вѣкы.
прѣно ба славеще мѣтнѣваго.
105 всегда книжными пѣмн.
боу поюще члвкы милоующемоу.
ѡко томоу поканѣтъ всака слава.
чѣсть же и хвала вѣжнѣ выноу
съ ѡцѣмъ и съ стымъ дѣомъ.
110 въ вѣкы вѣкомъ ѡ всеи твари.
амнѣ ❖

84 Hlud. юже. Hlf. любеть. — 85 Hlf. с'нимъ мыслеще. — 86 Hlf. дѣри. Hlud. дѣри. — 89 Lavr. неприязни. Hlf. сѣкроушающе, нѣ велѣми. — 92 Hlf. оукрѣпѣти. — 93 Hlf. ап(с)лы. Hlud. нѣ же. — 94 Hlf. нѣ бо, sicer že словеса снѣхъ (Hlud. снѣхъ) глаше. Lavr. глаголюще. Hlud. -и. — 96 Hlud. просеще. Hlf. доброу къ боу. — 98 Iv. in Lavr. pomotoma пакти неже. Hlud. пактию неже. Hlf. пакти неже. — 100 Hlud., Hlf. къ боу являше се. — 101 Hlud. стояще. Hlf., Hlud. о дѣсноую, нѣ оу. — 105 Hlf. вѣннѣ(а)а. — 106 Hlf. -ющѣмоу. — 107 Hlud. вѣка. Hlf. вѣсакаа. — 108 Hlf. вѣснѣ(а)а. — 109 Hlf. стымъ. Hlud. прѣстѣмъ. — 110 Hlud. вси.

Z rekonstrukcijo pesnitve Proglasa se je doslej baval Sobolevskij. Pravi (Материалы str. 19), da predstavlja zelo velike težave (огромныя трудности). Pazil je na enakost ruskega s katerim koli srbskim tekstom in skušal upostaviti s preminjanjem besednega reda cezure po petem zlogu. Vendar se mu to ni vseskozi posrečilo. Smatra, da je tekst na nekih mestih pokvarjen in tudi z vrzelmi. Tako so deli nekih verzov, kakor 16, 17, 53, 73, 93, označeni deloma s pikami, verz 90 ima 14 zlogov in pike, verza 91 in 92 je strnil v enega, verza 71 in 86 imata po 13 zlogov z nemogočima začetkoma 71 Трѣвоуѣщихъ (s kontrakcijo) in 86 Отѣрѣзѣте (z nepravilno pisavo отѣрѣз-), pridevniške zložene oblike so ali skrčene ali neskrčene (105 кѣннѣжнѣннѣмъ poleg 109 свѣтѣмъ) itd. Grafika mu je ruska. Pri štetju verzov se mu je vkradla pomota: 35. verz je že 36. Pri vsem tem slika, ki jo podaja Franko, Archiv XXXVI 208, o rekonstrukciji Sobolevskega, ni resnična. Franko sam ne podaja nobene rekonstrukcije, temveč le nemški prevod (l. c. str. 213 sl.). Ivanov, Български старини, 2. izdaja str. 339, ne poizkuša rekonstrukcije, ker misli, da ohranjeni rokopisi ne zadoščajo za to. Tiska le hilandarski tekst, razdeljen na verze po stari, rokopisni interpunkciji. Kako je z Georgievom, ne vem. Svojo rekonstrukcijo sem uredil kakor pri prvi pesnitvi, jezikovno podal v najstarejši, starocerkvenoslovanski obliki, grafično v cirilski transkripciji predpostavljane glagolskega originala, toda zaradi boljšega razumevanja z moderno interpunkcijo. V stari obliki jezika se verzi po večini kar lepo izluščijo. Pokazala se je možnost upostaviti vseh 110 verzov. Podrobna utemeljitev teksta je v pojasnilih k posameznim verzom rekonstrukcije. Ruski tekst se je izkazal kot izredno arhajičen. Prim. ohranitev 5. verza Ге събѣсть сѧ / въ седмѣхъ вѣкѣхъ сѧ, kar je v srbskih kot že nerazumljeno opuščeno. Čisti verzi so zlasti spočetka najbolj v ruskem rokopisu podani, n. pr. 8 Troick. Бога же оубо / познати достонѣхъ proti Hil. ба познають ꙗко достонѣхъ že brez cezure ali Hilf., Hlud. и ба познають ꙗкоже достонѣхъ z dodatki skupno 14 zlogov. Očividno izpremembo izraza v srbskih rokopisih prim. v 22. verzu: rus. Troick. Глышнѣте (tu je v pesnitvi zelo priljubljena palilogija s trikratno ponovitvijo istega glagola) нынѣхъ / отъ своего оума proti Hil. вѣннѣмѣте ннѧ ѿ в'сего оума s 13 zlogi ali Hilf., Hlud. вѣннѣмѣте нынѧ ѿ своего оума s tako isto 13 zlogi i. dr. Za ruskim tekstom pa

zavzema prvo mesto, posebno ko ruski niti ni popolen, najstarejši srbski rokopis hilendarski XIII. stol., ki se mu precej približuje Hlud. Naj navedem za to le verz 89 Hil., Hlud. *главѣ троуще* (za *тъ-ржште*) *неприазни велѣми* proti Hilf. *главоу сѣкроушающе неприазни* z 11 zlogi. Računati je seveda na gotovih mestih tudi s pisnimi pomotami, n. pr. 19 Troick., Hlud. *тмоу* po 18. verzu namesto Hil., Hilf. *тѣлю*, ali 29 Hlud. *wnоу* namesto *окоу* vseh drugih rokopisov. Pri rekonstrukciji je bilo stremljenje, po možnosti se ne oddaljevati od rokopisne tradicije in ne izpreminjati tudi besednega reda, dokler je rokopisni tekst v skladu z metrumom, številom 12 zlogov in cezura po petem ali sedmem zlogu. V tej obširni pesnitvi je namreč nedvomno več cezura po sedmem zlogu. Tudi Sobolevskij, ki se je trudil z izpreminjanjem besednega reda, včasih prav prisiljenim (n. pr. 82 *доушѣ нашихѣ / съ противѣнникомѣ* za rokopisno Hil., Hlud. *съ противѣнникомѣ // доушѣ нашихѣ*, Hilf. sekundarno *доушамѣ нашимѣ*), izvesti cezure po petem zlogu, je bil primoran pripustiti na več mestih cezuro po sedmem (n. pr. v verzih 33, 56, 85, 100, 101). Jaz sem jih pustil tudi drugje (verzi 16, 17, 23, 27, 30, 44, 48, 49, 52, 54—57, 62, 68, 70, 75—77, 81, 82, 95, 96, 107), ne da bi zaradi cezura po petem zlogu izpreminjal besednega reda. To lahko, ako hoče, stori vsak. Ne more biti dvoma, da je v tej pesnitvi imela tudi cezura po sedmem zlogu širšo uporabo. More biti že pri petem zlogu konec besede, pa je cezura po sintaktični zvezi vsekakor po sedmem (n. pr. 68 *Кѣто ко вѣрѣ сѣмъ // не вѣстѣ правѣ?*). Takih, tudi dvomljivih primerov, vezanih na stavčni poudarek, bi se moglo nekoliko navesti. Zanimivi pa so primeri cezura ali s tako zvanim enjambement ali cezuro, presekajočo besedo. Prvo je n. pr. v verzih 17, kjer stoji predikat na začetku verza po prvem delu stavka v prejšnjem, in 62—63, kjer pada meja verza med predikat in objekt (prim. v. 35—36). Drugo pa se brez dvoma nahaja v 86.—87. verzu: 86 *Отвѣръзѣте прилежно оумоу двѣри*, 87 *Оржжѣ при|мѣхѣ тебѣдо нынѣ*. Sobolevskij, ki v prvem verzu nepravilno zaradi cezura, kakor je že bilo rečeno, rekonstruiral *отвѣръзѣте*, sam pripominja, da je tako v drugi polovici verza zlog odveč, za 87. verz pa pravi, da nima običajne cezura. V pojasnilih navajam primere iz metrike drugih jezikov, kjer cezura preseka besedo in je s tem zvezan gotov smisel. Vse kaže, da je tudi v navedenih neposredno sledečih si obeh verzih

zavedno dopuščena cezura po prefiksu при-, kar je posebno očitljivo iz smisla 87. verza (о р ж ж и е при | м ѣ ш е т ѣ р д о). Ne more pa to podobno biti v 108. verzu pri Sobolevskem Ч ѣ с т ѣ ж е и х в а | л а б о ж и я в с ѣ г д а. Sobolevskij tudi trdi, da je verz pokvarjen. Kako pa se lepo da popraviti, je razloženo v pojasnilih. Ob enem je to poučen primer nujnosti izpremembe in poprave pokvarjene rokopisne tradicije.

Poleg vprašanja cezur gre še za vprašanje števila zlogov. Jasno je, da je pravilo dvanajsterec. Toda kakor si je dovolil Gregor Nazianski licentiam poeticam v svoji alfabetni pesmi 19. verz s 13 zlogi, tako je umljivo, da je tudi pri obširni pesnitvi kakor Proglas kak verz z več ali manj zlogi, ki pa nima nič opraviti z rekonstrukcijo, temveč je bil tak že v originalu. Je pa tega zelo malo. Vsi rokopisi dajo za 98. verz tekst П л ѣ т и, ѣ ж е ж и в о т ѣ т ѣ к о в ѣ с ѣ н ѣ s 13 zlogi, kjer bi po smislu bila najboljša cezura po ж и в о т ѣ т ѣ, to je po osmem zlogu. Seveda bi se moglo namesto ж и в о т ѣ т ѣ postaviti ж и з н ѣ, o čemer pa glej v pojasnilih. Podoben primer je v 101. verzu С т о л ѣ ш т е о д е с н ѣ ж ж в о ж и ж п р ѣ с т о л а, kjer Sobolevskij stavi с т о л а, kar pa je zelo dvomljivo. Zlog manj (11) je v 40. verzu т ѣ к о к а м ѣ н а / т ѣ о р а т ѣ ч л о в ѣ к а. Možno bi bilo, razume se, vstaviti členico ж е. Ne sme se pa k tem primerom šteti verze, kjer je očitno pomanjkljivo rokopisno tradicijo izpopolniti z drugo besedo ali pristavkom, kakor v verzih 9 с и, 20 при-, 26 и, 32 и 105 ж е, 53 с в о и м ѣ г л а г о л а т и, 73 р е ш т и, 91 т о м о у, 92 в о у к ѣ в а м и, 93 в ѣ с (т м и). Pri velikem številu verzov in razmeroma pozni in pičli tradiciji je to vprav malenkostno. Končno je omeniti še dve skupini primerov, kjer gre za vprašanje gotove fonetične rekonstrukcije. Grške besede ali preko grščine prevzeta tuja imena z zaprtim zlogom so se v starocerkvenoslovanskih spomenikih (prim. dosledno v Sinajskem evhologiju, izdaja II 382) po praslovanskem in še starocerkvenoslovanskem zakonu brezizjemno odprtih zlogov praviloma pisala z vrinjenima redukcijskima vokalom ѣ — ѡ. Toda že pri azbučni pesnitvi je bilo opaziti, da se je v v. 10, 32 ѣ в а н ѣ л ѣ с к - štelo -а н ѣ л ѣ - po grškem -αγγ- kot en zlog in ne po slovanskem izgovoru kot dva. Isto je v pesnitvi Proglas v 1. verzu pri ѣ в а н ѣ л ѣ н ю, 103 а н ѣ л ѣ т ѣ, 14 М а т ѣ р и н, М а р ѣ к о. V 3. verzu piše Sobolevskij Х р и с т о с brez končnega -ѣ, kar se podobno, čisto po grškem res tu in tam nahaja v spomenikih;

toda namesto Христос more biti tudi Христъ. Druga skupina se tiče zloženih pridevniških oblik. Skrčenih oblik v originalu pesnitve gotovo še ni bilo (prim. 13 приимѣтъ, 87 приимѣше, 90 приметъ, 24 прииде), pač pa je bil morda že izgovor na potu k asimilaciji, kar se je moglo smatrati kot enozložno, n. pr. verz 35 Къин ко слоуѣхъ, / громънаго (po Sobolevskem -аго) тѣтъна ali 109 съ отыцемъ / и свѣтънымъ (Sobolevskij -ымъ) доуѣхомъ, kjer bi bil sicer zlog preveč. Sobolevskij, kakor je bilo že gori povedano, rabi po metrični potrebi sedaj skrčeno, sedaj neskrčeno obliko, kar ne gre. Prim. gori str. 71.

Poleg metrične oblike je v pesnitvi pogosto uporabljeno retorično sredstvo palilogije in pesnitvene aliteracije: v v. 10—12 je trikrat zapored na začetku verzov Даръ, razen tega pa je v v. 10 še данъ, v v. 11 десныа, v v. 12 доушамъ, ki se ponavlja na začetku 13. verza. Verzi 22—24 se začenjajo z imper. Глѣшнѣ, poleg katerega stoji še 22 ского, 23 словѣнскъ, 24 слово, ki zopet pričenja verze 25—27. V verzih 32—34 je trikrat zapored закона; verza 56—57 se pričenjata s Къин, verza 97—98 s Шѣти, a pred njima sta verza 95—96 z začetkoma 95 подо-бъин, 96 побѣдѣ приносѣшнѣ, za njima pa 99 s падаѣшнѣ. Drugi primeri aliteracije so: v. 25—26 слово же крѣма ... слово же крѣпа, 57 приложитъ притѣча, 59—60 тѣлѣ ... вѣсе тѣлашти, 60 паче гноѣ гноѣшти, 67 расти кожимъ растомъ, 71 дѣждѣ божи коуѣвъ трѣбоуѣшнѣ, 79 мѣногъ оумъ къ малѣ рѣчи кажа, 88 (орѣжнѣ) ... еже коуѣтъ кънигы господныа in morda še kaj (v. 1—2 пр-). Zelo uporabljano palilogijo prim. v Supraselskem kodeksu 243 sl. v Janeza Hrisostoma drugi homiliji na благовѣщенне богородици: Začetno Пакъ se ponavlja šestkrat, посѣланъ бысть архѣлъ гавриилъ 16 krat i. dr. O umetniški obliki pesnitve Прогласъ ne more biti tedaj nobenega dvoma. Poet Franko je (Archiv XXXVI 214) še premalo rekel, ko je pesnitev karakteriziral le s tem, da je nahajal v njej pregnanten, slikovit in visoko poetičen jezik, priprost stil zvezan z globokim verskim čustvovanjem. O drugi karakteristiki P. Lavrova glej še doli.

O avtorstvu pesnitve Прогласъ свѣтоу евангелю so različna mnenja. Da je avtor sam Konstantin-Ciril, kakor stoji v naslovih obeh redakcij, ruske in srbske, so po Hilferdingu¹

¹ Kjer stoje sama imena, so bili spisi že navedeni.

trdili E. Golubinskij (Исторія русской церкви I 1, druga izdaja str. 904, Москва 1901), Franko, N. Nikoljskij (К вопросу о сочинениях, приписываемых Кириллу философу. Извѣстия по русскому языку и словесности I 399 sl. 1928), Georgiev, Vajs (Slavia XVII 567), Grivec (Zarja slovenske književnosti str. 63, prip. 45). Za Konstantina prezbitera bolgarskega so se izrekli Sobolevskij, J. Ivanov (Български старини v 1. izdaji, София 1908), Murko (Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen, Leipzig 1908, str. 63), V. N. Zlatarski (История на българската държава презъ срѣднитѣ вѣкове I 2, str. 258 sl. София 1927).

V splošnem neodločno z nagibanjem na to ali ono stran so se izjavili I. I. Sreznevskij, V. Jagić (Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, Zagreb 1867, str. 57 sl.), id. v pripombi k Frankovemu spisu (Archiv XXXVI 205 sl.), A. Voronov (Главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Мефодія, Кіевъ 1877, str. 237 sl.), M. Weingart (Časopis pro moderní filologii V 13 sl. 1916 z nagibanjem na stran Konstantina-Cirila), I. Ohijenko (Исторія церковно-слов'анської мови I 310 sl., Варшава 1927 z navedbo še G. Barac v Труды Киевской Духовной академіи II 291, 1891), N. Wijk (Zeitschrift für slav. Philol. XVII 449). F. Pastrnek (Dejiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. V Praze 1902) in V. Jagić (Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, 2. izdaja, Berlin 1913) ne govorita o tej pesnitvi. A. Brückner je bil sploh mnenja, da „po slowiansku sam Cyryl nigdy niczego nie napisał“ (Legends o Cyrillu i Methodym wobec prawdy dziejowej. Rocznik Towarzystwa przyjaciół nauk Poznanskiiego XXX 17, 1904). P. Lavrov (Кирило та Методии str. 191) pa je postavil vprašanje, ako ni Konstantin-Ciril napisal Proglas v verzih po grško, na slovanski jezik pa prevel Konstantin prezbitar. K Cirilu kot prvemu avtorju ga vodi visoka vrednost pesnitve, ki jo o. c. str. 190 tako označuje: „Видатні стійності змісту, жвавий мальовничий стиль, що нагадує притчі, глибокі думки та дуже почуття, поетичний настрій та віршована форма Прогласу можуть схилити до думки, що його написав Костянтин“. Za Konstantina-Cirila vemo, da je pisal grški svoje dispute pri Kozarih, ki jih je prevel Metod (v. Cyr. cap. X); o najdbi relikvij sv. Klimenta in na njegovo čast je grški spisal in zložil, kakor poroča Anastazij bibliotekar, „brevem historiam, sermonem declamatorium“ in „hymnum“.

Grški je pač tudi napisal kot mladenič v Solunu „pohvalo“ v čast sv. Gregoriju Nazianskemu (v. Cyr. cap. III). Neke pesmi je zložil končno še pred smrtjo (prim. v. Cyr. cap. XVIII *начатъ ꙗкѣти*), in sicer verjetno zopet grški, ker se v Zitiju ni ohranil sled pesnitvene oblike. Prim. tudi v. Meth. cap. VII. S tem seveda pa ni podan dokaz, da bi Konstantin-Ciril, genialni stvaritelj slovanske azbuke in klasični prevajalec evangelistarja i. dr., ne bil mogel zložiti tudi pesnitve na starocerkvenenoslovanskem jeziku.

Vsebina in mesto v južnoslovanskih rokopisih jasno izpričuje, da je bila pesnitev *Прогласъ немъ / свѣтѣу еванг(ѣ)нелю* s prvim verzom zložena kot uvod k polnemu prevodu evangelija, t. zv. tetraevangeliju, in sicer z glavno mislijo potrebe take knjige za Slovane (na slovanskem jeziku). Bere se kakor neke vrste apologija slovanskega prevoda evangelija in je tako nekak pendant k Hrabrovemu traktatu o slovanski azbuki, apologiji slovanskega pisma. Zato bi mogel naslov obeh redakcij *Proglasa*, srbske *Блаженѧго оучителя нашего Константина философа слово*, ruske *Предсловіе евангеліѣское свѣтаго Кирила* biti pojmovan tako kakor *Сѣ писменехъ черноризца Храбра*. Razlika je seveda v tem, da je bil Hrabrov spis napisan od ne posrednega učenca slovanskih apostolov, učenca njunih učencev (prim. v. tekstu *сѣтъ бѣ еще живи, иже сѣтъ видѣли нѣхъ*, namreč apostola Konstantina-Cirila in Metoda), v grškem soselstvu za za obrambo proti Grkofilom in Grkom, pesnitev *Proglas* k evangeliju pa je bil zložen mnogo prej in iz ideologije XVI. poglavja Zitija Konstantina-Cirila, v katerem je opisana Konstantinova obramba slovanskega pisma in bogoslužja na sinodi v Benetkah proti „trijezični hereziji“. Biti mora, kakor kažejo dobesedno enaki verzi 5–7 i. dr. (gl. v pojasnilih k rekonstrukciji) v blizki zvezi s *Слово похвальное на памѣ̑ стѣма и прѣславныма оучителема словѣньскоу изыкоу, сътворѣшема писъмены нѣмоу, прѣложѣшема новѣи и ветѣхѣи законѣ въ изыкъ нѣхъ, блаженѣмоу Кѣрилоу и архіеппѣ Папонѣскоу Мѣрѣдию* (Lavrov, Материалы str. 79). Tu se sv. Metod še ne imenuje enako sv. Cirilu „blažen“ kakor v Žitiju: *памѣ̑ и житиѣ блаженѧго оца наше̑ и оучителя мѣрѣдѣи, архіеппѣ моравѣска* (Lavrov o. c. str. 67). Ima pa ta Pohvala s svoje strani zopet ozke stike z obema Zitijema sv. Cirila in sv. Metoda. Po vsem tem je morala biti tedaj pesnitev *Proglas* na-

pisana že v moravsko-panonski dobi starocerkvenoslovanskega pismenstva, ko je bil polni prevod evangelija še nova stvar in je bilo še potrebno posebno poudariti velik pomen tega dejanja. Po idejah, izraženih v pesnitvi, stoji ta brez dvoma blizu Konstantinu-Cirilu. Tudi jezikovno imamo opraviti s tipom starocerkvenoslovanskega jezika prve, moravsko-panonske dobe (prim. v. 89 *неприѣззи* in v pojasnilih navedena soglasja z jezikom evangelija). Ako so na nekih mestih v rokopisih nekatere poznejše črte, kakor v. 9 *Троиц. того же дела*, v. 44 *Троиц. dat. plur. encl. въ, подовенъ*, so to lahko poznejše izpremembe, črte, ki jih še ni bilo v originalu. Vkljub temu pa nahajamo le tudi kak izraz, ki je pripadal originalu, se pa ne strinja z jezikom evangelija. Tak izraz je subst. *хравьръ* v pomenu gr. *στρατιώτης*. V evangeliju je zato vseskozi prevod *воинъ* (Mat. VIII 9, XXVII 27, XXVIII 12; Mark. XV 16; Luk. VII 8, XXIII 36; Jan. XIX 2). Rabi se *воинъ* še na več drugih mestih tudi za gr. *στρατευόμενος* in *πτελονλάτωρ* (glej V. Jagić, Codex Marianus str. 485 sl.). Le v apostolu 2 Tim. II 3 imamo v prenesenem pomenu podobno kakor v pesnitvi za gr. *στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ* Šiš. i. dr. *хравьръ исюу христовъ*, Act. ap. X 7, XII 4 pa za *στρατιώτης* v prvotnem pomenu kakor v evangeliju *воинъ*. Vprašanje je, če imamo prilagati prenesenemu pomenu toliko važnost, da bi mogli izraz *хравьръ* v taki rabi pripisati tudi jeziku prevajalca evangelija. Zanimivo je, da se izraz nahaja v razlagah k nedeljskim evangelijem Konstantina prezbitera *самъписана прѣснѣна хравьра* (Описание slovan. rokopisov moskovske sinodalne biblioteke II 2, str. 430), poleg tega pa tudi v Službi sv. Metodu, proizvodu Konstantina prezbitera in z njegovim akrostihom, v 29. odstavku z začetnim *Н* prvega zloga imena Konstantin: *На каменн тѣх (Metod) вѣрѣхъ штерѣхъ носѣхъ свѣтъ ... ꙗко хравьръ борецъ, противѣ сѣ имѣхъ памрѣхъ „protivnim duhovom“* (Lavrov, Материалы str. 126). Sicer pa Konstantina prezbitera precej individualno pobarvani jezik, kakor je predstavljen v *Описание* (str. 428 sl., 430 sl.) in pri V. Jagiću (*Starine* V 39 sl.),¹ ne nudi drugih primerov za vzporejanje z jezikom pesnitve. Vsekakor pa je pesnitev Proglas iz druge sredine nego azbučna pesem. Po vsem tem bi

¹ Pripombe o njegovem jeziku glej še pri Sobolevskem v bolg. zborniku XVIII 68 sl., Материалы str. 129, in pri Kostiću, Byzantinoslavica VII 205.

menil, saj dokazati se to ne da, da ni izključeno, da je Proglas od samega Konstantina-Cirila, ako pa ne od njega, pač pa od kakega njegovega in Metodovega neposrednega učenca, in sicer po postanku že, kakor rečeno, v moravsko-panonski dobi kmalu po dokončanem polnem prevodu evangelija. Mogel je to biti končno le Konstantinov soimenik, poznejši prezbiter in škof bolgarski. Za to bi govorila tudi mala razširjenost Proglasa. Da ga v začetku glagolskih tetraevangelijev, kakor Zografskega in Marijinskega ni, ne pomeni nič, ker v obeh kodeksih ni ohranjen začetek. Pač pa bi se ga še v raznih drugih rokopisih evangelija pričakovalo, ako bi bil pesnitev zložil Konstantin-Ciril po dokončanem prevodu in bi mu jo bil priključil kot uvod. Da bi se ga skoro vseskozi kar tako splošno smatralo za že zastarelega in nepotrebnega in bi bil to povod opustitve, ni prepričljivo. To napravi vtis, da je le neki učenec apostolov napisal pesnitev k svojemu izvodu, pa se je to potem razširilo le v omejeni meri. Srbski rokopisi s pesnitvijo so najbrž potekli iz t. zv. srednjobolgarskih, pa je za naše vprašanje brez dvoma škoda, da nimamo nobenega vpogleda tudi v tekst teh evangelijev, zlasti hilandarskega. Pa naj je vprašanje o avtorstvu pesnitve še nerešljivo, pesnitev Proglasa je klasičen proizvod starocerkvenoslovanske književnosti in zasluži v vseh ozirih posebno pažnjo in trud rekonstrukcije.

Rekonstrukcija pesnitve Proglas k sv. evangeliju

- 1 Прогласъ есмь / свѣтоу еван(ъ)гелію:
Ѣко пророци / прорекли сѣтъ прежде,
Христъ грядетъ / събратъ ѡзыкъ,
Гекътъ бо естъ / въเสมอу мироуเสมอу.
- 5 Се събъстъ сѧ / въ седмѣи еѣкъ сѧ.
Рѣша бо они: / сѧѣни прозвратъ,
Глоуши слышатъ / слово боуѣвъное.
Бога же оуко / познати достонитъ.
Того же ради / слышите, словѣне, (си):
- 10 Даръ бо естъ / отъ бога съ данъ,
Даръ божи / естъ десныѧ части,
Даръ доушамъ, / никелиже тѣлѧ,

- Душамъ тѣмъ, / ѡже и прижтъ.
 Мат(ъ)рин, Мар(ъ)ко, / Лоука и Іванъ
 15 Оучатъ всь / народъ глаголюште:
 Ёлико во сконхъ // доушь лѣпотъ
 Бидитъ, любите бо // радовати сѧ,
 Грѣховьнъ же / тѣмъ отъгнати
 И мира сего / тѣмъ отъложити
 20 И ранское / житие (при)обрѣсти
 И избѣжати / отъ огни горжшта.
 Слышите нынѣ / отъ своего оума,
 Слышите словѣньскъ // народъ всь,
 Слышите слово, / отъ бога приде,
 25 Слово же крѣмъ / чловѣчьскыѧ доушѧ,
 Слово же крѣпѧ / (и) срьдце и оумъ,
 Слово се готовѧ // кога познати.
 Ёко бесѣта / радость не бждетъ
 Окоу видѧшти / божнѣ тварь всь,
 30 Нъ всь ни лѣпо ни // видимо естъ,
 Тако и доуша / всѣка безъоукъвъ,
 Не съвѣдѧшти / закона (же) божнѣ,
 Закона кѣнижънѧ // и доуховьнѧ,
 Закона ран / божни вѣлѣжшта.
 35 Кыи бо слоухъ, / громьнаго тжтыѧ
 Не слышѧ, кога / можетъ бѣти сѧ?
 Поздри же пакы, / цѣкта не жхѧжшти,
 Како вожне / чюдо разоумѣте?
 Оуста бо, вѣже / сладъка не чюжтъ,
 40 Ёко камѣнѧ / творѧтъ (же) чловѣка.
 Наче же сего / доуша кезоукъвънѧ
 Вѣлѣтъ сѧ / въ чловѣцѣхъ мрътка.
 Се же всь мы, братне, съмыслаште
 Глаголемъ съвѣтъ // подоважшти,
 45 Іже чловѣкы / всьѧ отълажитъ

- Отъ житна / скотъска и похоти,
 Да не имаште / оумъ неразоумъ,
 Тоуждемъ ѡззыкамъ // слышаште слово
 Ъко мѣдна звона // гласъ слышите.
- 50 Се бо свѣтъ / Павѣль оуча рече:
 Молитеж свои / въздаѣ прѣжде богу,
 Ъко хощѣз словесъ // нѣтъ издрѣшти,
 Съ разоумомъ / (своимъ глаголати),
 Да и късе братна // разоумѣйтъ,
- 55 Неже тъмъ словесъ // неразоумъ.
 Къи бо чловекъ не // разоумѣтъ,
 Къи не приложитъ // притѣча мѣдръ,
 Съказаша / бесѣды правы намъ?
 Ъко бо тѣѣ / пѣтъхъ настѣтъ,
 60 Късе тѣлѣшти, наче гноѣ гноѣшти,
 Съгда своего / брашна не имѣтъ,
 Тако доуша късѣка // опадѣтъ
 Жизни, божиѣ / не имѣшти живота,
 Съгда словесе / божиѣ не слышитъ.
- 65 Ипъ же пакы / притѣчѣ мѣдръ съло
 Да глаголемъ чловеци любаште сѣ,
 Хотѣште расти / божемъ растомъ.
 Къто бо вѣры сѣмъ // не вѣстѣ правы?
 Ъко сѣмени / надахшю на нѣкъ,
 70 Тако на сръдцихъ // чловецъсѣхъ,
 Дъждѣ вожи / воукѣбъ трѣвоушѣте,
 Да възрастетъ / плодъ божи паче.
 Къто можетъ / притѣча късѣ (рѣшти),
 Обличаша / бесъкънигъ ѡззыка,
 75 Бъ гласъ съмыслиѣ // не глаголиште.
 Ни, аште оумѣтъ // ѡззыка късѣ,
 Можетъ съказати // немощѣ сихъ.
 Обаче свои / притѣчѣ да приставѣ,

- Многъ оумъ / въ малѣ рѣчи кажа
 80 Наши во вѣси / бес кѣнигъ ѡзвѣщи
 Брати сѧ не могъште // вѣз оружїѣ
 Съ противникомъ // доушы нашихъ
 Готови мѣкы / вѣчыныѧ въ пѣниѣ.
 Иже бо врага, / ѡзвѣщи, не любите,
 85 Брати же сѧ съ нимъ // мыслѣште зѣло,
 Отверзѣте прилежно оумоу двѣри,
 Оружїе приимѣше твердо пѣниѣ,
 Бже коуѣтъ / кѣнигы господныѧ,
 Главѣ тѣрѣште / неприѣзни вѣлыни.
 90 Боуѣви снѧ, / иже бо приимѣтъ,
 Мѣдрость (томоу) / Христосъ глаголетъ
 И доуша ваша / (боуѣвами) крѣпнѣтъ,
 Иноστόлы же / съ пророкы вѣсѣми).
 Иже бо снѣхъ / словеса глаголыште
 95 Подовѣни бѣдѣтъ // врага оуѣнти
 Покѣдѣ приносѣште // къ богоу добрѣ,
 Пѣти вѣжѣште / тѣлы гнѣвыныѧ
 Пѣти, ѡже / животъ ѣко въ снѣхъ
 Не падаѣште, / крѣпѣко же стоѣште,
 100 Къ богоу вѣлыше сѧ // ѣко хравѣри,
 Стоѣште о деснѣхъ // божнѣ прѣстола,
 Огдѧ огньмъ / сѣднѣ ѡзвѣкомъ,
 Радѣѣште сѧ / съ ап(ѣ)лѣлы въ вѣкы,
 Присно славаѣште / богъ мнѣстїевын
 105 Кѣнижѣнами / вѣсѣгда (же) пѣсньми
 Богоу поѣште / чловѣкы мнѣѣштю.
 Томоу подобѣтъ // вѣсѣка слава,
 Чѣсть и хвала, / божни сынѣ, вѣныѧ
 Съ оцѣмъ / и свѣтѣмъ доухоу
 110 Ыъ вѣкы вѣкы / отъ вѣсы тварн.
 Аминѣ.

Pojasnila

k rekonstrukciji pesnitve Proglas k sv. evangeliju

1 Po Hil., Hilf. v zvezi s Troick. je potrjen naslov pesnitve Прогласъ свѣтоу евангѣлію. Troick. Пригласъ je očitvidna poznejša izprememba, ker пригласъ ali пригласиѣ pomeni to kar „naglas“, rus. удареніе (Vostokov, Словарь II 185; Miklošič, Lexicon str. 664; Sreznevskij, Матеріалы II 1391). Izraza Прогласъ v slovarjih ni. Prim. glagol Glag. Cloz. I 8, 29 прогласити, gr. προαναφωνεῖν, subst. прогласъ torej gr. προαναφώνησις ali προαναφώνημα „napoved, oglas, naznanilo, ozn-“. Varianti Troick. емъ je dati prednost, ker je psihološko le izprememba v етъъ mogoča, ne pa obratno. S tem je tudi dativ v Troick. podprt in umeven, in sicer pri adjektivu zaradi metruma dvanajsterca v nominalni obliki свѣтоу. To sprejema takisto Sob., vendar poleg етъъ. O pričakovanem евангѣлію z ѣ je bilo potrebno rečeno že pri azbučni pesnitvi verz 10 in 32 in gori str. 88—99 v uvodnih besedah k rekonstrukciji. V tej pesnitvi prim. še podobno verz 14 Мат(ѣ)рѣи, Мар(ѣ)ко in 103 аѣнѣлы. Prim. tudi v Kijevskih listkih pod vplivom latinskega originala Ib 1, 3, 17 Климентѣ, 1 b 12 Климентоу.

2 Hil. i. dr. ѣкоже ima zlog preveč, v Troick. je verz neizpremenjeno ohranjen.

3 Verz je v splošnem vseskozi jasen, vendar potrebuje nekih pojasnil. Христосъ bi imelo s končnim ѣ zlog preveč; zato piše Sob. le Христос ter se že pri drugi pesnitvi Pohvali carju Simeonu sklicuje na to, da se imena grškega izvora kakor Γεωμετρ, Исоус že v najstarejših cerkvenoslovanskih tekstih pogosto pišejo brez končnega ѣ (Mat. 12). Je to seveda pod grškim vplivom in nikakor ne pravilo, upira pa se tedanji slovanski izgovorjavi. Poleg Христосъ je moglo biti tudi Христѣ, ki je podlaga oblikam drugih sklonov, vendar prim. doli v. 91 Христосѣ. Mogla pa je na prvem mestu vplivati za dvožložno pojmovanje tudi abreviatura tega „nomen sacrum“ хѣъ ali хсѣъ (glej v besednem indeksu k Marijinskemu četveroevangeliju str. 600—1 in v v moji izdaji Sinajskega evhologija II, str. XXXVI). Objekt je bolje postaviti za glagol, kakor je v Troick. Po glagolu premikanja je sledil v stari dobi supin, po supinu pa genitiv. Sob. pri držiue tekst po Hilf. Verz je citat iz proroka (prim. verz 2) Iz. LXVI 18 градъ сократи всѣ народы и языки. Na isti citat v Žitiju Kon-

stantina-Cirila pogl. XII je opozoril Georgiev (Vajs, Slavia XVII 564) „Ісаіа бо въ тѣхъ лицахъ господнихъ въиіетъ глагола: градоу азъ събрати всѣ племена и языки“ (Lavrov, Материалы str. 25, 59). Posebnih zaključkov pa iz tega ne gre sklepati.

4 Neokrnjeno je verz ohranjen v Troick. O starosti izraza къкъ миръ за gr. *κόσμος* glej Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izdaja str. 285. Pri prevodih se pri tem pronomen съ за gr. *ὁὐτος* rado opušča.

5 Sob. (Mat. 18) smatra ta verz, ki je v južnoslovanskih rokopisih izpuščen in ohranjen le v ruskem, za nejasen in tekst morda za pokvarjen. Toda že Franko, Archiv XXXVI 216, je opozoril na slično mesto v Pohvali sv. Cirilu in Metodu. Tu so sploh povzeti verzi 5—7 (doli podčrtano): не встави бо създания своего милостивъ бытъ . . . нъ на каждаго лѣта и врѣмена избираю мужа и яви дѣла нхъ и подвигы людѣмъ, да быша, сѧ тѣмъ поучающе (enako v Zitiju sv. Metoda pogl. I), животъ всенъчынъ обрѣти (v Zitiju всен на добромъ оустни), и по тѣхъ пророцы, по пророцѣхъ же апостолы, по апостолѣхъ мѣченицы, и правдыныа мужа и оучителиа (v Zitiju pogl. II по сихъ же въсѣхъ . . . въ наша лѣта языка ради нашего, о немъже сѧ не бѣ никътоже николиже попецъ, на добрый чинъ въздвиже нашего оучителя, влаженаго Методѣа) . нже сѧ и събысть въ . ѿ . въкъкъ нашъ . рѣша бо шии: сѧѣпни прозвѣратъ, глагоуши оуслышатъ слово книжное и всен възглаголютъ различныа языки величия воина (Lavrov, Материалы str. 79 sl., 68, 70). Georgiev (Vajs, Slavia XVII 564) je opozoril na Zitje Konstantina-Cirila pogl. XVI како вы сѧ не стыдите . . . прочимъ всѣмъ языкомъ и племеномъ сѧѣпнымъ велѣще быти и глагоуымъ? ter ib. pogl. XV втверзюша сѧ, по пророческому словеси, оуши глагоухыхъ (Lavrov o. c. str. 30, 28; 62, 61). Zadnje se naslanja na Iz. XXXV 5 Тогда ѿверзѣша очи слѣпыхъ, и ѿши глагоухыхъ услышатъ. Jasnó je, da je bližja veza le s Pohvalo obema apostoloma, in sicer mora biti mesto v Proglasu prvotnejše, kajti ne nanaša se kakor v Pohvali na pojav obeh apostolov, ampak na slovanski prevod evangelija. Ima pa to izrazoslovje oslombo v grščini, kjer se n. pr. v starejšem komentarju k psalterju ps. XI 1 Bol. ps. На скончаніи въкоу ежжашоумоу . пророчество давидово яви сѧ . да каждо оуготовитъ сѧ къ ежжашоумоу . седѣмъи бо настожи . всмъи же ежжашу, gr. *Ἐπὶ συντελείῃ τῶν αἰώνων ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἡ προφητεία τῷ Δαβὶδ*

ἐφανερώθη, ἵνα ἕκαστος ἐτοιμάζεται τοὺς τὸ μέλλον. ἑβδομος γὰρ ὁ παρών, ὅσους δὲ ὁ μέλλων (V. Jagić izdaja str. 46, Supplementum str. 16). Razlago κκκκ kot „tisočletje“ podaja Janez eksarh bolgarski v spisu Bogoslovje 101 Речетвѣи пакы κκκκ тѣмѣици лѣтѣ κκκκ ѣдинѣ (Sreznevskij, Материалы I 485). Po bizantinskem štetju je bil Kristus rojen l. 5508 po stvarjenju sveta, v 6. tisočletju, torej pada v 7. tisočletje 9. stoletje, ki edino more še prihajati v poštev, ko so Slovani prejeli prevod evangelija na svojem jeziku. Opustitev verza v južnoslovanski redakciji kot ne več razumljivega je umevna.

6 Troick. *Рѣкоша* je znana rokopisno poznejša izprememba starejše aoristne sigmatične oblike *рѣша*, ki se je zlasti v srbski recenziji mogla obdržati. K izražanju *сѣхши прозрѣтъ* prim. v evangeliju Jan. IX 18 Mar. i. dr. *сѣ сѣхъ и прозрѣ*, gr. *ἀνεβλεψεν*, o verzu sploh glej pod. 5.

7 S številom zlogov po metrumu je spraviti v sklad le Troick. Глаголи proti 6 слѣпни уstreza taki rabi pridevniških oblik v starocerkvenoslovanskih spomenikih, n. pr. v evangeliu Mat. XXII 10 Mar., Zogr. b., v Sinajskem evhologiju 106 b 9—11 со-вѣршиа бѣа . . . зѣлаиа же и добры, gr. ποιηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς. Sob. piše глаголи, pa mora zato predstavljati besedo слово in rabiti nominalno воуковѣно. Vprašanje je o prvotnosti izrazov Troick. книжно in južnoslovan. воуковѣно, ki ga slovarji ne beležijo. Po Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izd. str. 357, je кѣнигы za gr. γραμματα in γραφή prvotni prevod. V prvem pomenu pa ga zelo zgodaj izpodrine воуковѣи. Prim. azbučno ime za б воуки. V apostolu Act. ap. VIII 32 se prevaja gr. ἡ περιοχὴ τῆς γραφῆς Siš., Christinopol. (v Ohr. ap. ni) слово книжыиоу, Act. ap. IX 2 pa gr. ἡτίσато ἐπιστολὰς Ohr. проси воуковѣна листѣна написана, Siš. проси воуковѣ на листѣ написанѣ, Slepč. воуковѣи на листѣ написанты (po Jagiću, Zum altkirchenslawischen Apostolus III 95; podatek o Siš. кѣнигы на листѣ написанты je tam nepravilen), Hilf. № 14 XIV. stol. (v izd. Christinopol.) проси книгѣ на листѣ написанѣ. Izraza кѣнигы in воуковѣи sta nedvomno stari dubleti. Prim. tudi v obeh Zitijih obojno rabo, vendar pretežno кѣнигы v pomenu pisave (v. Cyr. XVI, v. Meth. V) in knjig (v. Cyr. XVI, XVII, v. Meth. VI, VIII), воуковѣи pa v pomenu pismenk (v. Cyr. XIV, v. Meth. VI). Glej Lavrov, Материалы str. 27, 30, 33, 60, 62, 64, 72, 73, 74. V Proglasu je Troick. книжно prej izpreme-

njeno nego obratno. Poudariti pa je, da se z ene strani слово книжное nahaja v Pohvali obema apostoloma (glej gori v 5), da pa z druge vse kaže, da je въкъм v tetraevangeliju zamenjalo кънигы v evangelistarju.

8 Začetek verza je po Troick., Hil. करा podan. Tretja oseba plur. познають v južnoslovan. rokopisih je nadaljevanje k 6—7, vendar to ne more biti več del navedenega proroštva in tudi stilizacija ne ustreza metrumu, medtem ko da Troick. popoln verz dvanajsterec. Glagol достонѣ je v evangeliju praviloma za *ἐξῆστι* „licet“ (tudi v. Cyr. XVI) in le izjemoma na dveh mestih za gr. *ἔδει* „oportuit“ (Luk. XIII 16 Mar., Zogr., Ass. in Jan. IV 4 Mar., Zogr.; Ass. ni).

9 Južnoslovan. rokopisi bi dali verz s cezuro po 7 zlogu тѣмъже оуслышите // Глаголюе къси, kar je tako isti poziv za nadaljnje kot v Troick. Ker pa je, z izjemo posameznih besedi, sestav verzov v Troick. v obče, zlasti pa spočetka bolj arhaično, nedotaknjeno ohranjen (prim. prejšnji verz i. dr.), je verjetnejši njegov tekst, vendar z nekimi potrebnimi izpremembami. Predlog дааи je v starih tekstih poznejša vzhodnobolgarska nadomestitev za радн (gl. Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izd. str. 389, in дѣла i. pod. v Supraselskem kodeksu po slovarju K. H. Meyerja str. 72). Končno къси ima zlog preveč, moglo pa je lahko zamenjati nom. plur. neutr. си, kar je sprejel tudi Sob. Južnoslovanski tekst tega verza bi pa mogel kazati na to, da se je pri prvih izpremembah še vodil račun o metrumu pesnitve, kar je bilo omenjeno že tudi pri azbučni pesnitvi. Vendar je na tem mestu prav lahko mogoče, da je južnoslovanski tekst prvotnejši. Za to bi govorilo posebno popolno ustrezanje metruma brez izpremembe, pa tudi veznik тѣмъже. Prim. tudi sledeči, le v Hil. in Hlud. neizpremenjeno ohranjeni verz.

10 V Hil., Hlud. je verz neizpremenjen. Hilf. se upira metrumu, ki dokazuje tudi za konec v Troick. poznejši dodatek. S početno besedo дарѣ, ki se v treh verzih zaporedoma ponavlja, se pričanja v pesnitvi priljubljena večkrat se nahajajoča iz retorike poznana palilogija. Georgiev (Vajs, Slavia XVII 564) opozarja na Žitije Konstantina - Cirila pogl. XVIII слово твоёго оученія, твои во естъ дарѣ (Lavrov, Материалы str. 35, 66).

11 Glagol естъ ima bolje mesto po Troick. v sredi. Privednik дещиъ ima tu kakor *ὀεζιώς* sopomen „srečen, ugoden“.

12 Hil. *кожин* je očitno ponovljen po 11, v Hilf., Hlud. ni, sicer pa je verz nedotaknjen, na koncu s *тѣлѣмъ*, kar je tudi v Troick. V Hilf. *тѣлѣмъ* ne prihaja v pošte. V Troick. je *доушамъ* izpuščeno pač zbog 13 z isto besedo na začetku.

13 Zmotna opustitev v Troick. je pokvarila tudi ta verz, v južnoslovan. rokopisih je ohranjen, le da je po Hlud. v skladu z *доушамъ* vzeti *иже*.

14 *Ге естъ даръ* po srbskih tekstih bi mogel biti začetek verza do cezure, potem bi pa imena evangelistov morala dati poldrugi verz, kar je nemogoče, razen če bi se dodalo kot druga polovica *тѣтроеван(ъ)иеліе*, a imena v nadaljnjem verzu. Toda za to ni zadostne opore. Tudi v Troick. so le imena. Zato moremo smatrati *се естъ даръ* za poznejši dodatek. Imena dajo dvajsterec, ako se v *Матѣи*, *Марѣко* ne vpoštevata *к — ѣ* (prim. verz 1) in ako stoji med ostalima *и*, kakor je v Hilf.

15 Verz je po skladnosti v Hil. in Troick. dognan. Hilf. *и* na začetku je odveč in tudi plur. *всѣ пороуды* proti soglasju Hil. in Troick. ne more priti v pošte.

16–17 Sob. (Mat. 23) teh dveh verzov ne rekonstruirati. Začenja ju 16 *ѣлико оубо ...*, 17 *любите оубо ...* in pristavlja pike. Jasno pa je, da ima 16 Troick. *ѣлико своихъ доушъ красотѣ — видитъ* in južnoslovan. *ѣлико лѣпотоу своимъ доушамъ — видите* isti smisel. Jasno pa je tudi, da se more za metrum uporabne oblike vzeti le iz Troick., ki ima z *оубо* trinajst zlogov. Torej se more 16. vers glasiti le *ѣлико бо своихъ // доушъ красотѣ* ali *лѣпотѣ* s cezuro po sedmem zlogu in nadaljevanjem 17 *видитъ* ali *видите*. Ako bi se hotelo imeti cezuro po petem zlogu, bi bilo treba predstaviti *доушъ* pred pronomen in *бо*. Izraza *красота* in *лѣпота* sta stara sinonima (Jagič, Entstehungsgeschichte, 2. izd. str. 356), vendar je bil v pomenu neki odtenek, kakor se vidi iz psalterja ps. XLIX 2 Sin. ps. *крас(о)та лѣпоты его*, gr. *ἡ εὐπρέπεια τῆς ὀραιότητος*, prav za prav pa *ὀραιότης τῆς εὐπρεπείας* (glej S. Severjanova izdajo str. 276). Sicer je v psalterju *лѣпота* še LXVII 13 *ὀραιότης* in XCII 1 *εὐπρέπεια*, kar je enako v citatu v Sinajskem evhologiju 97 b 14.¹ Večkrat se v psalterju

¹ Prim. še isti citat v začetku parimejnika *ѣ ѣлико сѧ и в лѣпотѣ сѧ оелѣче* (R. Brandt, Гигиоровичевъ паримейникъ str. 1).

ponavlja *κрасота*: štirikrat za *ὡραιότης*, dvakrat za *τερπνότης* in enkrat za *ἐμπρέπεια*. V Sinajskem evhologiju je poleg že omenjenega mesta iz psalterja še 8 b 14—15 *къ лѣпотѣ лица своего*, gr. *εἰς ἐμπρέπειαν τῆς αὐτοῦ προσώπου*, in 95 b 13 *лѣпотѣ* (ni gr.); *κрасота* pa je 88 a 3 (ni gr.) in 90 a 17—18 *иное еѣро землѣныхъ красотѣ*, gr. *ἄλλο τι τῶν ἐπὶ γῆς τερπνῶν*. V Supraselskem kodeksu je 475,14 *логнськаа красота* (ni gr.) in 497,21 o jeziku, gr. *εὐχολογία*; *лѣпота* je večkrat za različne grške izraze. Prim. še v Zitiju Konstantina-Cirila pogl. III *κрасота* (o devici), toda v tekstu iz l. 1469 za to *оуѣварѣ* (Lavrov, *Материалы* str. 2, 41). Iz pregleda je razvidno, da je *κрасота* bilo s pomenom *ὡραιότης*, *τερпνότης*, *лѣпота* pa *ἐμπρέπεια*. Ker je v ruščini *κрасота* običajnejši izraz, je verjetno v Troick. zamenjal prvotnejše *лѣпота*, ki se kontekstu bolje prilaga. V 17. verz u dajeta srbski in ruski (z *во*) tekst verz s *cezuro* po 7. zlogu. Z ozirom na pravilnejše nadaljevanje v ruskem tekstu je dati prednost temu pred srbskim.

18—19 Z nominalno obliko pridevnika je v Troick. ohranjen popoln verz, ki bi bil tudi s pronominalno, toda brez *же*. V južnoslovanskih rokopisih je tekst predolg in očitno s ponovitvijo *елико* (prim. 20. verz) pokvarjen. Glagol *отѣверѣши* ima zlog premalo. V Sinajskem evhologiju stoji najbrže interpolirano 72 b 22 *моѣ грѣхѣ отѣложи* (glej izdajo II 215), v prepisu prevoda besed Gregorija Nazianskega XI. stol. pa *тъмѣ отѣложѣше, къ свѣтоу приближимѣся* (Sreznevskij, *Материалы* II 793); vendar nahajamo tudi pri *тъмѣ*, kakor je to v 19. verz u Hil. (Troick. *отѣгнати*), v komentiranem apostolu iz l. 1220 *отѣложити* (Sreznevskij, *Материалы* III 1080), nasprotno *отѣгнати* v Sinajskem evhologiju 78 a 6—7 *отѣгнать мракъ грѣхѣвѣхъ* i. pod. še v Klimentovih spisih in Pohvali sv. Cirilu (glej izdajo Sinajskega evhologija II 234). V Troick. je v 19. verz u kakor tudi v Hlud. pomotoma ponovljeno *тмоу*, pa je moglo to dati povod tudi k premestitvi glagolov. Sicer je 19. verz s Hil. *и* (ne Troick. *или*) popoln. Sob. sledi Troick.

20 V srbskih tekstih je verz z zopetno ponovitvijo besede *елико* pokvarjen kakor 18. Z metrumom v skladu je Troick., le da manjka zlog, pač glagolu prefiks *при*, kar nahajamo v evangeliju in na kar je mislil tudi Sob.

21 Verz je nedotaknjen v Troick., v srb. rokopisih je pronominalni končaj gen. sing. participa odveč. Obliko participa

prim. v evangeliju Luk. XII 35 Mar. i. dr. *Бѣдѣ ... свѣтълици горѣшѣ*, gr. *καίόμενοι*.

22 Verz je v Troick. neizpremenjen. Varianti imperativa v srb. rokopisih *вѣнѣмѣте* — *вѣноушѣте* niso v skladu z metrumom in že s svojo raznolikostjo kažeta na neprvotnost, poleg tega se s *слѣшѣте* očitvidno pričenja nova trojna palilogija. Tudi varianta *вѣсѣ* je po duhu pesnitve manj izrazita nego Troick. *своего*. Izraz *народѣ* bi mogel stati v vokativni obliki.

23 Troick. aor. *слѣшѣте* se upira palilogiji in je v kontekstu brez pravega smisla. Sledeči plural *словѣнскѣи народѣ* po brezbarvnem in nepotrebnem *оубо* (po drugem *слѣшѣте*) stoji proti srb. *словѣнскѣи народѣ вѣсѣ*, vsebujočemu večjo barvitost in silnejši poudarek. Zato je smatrati verz, kakor je v Hil. s cezuro po 7. zlogu, za neizpremenjen. Prim. v 47. besedi k nedeljskim evangelijem Konstantina prezbitera *словѣнскѣи родѣ*. (Описание о. с. str. 426).

24 Verzu je prej pripisovati *прѣдѣ* (Troick., Hilf.), nego *со* (ni Hilf.) poleg *прѣдѣ*, kar je prevzel Sob. Sicer bi z *со* bilo *-ни-* šteti kot dolg, zategnjen zlog (prim. pri 1. pesnitvi 37. verz in gori str. 89 uvodne besede k rekonstrukciji).

25—26 Razlika med obema redakcijama je v glavnem v rabi participa v ruski, relativnega stavka pa v južnoslovanski. Prvo je gotovo starejše in le drugo možno kot poznejša izprememba, kar izpričuje tako isto metrum. Ta pa zahteva tudi v 25. verzu *чловѣчскѣи* namesto bolj pričakovane nominalne oblike, vendar je že v prevodu evangelija polno takih pronominalnih oblik, kakor se lahko razvidi iz slovarja h Codex Marianus v Jagićevi izdaji str. 603. V 26. verzu je zbog metruma dodati po cezuri *и*. Sob. ponavlja *же*. V ostalem je pridržati tekst v Troick. kot verjetnejši.

27 Sredina verza Troick. *се оубо готовѣ*, Hil., Hlud. *всѣа готовѣи* (Hilf. -а) je v obeh redakcijah neumljiva. Vidi se, da je bil prvotni tekst za prepisovalce ne povsem umljivo stiliziran, in sicer s participom kakor v sprednjih dveh verzih. Ta particip je mogel biti le *готовѣи* od glagola *готовѣти*, ki se nahaja v psalterju Sin. ps. LXIV 7 v pomenu *ἐτοιμάζω*, v pesnitvi „pripravljam“, a enako tudi v Supraselskem kodeksu 321,25 in 248,6; v Glagolita Clozianus stoji 742 za gr. *ἐντεπίζειν*, 744 pa

za gr. *κατασκευάζειν*. Particip *готовѣа* od *готовѣти*, ki ga je takisto najti v zadnjih dveh spomenikih, ima zlog premalo, pa tudi deloma drugo pomensko rabo. Sicer prim. še pri Konstantinu prezbiteru v 21. besedi *приготовѣахъ* (Starine V 36). Drugo je podano. Sob. piše nesprejemljivo *Глаго се оубо готови Бога знати*.

28—29 Z izjemo Hil. *во*, ki je odveč, se verza v Troick. in Hil. enako glasita in popolnoma ustrezata metričnim pravilom. Malenkostne variante v drugih tekstih ne prihajajo v poštev. Hlud. *впоу* je očitvidna pisna pomota za *оуоу*.

30 Verz je v Troick., po stilizaciji in metrumu, pokvarjen, pač pa bi mogel po smislu in obsegu obveljati v Hil. (in deloma Hlud.) s cezuro po 7. zlogu. Sob. ustvarja konjekturo *Нъ въз лѣпоты въсе видимо естъ*, kar prav za prav ne daje dobrega smisla, ker je brez svetlobe (28. verz) nevidno, kar Hilf. naravnost ponavlja.

31 Verz je v Hil., Hlud. in Troick., z izjemo končnega *боукъвъ* — *кънигы* enak in jasen. O navedenih izrazih pa glej verz 7. Konstantin prezbiter ima v dveh citatih iz evangelistarja *кънигы*, in sicer Jan. VII 38 v 8. besedi za gr. *ἡ γραφή* in Mat. I 1 v 38. besedi za gr. *ἡ βίβλος* (Описание о. с. str. 428). Da pripada *кънигы* aprakos-evangeliju, *боукъви* pa polnemu, po Vondráku kompletornemu, je dokazoval Vondrák v razpravi. „O ksl. prekladu evangelia v jeho dvou různých částech ...“ (Даничићев зборник str. 14—15). Varianta v Hilf. je brezpomembna.

32 Po Troick., in srbskih tekstih je lahko na dva načina rekonstruirati verz, dodati je le po Troick. *свѣдѣшти* 12. zlog *же* in tedaj srb. *добрѣ* ne ustreza. Ako se pa to pripusti, bi bil s Hlud. *вѣд-* (ne Hil., Hilf. *вид-*) tudi pravi verz s cezuro po sedmem zlogu. Troick. *свѣдѣ-* napravi vtis bolj prvotnega. Z besedo *законѣ* na začetku po cezuri se pričanja nova palilogija.

33 Po južnoslovanskih rokopisih je tu verz, ki ga v ruskem ni. Popraviti ga je lahko. Od variant je dati prednost Hil., Hlud. *доуховни-* proti Hilf. *доушеви-*, kar prevzema Sobolevskij. Sicer pa prim. oboje v enaki rabi pri Konstantinu prezbiteru v zaključku 43. besede: *не тольма во хотѣши тѣлесѣнама очима прозърѣти . нѣма доуховныиѣма* poleg *ib. тѣмъже мы молимы сѧ нѣмоу (богоу) . да прозърѣмъ дшныиѣма очима*.

34 Verz je po vseh tekstih jasen. Starejši izraz *ран* (Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izd. str. 391) praviloma rabi tudi Konstantin prezbyter in le na enem mestu v zadnji besedi stoji *объщавшии породу развонникоу* (Описание о. с. str. 428). V Hlud. je neki daljši neumljiv dodatek. Hlud. *малѣюще з -лѣ-* kaže na glagolsko predlogo.

35—40 Ti verzi, vsebujoči prisposodbe, so precej dobro ohranjeni. V 35. verzu je šteti *-аѣ-*, ali morda že asimilirano *-аа-* kot en zlog (prim. v. 24 in 109 in uvodne besede k rekonstrukciji str. 89). Troick. *тоуѣпаа* je pomota. Izraz *тѣтънѣ* se nahaja v Parimejniku (Sreznevskij, Материалы III 1040). V 36. verzu je dati zbog metruma prednost Troick. praes. *слѣшаа*. V 37. verzu je tekst v Hil. docela ohranjen, v Troick. je opuščeno *пакѣ*. V 38. verzu mora biti k *поздрн* v predikatu dual s staro obliko *разоумѣете*. V 39. verzu je razlika med Troick. *мко сладко* in Hil. i. dr. *мже сладѣка*. Zdi se, da zadnje bolj ustreza skladbi. V 40. verzu manjka v drugi polovici zlog, ki bi ga bilo težko nadomestiti s prefiksom *сѣ* pri *творѣтъ*, ker so sicer splošno nedovršni glagoli. Zato je morda ta verz, ki se povsodi enako glasi, izjema z 11. zlogi. Lahko bi se vstavilo tudi *же*.

41—42 V Troick. je v prvem verzu opuščeno *взбѣоуѣвѣна*, ki pa mora tu i zbog metruma i zbog smisla stati. K izrazu primeri 7. verz. V slovarjih ga ni. V 42. verzu je po besednem redu v Troick. cezura po petem zlogu, po redu v južnoslovanskih rokopisih pa po sedmem. Prednost ima prvo, ako se vpoštevа običajnejša cezura. Odvisna pa je stava besede tudi od stavčnega poudarka, ki more pasti seveda tako na začetek kakor tudi konec.

43—44 V 43. verzu ima srbska redakcija v participu zlog preveč, sicer je tekst po Hil. Hlud. in Troick. istoveten in popoln. V 44. verzu ustrezata obe redakciji potrebnemu številu 12 zlogov, le da bi bila v ruski *глаголемъ въ / сѣбѣтъ подобниъ* cezura po petem, v južni *глаголѣмъ сѣбѣтъ // подобѣшѣтъ* pa po sedmem zlogu. Stilizacija prve kaže jezikovno neke poznejše črte. Enklitični dat. plur. se v prevodu evangelija še ne nahaja, pač pa v Sinajskem evhologiju (glej izdaja II 407), enkrat v Glagolita Clozianus I 733 in večkrat v Supraselskem kodeksu. Ta raba bi tedaj govorila za to, da je bila pesnitev zložena pozneje

po prevodu evangelija. Tudi izraza **подобенъ** v pomenu „ustrezen, primeren“ ni v evangeliju. Tu je le v pomenu *ὁμοιος, παρόμοιος*, v zvezi z *εὐκαιρία*, sicer še *подобно εὐκαιρος*, *подобно въ едеи* (prim. Jagić, Codex Marianus str. 544). V pomenu kakor v pesnitvi v Troick. se bere pri Janezu eksarhu bolgarskem **подобныи съсѣдъ** ali v Efremovski krmči **подобнои ицѣннии**, gr. *κατάλληλος* „conveniens“ (Sreznevskij, Материалы II 1041). Gre torej zopet za poznejšo, vzhodnobolgarsko rabo kakor pri 9. verzu z **дѣла**. Poleg tega je v pesnitvi sami še enkrat v 95. verzu **подобниъ** v pomenu „sposoben“ (glej še tam). Pri glagolu **подобати** (**подобаетъ** *δει* v evangeliju) ni takega nasprotja v pomenu s **подобажити** v južni redakciji. Zato je verjetneje privzeti za rekonstrukcijo njeno stilizacijo. Sobolevskij privzema rusko. Pri tem omenja, da je namesto **глаголемъ** bil morda prvotno imperativ **глаголимъ**. S 44. verzom se konča ruski tekst v Troick.

45—49 Ti verzi ne potrebujejo mnogo poprav. V 45. verzu mora biti seveda po Hilf. **иже**, a v 46. bi gen. plur. Hlud. **похотни** imelo zlog preveč. Za ta dva verza je Georgiev (Vajs, Slavia XVII 564) opozoril na Zitije Konstantina-Cirila pogl. VI **Творецъ . . . между аггелыи и скоты чловѣка сътвориша естъ, словесемъ и смысломъ и тлоучиетъ и штъ скота, а гикомъ и похотѣю штъ аггелъ** (Lavrov, Материалы str. 9, 46). V 47. verzu je sicer cezura po sedmem zlogu, vendar je s cezuro po petem dosežen tudi boljši sintaktični red besed. To privzema enako Sob. Vkljub temu objekt ne stoji v genetivu. V 48. verzu pa je boljše pustiti besedni red kakor je v rokopisih, dasi je cezura po sedmem zlogu. Seveda je upostaviti ne pridevniško zloženo, ampak pronominalno (tu enako nominalni) obliko **тоуждемъ**, kakor je to v prevodu evangelija Luk. XVI 12 **въ тоуждемъ**, Jan. X 5 **по тоуждемъ**. Opozoriti je pri tem na starocerkvenoslovansko začetno **т-**, kar je sicer tudi za srbsko recenzijo umevno. Verz 49. je čisto neizpremenjeno ohranjen, a ima cezuro po sedmem zlogu.

50—55 V teh verzih je zapopaden citat iz apostola 1 Kor. XIV 18—19 **Šiš., Slepč. (Ohr. ni) хвалю бога моего и въсѣхъ васъ. паче же (pomotoma namesto моего, въсѣхъ oziroma о въсѣхъ васъ паче же, kakor je v Christinopol.) языки глаголю: нѣ въ цркви хощю петь словеса оумомъ своимъ глаголати, да нини**

(Christinopol. и ннѣ) наоучоу, нежели (Christinopol. неже) тѣмоу словесѣхъ языкомѣхъ, gr. *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν. Ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θείῳ πέντε λόγους διὰ τοῦ νοῦς μου λαλήσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ.* Ta citat se, kakor znano, nahaja celo v obsegu skoro celega pogl. 1 Kor. XIV 5—40 v Žitiju Konstantina - Cirila pogl. XVI¹ *Хвалю бога моего в вѣсѣхъ вѣсѣхъ паче же (gl. gori) языкии глаголахъ. Но въ црѣквѣхъ хощоу пѣти словесѣхъ оумомѣхъ своимѣхъ глаголахти, да ннѣ наоучю, а не еже (var. неже) тмоу словесѣхъ языкомѣхъ* (Lavrov, Материалы str. 32, 63). Na podlagi tega citata je mogoče rekonstruirati tudi verz, ki je z začetkom morda naznačen v Hilf., v drugih dveh rokopisih pa izpadel. Tudi Sob. ga označuje s pikami, dodaja pa pike še za enega, kar je, kakor bo videti, nepotrebno. Ne oziraje se na očitvidno brezpomembne in v pošteven ne prihajajoče variante je omeniti sledeče. V 51. verzu lahko stoji particip *въздаи* (Sob. popravlja v praesens *въздаи*). V 52. verzu je mogoče pridržati besedni red rokopisov s cezuro po sedmem zlogu s poudarkom na *пѣтѣ*; Sob. izpreminja zaradi cezure po petem zlogu besedni red *яко словесѣхъ пѣтѣ издрещи хощю*. Hilf. съ разоумомѣхъ je za 52. verz preveč, spominja pa na 1 Kor. 19 *хощоу пѣти словесѣхъ оумомѣхъ своимѣхъ глаголахти*. Pri poznejši interpolaciji bi bil tekst najbrž kakor v apostolu. Zato je verjeten 53. verz *Ѣ разоумомѣхъ / (своимѣхъ глаголахти)*. Kar sledi v apostolu *да и ннѣ наоучоу* in za kar bi Sob. pač vstavljaj še en verz, ustreza nekako 54. verzu z *вратни* (Hilf. *прочни*). Proti citatu v apostolu bi bilo to preveč. Stilizacija verza lahko ostane kakor je v rokopisih Hil., Hlud., le da je potem cezura po sedmem zlogu. Sob. piše *Да и прочни* (po Hilf.) *вѣси разоумѣхътѣхъ*; vendar je bolje in bolj potrjeno *вратни*, tako pa tudi *вѣсе* nego *вѣси*. Zadnje je Sob. prestavil zaradi cezure po petem zlogu. Verz 55 ustreza koncu citata iz apostola, more pa ostati, kakor je v rokopisih, s cezuro po sedmem zlogu. Sob. izpreminja zaradi cezure po petem *неже словесѣхъ тѣмоу*. Začetni verzi tega odstavka v. 51—53 spominjajo na v. 33—35 azbučne pesnitve: *Хвалѣ въздаи трѣни въ божѣствѣхъ, ѡже прѣтѣхъ ... своимѣхъ разоумомѣхъ*.

¹ Po F. Grivcu, Acta Academiae Velehradensis XVII 92, se je to še le pozneje izpisalo po tekstu apostola.

56—58 Verzi so v rokopisih dobro ohranjeni in ustrezajo povsem pravilom, le da je cezura v 56. in 57. verzu po sedmem zlogu. Za 56. verz poudarja Sob., da nima običajne cezure, v 57. pa predstavlja zaradi cezure po petem zlogu *прѣтъчѣ* po *кѣни*. Obliki *моудрѣи* v tem verzu in Hlud. *правѣи* v 58. je treba seveda izpremeniti v nominalni. Particip *сѣказашѣ* se more nanašati le na *прѣтъчѣ*. Izraz *прѣтъчѣ*, ki je tako običajen in pogostoma v evangeliju (glej Jagić, Codex Marianus str. 561), se v pesnitvi nahaja še trikrat, v 65., 73. in 78. verzu. V Žitiju Konstantina-Cirila se omenja v IX. pogl. v zvezi *вѣ ... шѣ* (*кингѣ*) *всѣ прѣтъчѣ глаголетѣ, мы же ... шѣ нрѣси вѣсѣ моудростѣ ... износимѣ* (Lavrov, Материалы str. 13, 50).

59—64 Verzi so v Hil. nedotaknjeni, variante k posameznim besedam v drugih rokopisih brezpomembne, ki jih določeno število 12 zlogov ali smisel odklanja, n. pr. zadnje v. 60 pri Hilf. *тѣкшии*, ki je nepravilno, ker smisel zahteva kavzativ *тъкнѣти*. K zvezi substantiva z glagolom prim. Mat. VI 19 *тъкѣтъ тъкнѣтъ*. V 61. verzu je opozoriti na stari izraz *врашѣно* (prim. Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izdaja str. 327, 487). V 62. verzu bi bila po Hilf. *вѣсѣкаа доуша*, kar prevzema Sob., z ozirom na zloge navidezno cezura po petem zlogu, toda po zvezi je premor po sedmem kakor v tekstu Hil., Hlud. *доуша вѣсѣка*. Glagol se mora seveda glasiti *опадѣти* in ne *отѣпѣ*. V tem pomenu ga ni v slovarjih, se pa nahaja v sedanjih slovanskih, n. pr. v vseh južnoslovanskih jezikih (o listju i. dr.). V 63. verzu je zanimiva raba sinonimov *жизни* in *живота*. Zadnje je v splošnem starejši, najprej rabljeni izraz (Jagić o. c. str. 287). V pesnitvi je čutiti različni odtenek v pomenu obeh izrazov, kakor na drug način med *животѣ* in *житиѣ*, gr. *ζωή* in *βίος*. Pri *жизнѣ* je misliti na nasprotje *доуша мрътва* (prim. verz 41—42), izraz *животѣ* pa ima epitheton *вожни*. V istem verzu je omeniti še stari particip *имѣи*.

65—67 K tem verzom ni pripomniti ničesar posebnega. Ohranjeni so neizpremenjeno. Varianta kakor v. 65 Hlud. *прѣтъчѣ* *пакѣ* zbog metruma ne prihaja v poštev. O izrazu *прѣтъчѣ* glej pri 57. verzu.

68—72 Rekonstrukcija vkljub nekim zvečine nevažnim variantam ne dela posebnih težav. V 68. verzu varianta v Hlud.

očividno predstavlja pokvarjeno zmotno napisano mesto. Dasi je v verzu konec besede po petem zlogu, je zbog veze substantiva s pronominom cezura lahko tudi po sedmem. V 69. verzu je upostaviti po Hilf. dativus absolutus *сѣмени падающе*. Druge variante, tudi v Hil. (tu je *падающе* menda po 71 *трѣкоуще*), nepazno napisane, ne dajo nobenega pravega smisla. V 70. verzu je po stilizaciji v rokopisih s *Такѡ* na začetku cezura po sedmem zlogu. Da dobi pet zlogov na začetku, Sob. prestavlja besedo v sredino. Pač pa je v 71. verzu prestava začetne besede Hil., Hlud. *трѣкоуште* potrebna, ker se sicer ne doseže cezura, oziroma neprisiljen red besed. Sob. ne prestavlja participa, temveč piše končaj *-ихъ*, dasi je v Hilf. *-иихъ*, kar pač ne gre; po vrhu pa mu vkljub petim zlogom participa preostaja še osem drugih, kar sam omenja. Zato je ostati pri pisavi Hil., Hlud., čeprav je gerundij. Prim. Supr. 71, 26–27 *сѣ некое божии гласъ слышавъ велаште сыити*. Vendar bi se v tem ne moglo iskati posebne opore za poznejši sestav pesnitve. V njej je *трѣкоуште* morda celo pod vplivom participov v 66. in 67. verzu *любаште сѧ — хоташте*. O besedi *боукъвъ* glej 7. verz. Verz 72. je v Hlud. opuščen. K vsemu odstavku prim. v razlagah k nedeljskim evangelijem Konstantina prezbitera: *яко земля жеждоущии примѣмъ дѣждаа евангелѣскаго въ сръдцихъ нашихъ*.

73–77 Verz 73. ima le deset zlogov in mu tudi smiselno nedostaje infinitiv k *можетъ*. V poštev prihajata glagola *ршти*, na kar misli tudi Sob., (prim. v 52. verzu *издршти*) in *знати*. O izrazu *притѣча* glej pri 57. verzu. Izraz 74 *ѡзыкы* za gr. *εθνη* je star, rabljen v evangeliju in psalterju (Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izdaja str. 420). V 75. in 76. verzu sta potrebni prestavi besed, da se doseže cezura, in sicer v 75. verzu sploh le po sedmem zlogu s prestavo negacije *и* pred particip. Ako se zamenja še *гласъ слышавъ*, kakor piše Sob., se dobi sicer konec besede po petem zlogu, ne pa prava cezura po smislu. Zato je bolje pustiti kakor sploh po možnosti besedni red rokopisov, predvsem Hil. V 76. verzu je s prestavo *въсѧ* pred *ѡзыкы* po Sob. (vsa rokopisov ne more obstati, ker je objekt že *ѡзыкы*) dosežena le slaba cezura (konec besede) po petem zlogu. Zato se zdi bolje (tudi sintaktično) predstaviti glagol pred objekt in doseči tako cezuro po sedmem zlogu, ki je v tej pesnitvi poleg one po petem naravnost često in rado vporabljana.

Varianto plur. *ѡмѣють* odklanja kontekst (*можетъ*). V 77. verzu da neizpremenjen tekst rokopisov cezuro po sedmem zlogu; Sob., da jo dobi po petem, predstavlja precej prisiljeno končno *снхъ* na drugo mesto po *можетъ*. Neke redke še neomenjene variante v rokopisih pri oblikah so brezpomembne, pa jih kot take izpričuje že metrum, ker nudijo, ne glede tudi na njih sekundarnost, kak zlog odveč.

78—83 Z izjemo 83. verza in s pripustitvijo cezure po sedmem zlogu so verzi v rokopisih neizpremenjeno ohranjeni. Veznik *ѡбаче* v 78. verzu je navaden v evangeliju in psalterju. Sicer prim. še podobno izrazoslovje k v. 78—79 v besedah Konstantina prezbitera: *нѣ ѡбаче свое створѣ въ кратцѣхъ глаголахъ*. O izrazu *притѣчѣхъ* glej pri 57. verzu. V 79. in 80. verzu je cezura po rokopisih po petem zlogu, v 81. in 82. pa po sedmem. Zato predstavlja Sob., da dobi na začetku pet zlogov, v 81. verzu končno *безъ оружїа*, v 82. *доушѣ нашихъ* na začetek. V zadnjem primeru je to precej prisiljeno (*доушѣ нашихъ съ противникомъ*). Varianta v Hilf. z dativom ima zlog odveč. Pač pa je potrebna prestava v 83. verzu prepozicijskega izraza za genitiv, ker bi se sicer ne dobila nobena cezura.

84—89 Verzi so dobro ohranjeni in v več ozirih zanimivi. V 84. verzu je zaradi cezure potrebno končno *врага* predstaviti pred cezuro. Varianta Hilf. *лѡкѣтъ* je že po kontekstu nepravilna. Pravilno obliko imata Hil. in Hlud. Nenatančna je pri Sob. omemba le Hlud. V 85. verzu je s pripustitvijo cezure po sedmem zlogu mogoče pridržati dikcijo rokopisov. Tu je po stavčnem poudarku dobra varianta v Hilf. *съ нимъ* pred cezuro in *мыслишѣ* proti obratnemu v Hil., Hlud. To je izbral tudi Sob., ki seveda sploh bolj upošteva Hilf. V 86. verzu piše Sob. *отъ-връзѣтъ*, da dobi pet zlogov. Znano pa je, da se v najstarejših rokopisih, to je v starocerkvenoslovanščini ta glagol praviloma piše *отъ-* brez *тъ* (prim. P. Diels, *Altkirchenslavische Grammatik* I 88 sl.; Jagić, *Codex Marianus* str. 547 i. dr.) Z druge strani ni s to, za staro dobo nedopustno pisavo *отъ-* dosti pomagano, ker Sob. sam priznava, da ostane tako v drugi polovici verza zlog odveč (8). Zato je jedino pravilno pridržati soglasni tekst vseh rokopisov in smatrati, da po začetnem *отвръзѣтъ* pada cezura v besedo *прилежно* in jo preseka po prefiksu *при*. To je tem zanesljivejše, a tudi zanimivejše, ker se isto ponavlja v

sledečem 87. verzu, o katerem tudi Sob. trdi, da nima običajne cezure. V tem verzu pada zopet po soglasnem tekstu vseh rokopisov cezura v particip *приимавше* in ga preseka tako isto po prefiksu *при*. Poleg tega se oba verza pričenjata z 0. Stvar dela vtis, da je to namenoma hoteno pripuščeno, saj je sicer skozi vseh drugih 108 verzov metrum s cezurama po petem ali sedmem zlogu dosledno izveden in bi bil lahko tudi v teh dveh verzih, ako bi bil to zlagatelj hotel. Da so take cezure hoteno mogoče, se je lahko prepričati iz raznih metrik. Prim. pri Horacu „Non quivis videt / immodulata po//ēmata iudex“, pri Vergilu, Georg. I 350 „det motus in/compositos // et carmina dicat“ z dierezo po prefiksu *in-* ali pri Goetheju, Mignon „Es stürzt der Fels und ü/ber ihn die Flut“. V bizantinskem pesništvu (n. pr. obilnem pesniškem stvarjanju Gregorja Nazianskega) sem premalo razgledan, da bi mogel navesti podoben primer. Pri tem ne mislim seveda na metrične nepazljivosti ali nespretnosti, temveč na namenoma hoteno dopuščene take cezure. V gori navedenih obeh primerih iz Proglasa s cezuro po *при-* je zlasti drugi *Оржжне приимавше тврдо ижик* vsebinsko povsem pojmljiv. V 89. verzu je Hil., Hlud. *тржжше* očitvidno proti Hilf. *сѣкроушаишше* prvotnejše. To se vidi tudi iz tega, da je končno *вѣлыми* opuščeno in s tem verz za zlog prikrajšan. Beseda *ииприжжни* veže pesnitev z moravo-panonskim izrazoslovjem, polnim evangelijem in psalterjem (prim. moje Starocerkvenoslovanske študije v Razpravah Znanstvenega društva šte. 15, str. 16). O borbi proti „neprijazninu“ z orožjem božjim, mečem duhovnim, t. j. besedo božjo prim. v apostolu Efež. VI 10—17, pa bi mogel ves del pesnitve o tem v. 80—100 imeti svojo prvo oslombo na navedeni epistoli. Omembe je tudi vredno, da je izraz *прилежно* (v. 86.) posebno priljubljen v slični miselni zvezi Konstantinu v prezbiteru: *вѣниманѣ прилежно* (Starine V 35 i. pod. še na str. 31 bis, 32, 33), *послоушантѣ оумно и прилежно* (Описание о. с. str. 419).

90—93 Rekonstrukcija teh verzov je nekaj težja, vendar gre Sob. predaleč, ko trdi, da je mesto pokvarjeno, z vrzeljo in smisel nejasen, in vkljub jasni interpunkciji v vseh treh rokopisih iz prvih treh verzov rekonstruira dva. V 90. verzu z *Бѣжкѣи* (o besedi glej 7. verz) je treba le členico *ко* prestaviti po *иже*, pa je dosežen neoporečen verz. Sob. pa privzema k

verzu začetno besedo sledečega verza *мждростъ*, dasi je z interpunkcijo pred njo jasno označena kot taka. Zato mora Sob. tudi oblike izpremeniti in piše „*Бѣкъвъ бо си иже приметь мѡдростъ . . .*“, kjer je *си* neumevno. Enako se Sob. pri 91. in 92. verzu oddaljuje od rokopisne tradicije, medtem ko je prva naloga, poizkusiti izhajati z njo. Prav za prav manjkata v obeh verzih le po ena beseda, v 91. verzu po vsej verjetnosti (*томоу*), nanašajoč se na *иже* v sprednjem verzu, v 92. pa (*воукъвами*), kar se po številu zlogov lepo sklada z glagolom Hil., Hlud. *крѣпитъ*. Varianta Hilf. *оукрѣпитъ* ne prihaja v poštev, ker glagol mora biti nedovršen kakor pred njim *глаголетъ*. Sob. pa je iz dela 91. in iz 92. verza napravil „*Доуша крѣпитъ Христосъ (gl. v. 3) и глаголетъ*“, dasi je v rokopisih *глетъ* pred *крѣпитъ* in po obeh glagolih interpunkcija, označujoča splošno skozi vso pesnitev konce verzov. V 93. verzu je v Hil., Hlud. nom. plur. *апостоли . . . вси*, kar bi moglo biti kot nadaljnji subjekt po *Христосъ*. Verjetnejša pa je tu varianta Hilf. z *-ы*, kar je lahko ostanek tradicije, pa bi po tem bil instr. plur. *апостолы*, po katerih in po prorokih govori Kristus v knjigah. To podpira potreba še enega zloga, kar je z instr. *всѣми* podano, medtem ko jih je z *вси* le enajst, a izpremembo *вси* je povzročilo pač mešanje v pisavi *ы* — *и* v srbski recenziji. Sob. piše „*Апостоли же съ пророкы вѣсѣми . . .*“

94—106 Ta oddelek pesnitve je na splošno dobro ohranjen. V 94. verzu privzema Sob. varianti iz Hilf., zato pa tudi, ker mu manjka tako zlog z *бо*, varianto iz Hlud. s participom na *-и*. Toda ni povoda, odstopati od najstarejšega in najbolj arhaičnega teksta Hil. Pisava Hil. *глице* bi mogla kazati na srednjebolgarsko zameno nosnikov. V 95. verzu s cezuro po sedmem zlogu prestavlja Sob. po nepotrebnem, da dobi na početku pet zlogov, rokopisno končno *врага оубити* na začetek. Izraz *подобъи* v pomenu „sposoben“, o katerem je že bilo govora pri 44. verzu, Georgiev nepravilno veže s *подобъи* v evangeliju, kjer ima beseda drug pomen (prim. Wijk, Zeitschrift für slav. Philologie XVII 449). Tam je za *ἰκανός, ἕξιος* *достонъи*. Zanimivo je, da stoji Mat. X 37 za gr. *ὅτι ἐστιν μοι ἕξιος*, Mar., Zogr., Ass. *нѣстъ мене достонъи*, v Savini knjigi 30b *нѣстъ ми на подобѣ* in v ruskih evangelijih kakor Jurjevskem ali evangeliju iz l. 1307 *нѣстъ ми подобъи* (Sreznevskij, Матеріалы II 1042). V pesnitvi je tu

svojevrstna raba, o kateri ni mogoče nič bližjega reči. V 96. verzu Sob. besedo *до́бръ*, ki je v Hilf. pred *къ* *бо́гоу*, prestavlja zaradi cezure po petem zlogu za začetno *по́бѣдѣ*. V Hil. je cezura po sedmem zlogu. V Hlud. je poznejša izprememba participa *прѣсѣи*. Verz 97. je čisto ohranjen. V 97. in 98. verzu je na začetku palilogija *Плѣти*. Na drugem mestu ima Hlud. nepravilno instr. *плѣтию* po napačni zvezi morda z *оубити*. Ta 98. verz šteje 13 zlogov, oziroma bolje druga ali prva polovica verza 8, pa bi se cezura prilegala bolje po *живо́тъ*, pri tolikih verzih licentia poetica, kakor je bilo najti v 19. verzu alfabetne pesnitve Gregorija Nazianskega. Poleg njega je tako le še v 101. verzu. Ni pa izključeno, na kar je mislil tudi Sob., da bi namesto *живо́тъ* mogla stati tu besedna tvorba *жизнь*, o kateri je bilo govora pri 63. verzu, kjer se nahaja skupno z *живо́тъ* s posebnim odtenkom v pomenu. V tem smislu bi tudi tukaj beseda sama na sebi ne dokazovala že poznejšega izvora pesnitve. Mogel bi pa biti tudi gen. *ѡ́же* za *ѡ́жже* (prim. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik, 2. izd. str. 464–5, in gori str. 62 pri azbučni pesnitvi v. 15 o gen. *тѣлоѡ*). Verz 99. je nedotaknjen. V 100. verzu manjkata po Hil. dva zloga, ki pa sta izpopolnjena v Hlud. in Hilf. s *къ* in *сѡ*, dokaz kako je vedno lahko tudi bolj sekundaren tekst na gotovih mestih obdržal staro. Beseda *хра́бръ* naj bi tu bila po Georgievu *ἀριστεύς*. Wijk (Zeitschrift für slav. Philologie XVII 449 sl.) omenja, da more biti pomen tudi „pogumen“, a po apostolu *στρατιώτης*. Ne more biti dvoma, da je v pesnitvi izhajati iz zadnjega pomena; saj je v njej govora o borbi (prim. 81. verz *брати сѡ*, 95. verz *по́бѣдѣ* *принѣсѣи* i. dr.). V apostolu glej II Timot. II 3 Ohr. *сѣ́постражди* (Christinopol. *постражи*) *ѡ́ко до́бръ хра́боръ* (Šiš. *-ѡръ*) *нехѣъ*, gr. *στρατιώτης*. V Supraselskem kodeksu (*z ѣ* in *ѡ*) stoji poleg drugega tudi za *πολεμιστής*, v bibliji iz l. 1499 pri proroku Zahar. X 7 *хра́бри Ѳре́мови*, gr. *μαχηται*, v sedanjem tekstu *ратниѡи* (Sreznevskij, Матеріалы III 1394) in dr. (prim. Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izdaja str. 530 *μαχητής*, str. 534 *πολεμιστής*). Posebne omembe vredno pa je, da se tako nahaja tudi pri Konstantinu prezbiteru bolgarskem v razlagah k nedeljskim evangelijem *самѣ́псона прѣ́снѣпа хра́бѣра* (Описание slovan. rokopisov moskovske Sinodalne biblioteke II 2, str. 430). Sobolevskij, Матеріалы str. 129, navaja še eno mesto iz spisa Konstantina prezbitera, kjer je izraz v adjektivni

rabi: **БҀУДИ ПѢКѢТО КѢНЦЕДАТЕЛЪ ЕСТЕРЫМЪ СТРАСТОТРОПЦЕМЪ ХРА-**
ВѢРОМЪ МѢНОГОМЪ (gr. *ἁθλητὰς ἀριστοὺς πολλοὺς*), **КѢХОДАЩЕМЪ** па
 бранѣ (gr. *εἰς ἀγῶνα*). V evangeliju te besede ni. Sicer glej o tem že
 v uvodnih besedah k rekonstrukciji str. 92. V 101. verzu je Hlud.,
 Hilf. **о дѣсноу** in brez predloga **оу**. Hil. **ѡ** je, razume se, poznejši
 zapis, a predlog **оу** poznejši dodatek, kakor kaže že število zlogov.
 Pa tudi brez **оу** je po cezuri po sedmem zlogu po rokopisih
вожик прѣстола še vedno zlog preveč. Sob. piše za to **стола**.
 Toda **стола** je poznejši izraz, čeprav že v Supraselskem kodeksu
 (Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izdaja str. 294) in je malo ver-
 jetno, da se je še pozneje zamenjal s **прѣстола**. V Pohvali sv.
 Cirilu in Metodu, s katero se je našla direktna veza (gl. verz
 5—7), stoji **ѡ дѣсноу прѣстола**. Ne gre torej drugače, nego da
 se tudi tukaj kakor v 98. verzu dopusti verz s 13 zlogi. Varianta
 Hlud. **стоюще** bi mogla kakor 94 Hil. **гланце** kazati na srednje-
 bolgarsko predlogo. Verza 102—103 sta se popolnoma ohranila,
 le da je v 103. predpostavljati po grškem **ἀγγελῶ** in ne **ἀγγη-**
 (prim. verz 1. i. pod.). V 104. verzu je zaradi cezure prestaviti
 objekt za glagol. Pri tem je nemogoče s Sob. rabiti poznejšo
 obliko acc.-gen. sing. **ѡга** in po vrhu skrženo pridevniško **ми-**
лостиваго. Prvotno je bil pač acc. **ѡгъ милостивъ** in z ustreza-
 jočim številom 7 zlogov po cezuri po petem. Za 105. verz trdi
 Sob., da je prva polovica verza pokvarjena in da ni običajne
 cezure. On piše **Бѣсѣгда кѣнижъныни пѣсѣми**. Toda ako se
 upravičeno postavi nominalna oblika pridevnika **кѣнижънами** na
 začetek, se dobi zahtevana cezura; pri drugi polovici verza, ki
 ji manjka zlog, je treba pač vstaviti partikulo **всѣгда же пѣсѣми**,
 ker pri **-гда** zbog drugih enakih primerov (61, 102 **егда**) ne mo-
 remo izhajati iz **-гда**, kakor je to n. pr. praviloma beleženo z
-гда v Sinajskem evhologiju (gl. izdaja II 385 **егда** i. dr.). Va-
 rianta Hilf. **кѣниг(а)** proti Hil., Hlud. **всѣгда** ne prihaja v poštev.
 V verzu 106. je particip postaviti v dativ nominalne oblike, da
 se doseže pravilen verz. To ima tudi Sob.

107—110 Ti verzi vsebujejo običajni zaključek molitev, ka-
 kor je bilo podobno tudi pri azbučni pesnitvi. V rokopisih se
 pričanja 107. verz po obrazcu v Služebniku z **Ѥко**, kar pa je
 z ozirom na število zlogov odveč. Prim. v sedanjem služebniku
Ѥко подобаетъ тебѣ всякаа слава itd., gr. *ὅτι πρέπει σοι πάσα*
δόξα itd. Ostalo brez **Ѥко** da v rokopisih pravilen verz s cezuro

po sedmem zlogu. Sob. prestavlja *вѣтъка*, da dobi cezuro po petem. Verz 108. je pokvarjen, pa pripominja že Sob., da bi moral biti v njem z ozirom na omembo Očeta in Sv. Duha v 109. verzu omenjen tudi Sin Božji. Vendar Sob. ne poizkuša rekonstrukcije v tem smislu, da si ni težka. On piše po Hilf.: *Чѣсть же и хвала Божия вѣсьгда*. Za zadnji adverb pa imata Hil. in Hlud. *вѣноу*, kar je moglo povzročiti pisno pomoto izpad *сѣноу*, tako da bi se glasil potem verz *Чѣсть (же) је одвѣч, нѣ* tudi v služebniku) и хвала, / *божии сѣноу, вѣнѣж* (ali *вѣ-нѣж* v veljavnosti enozložnosti kakor pridevniško *-нѣн-* v 109. v., o čemer glej še str. 71 in 89). Verz 109 *Гѣ отъцемъ / и свѣтѣмъ доухомъ* je za se jassen, vendar ima zlog preveč, ako se ni *-нѣн-*, kakor je bilo o podobnem že rečeno, štel še pred izvršeno kontrakcijo za en zlog. Prim. o tem že v uvodnih besedah k rekonstrukciji str. 89 in podobno gori pri 24. verzu. V 110. verzu mora biti zaradi cezure namesto dativa *вѣкомъ* genetiv *вѣкъ*. Zaključek pesnitve *отъ вѣсѣнъ твари* glej tudi v azbučni pesnitvi v predzadnjem, 39. verzu.

Fonetična transkripcija pesnitve Proglas
z označbo naglasa

- 1 *Prōglasъ jesmѣ / svѣtu jevanъ'elju:*
Jāko prorōci / prerekli sqtъ prežde,
Hristъ gredѣтъ / sѣbrātъ jęzъkъ,
Svetъ bo jestъ / vѣsemŭ mŭru semŭ.
- 5 *Sѣ sѣbъystъ sę / vъ sedmѣjъ vѣkъ sѣ.*
Rešę bo onŭ: / slepiji prozvřetъ,
Glŭsi slŭsęтъ / slōvo būkъvnoje.
Bōgъ že ŭbo / poznati dostojŭte.
Togo že rādi / slŭsŭite, Slovene, (sŭ):
- 10 *Dārъ bo jestъ / otъ Bōga sѣ danъ,*
Dārъ bōžъjъ / jestъ dēsnyję čęsti,
Dārъ dušāmъ, / nikōlŭže tōlęje,
Dušāmъ tēmъ, / jęže i prŭimōtъ.

V. 1 Prim. pripombo k transkripciji azbučne pesnitve. — 3 Ali gr. *Χρι-
στός*. — 7 Srb. *Glŭsŭiti uslŭsęтъ // slovo būkъvno* (7 + 6). — 9 Ali srb. *Tembže
uslŭsŭite, Slovene vbsi*.

- Matvžejb, Maroko, / Luká i Ioánb*
- 15 *Učętę vřřb / narodb glagolqřte:*
Jeliko bo svojihb // duřb lepota
Viditb, lubite bo // rádovati se,
Gręhđvbnq že / řbmq otęgřnati
/ mřra segđ / řblq otęložitř
- 20 */ rājbskoje / řřřbje (pri)obřestř*
/ izbeřzati / otę ognř gōrořřta.
Slyřsite nřnę / otę svojego umā,
Slyřsite, slovenřskb // narodb vřřb,
Slyřsite slovo / otę Bōga prřide,
- 25 *Slovo že krmę / človečbskyję dūře,*
Slovo že krępę / (i) sř đbće i umę,
Slovo sę gotovaję // Bōgb poznati.
Jāko besveta / rādostb ne bđdetb
Ōku vřdęřřtu / bđřbjq tvārb vřřq,
- 30 *Nę vřře ni lepo ni / vřdimo jestę,*
Tāko i duřā / vřřaka bez būkřvř,
Ne řvędęřřř / zakona (že) bōřbjā,
Zakona křnřřřna // (i) duhđvřna,
Zakona rājrb / bđřbjb javlājqřřta.
- 35 *Křjb bo slūhb, / grđmřnajego třřřna*
Ne slyřę, Bōga / mořetb bojāti sę?
Nōzdri že pākų, / cřveta ne řhajqřřř,
Kāko bōřbję / čřđo razumęjete?
Uřā bo, jāže / sladřkā ne čujqřř,
- 40 *Jāko kāmęnb / tvoreřř (že) človekb.*
Pače že segđ / duřā bezbūkřvřna
Javlājetb sę / vř človečęhb mřřva.
Se že vřře mř, / brāřbję, řmřřřřřř,
Glagolęmb řvęřř // podobājqřřř,

23 Ali *narōde*. — V 32 Srb. *Ne vędęřřř bōřbjā // zakōna dobre*. —

38 Ali *čřđo* //, ali *Bōřbję čřđo / kāko*. — 42 Srb. *Mřřvā javlājetb se // vř človečęhb*. — 44 Ali Troick. *Glagolęmb vy / řvęřřř podobřřř*.

- 45 *Īze cłoweky / wšę otwórci*
Otwórci / skótska i pōhoti,
Da ne ĩmųšte / umē nērazumēnē,
Tuždemē jezýkomē // slýšęšte slōwo,
Jāko medēna zwōna // glāš slýsite.
 50 *Se bo swētųj / Pāvls ucę reče:*
Molitųq swojō / wzdaję pręžde Bōgu,
Jāko hostų slovesē // pētē izdrešti,
Sē razumomē (swojimē glagōlati),
Da i wšę brātųja // rozumējųt,
 55 *Neže tīmų slovesē // nerazumēnē.*
Kųjē bo cłowekē ne // rozumējųt,
Kųjē ne priložitē // pritičę mōdrų,
Sękazājųštę / besedy prāwy nām?
Jāko bo tēla / plēthē nastojųt,
 60 *Wšę tųēštī, / pāčę gnōja gnojēštī,*
Jegdā swojegō / brāšēna ne imāt,
Tāko dušā wšāka // opadājųt
Žizni, bōžųja / ne imōštī žiwotā,
Jegdā slovesē / bōžųja ne slýsite.
 65 *Īnō že pāky / pritičō mōdrų dzēlo*
Da glagōlemē, / cłowēci, lūbęšte sę,
Hōtęšte rasti / bōžųjemē rastomē.
Ktō bo wēry seję // ne wētē prāwy?
Jāko sēmeni / pādajųstu na nīwē,
 70 *Tāko na sr'dcīhē // cłowēcęscēhē,*
Dųždā bōžųj / būkųtų trebųjštę,
Da wēzdrastētē / plōdē bōžųj pačę.
Ktō mōžetē / pritičę wšę (rešti),
Oblicājųštę bes kōńgtę jezýky,
 75 *Vē glāšę smýslbnē / ne glagōlųštę?*
Nī, ašte umējųt / jezýky wšę,
Mōžetē sękazātī / nēmōštē sihē.

47 Ali *Da ne, umž' i'moš' e //*, morda tudi po gornjem *umā nērazumbna*.

Obače svojô / priŕčô da pristávlô,
 M̃nôgŕ umě / ṽ malě reči kaže:
 80 Nádzi bo ṽsi / bes k̃ñígŕ jezŭci
 Bráti sę ne m̃ôgŕšte // bez orôžbjâ
 S̃ protŭṽnikom̃ // duš̃ nâsih̃,
 Gotôvi m̃oky / več̃nyję ṽ pleñ.
 Íže bo vrâga, / jezŭci, ne l'úbite,
 85 Bráti že sę s̃ nim̃ // m̃yslešte dzelo,
 Otṽzete pril̃ěž̃no um̃ dṽři,
 Orôžbję pri/im̃še tṽr'do ñyně,
 Ježe kujôŕ / k̃ñígy g̃ospod̃ne,
 Glâvô t̃brŕšte / neprijázni vel̃mi.
 90 Buk̃ṽi s̃je, / íže bo priim̃et̃,
 Modrost̃ (tom̃) / Hristos̃ glagolet̃
 I duše vaše / (b̃uk̃ṽami) krepĩt̃,
 Ap̃ostoly že / s̃ prorôky ṽs(ēm̃).
 Íže bo sih̃ / slovesa glag̃lošte
 95 Podôb̃ni b̃ôdŕt̃ / vrâga ubíti,
 P̃ôbêdŕ priñosešte / k̃ B̃ôgu dobro.
 Pl̃eti b̃ěžešte / t̃ble gñojeṽnyje,
 Pl̃eti, jeježe / život̃ jâko ṽ s̃ñe,
 Ne p̃adajošte, / krepĩkô že stoj̃ešte,
 100 K̃ B̃ôgu jaṽše se // jâko hrab̃r̃i,
 Stoj̃ešte o d̃esnŕjŕ // b̃ôžbja pr̃estolâ,
 Jegdâ ogñm̃ / s̃ditĩ jezŭkom̃,
 Rádujošte sę / s̃ áñy'ely ṽ ṽeky,
 Pr̃sno sl̃avešte / B̃ôg̃ milostiṽj̃
 105 K̃ñíž̃nami / ṽs̃egdâ (že) p̃esñmi,
 B̃ôgu p̃ojŕšte, / človeky m̃ilujŕstu.
 Tom̃u podab̃ajet̃ // vsakâ sl̃ava,
 Č̃st̃ i hvalâ, / b̃ôžb̃j̃ s̃inu, ṽŭno
 S̃ ot̃c̃em̃ / i sṽetyjim̃ duhom̃
 110 Ṽ ṽeky vek̃ / ot̃ ṽs̃eję tṽâri.
 Amíñ.

Seznam besed rekonstruirane pesnitve Proglas¹

аникелы instr. plur. 103
 апостолы instr. plur. 93
 аште 76
 бѣжаште 97
 без 28, 31, 74, 80, 81
 бѣзбоукѣвна fem. 41
 бѣскѣта 28 за без ск-
 бѣскѣы acc. plur. 58
 бо 4, 6, 10, 16, 17, 35, 39, 50, 56, 59,
 68, 80, 84, 90, 94
 бога acc. 8, 27, 104, бога gen. 10, 24,
 36, богу dat. 51, 96, 100, 106
 божи 11, 72, voc. 108, acc. 34, божиѣ
 gen. 32, 63, 64, 101, божиемъ instr.
 67; божиѣ acc. sing. fem. 29, божи
 gen. plur. fem. 71; божиe acc. sing.
 neut. 38
 боѣти сѧ 36
 брати сѧ 81, 85
 братиѣ 54 (prim. прочии Hilf.), вратне
 voc. 43
 брашья gen. 61
 боукѣвное acc. neut. 7
 боукѣви acc. plur. 90, боукѣѣ gen.
 plur. 31 (prim. Troick. кынигъ), 71
 *боукѣвани 92
 бѣждѣтъ 28, бѣждѣтъ 95
 ваша acc. plur. fem. 92
 вѣлми adv. 89
 видимо neut. 30
 видитъ 17, видѣшю 29
 врага gen. 84, 95
 въ 5, 42, 75, 79, 83, 98, 103, 110
 въздаѣи 51
 възрастетъ 72
 (въ dat. encl. Troick. 44)

вѣнжъ ali вѣнжъ 108
 вѣсѣгда 105
 вѣсь acc. sing. masc. 15, voc. 23, вѣ-
 семоу 4, вѣси nom. plur. masc. 9,
 80, вѣсиа acc. 45, 76, *вѣсѣми instr.
 93; вѣсижъ acc. sing. fem. 29, вѣсѣиа
 gen. sing. 110, вѣсиа acc. plur. 73;
 вѣсе neutr. 30, 43, 54, 60
 вѣсѣка fem. 31, 62, 197
 вѣсть 3. sing. 68, (вѣдѣшти nom. sing.
 fem. 32 Hlud. glej сѣвѣд-)
 вѣкъ acc. 5, вѣкъы acc. plur. 103, 110,
 вѣкъы gen. plur. 110
 вѣръы gen. sing. 68
 вѣчѣныиа gen. sing. fem. 83
 владѣжъ acc. 89
 *глаголати 53, глаголетъ 91, глаголемъ
 44, 66, глаголишти nom. plur. masc.
 15, 94, глаголиштиа acc. plur. 75
 владѣ acc. 49, владѣ loc. 75
 влоуши nom. plur. 7
 вноувиныа gen. sing. fem. 97
 вноуишти nom. sing. fem. 60
 вноу gen. 60
 горюшта gen. sing. masc. 21
 господиныа nom. plur. fem. 88
 готована 27
 готови nom. plur. masc. 83
 громкынаго gen. sing. masc. 35
 грѣхувижъ acc. sing. fem. 18
 градесть 3
 да 47, 54, 66, 72, 78
 даръ 10, 11, 12
 данъ 10
 двѣри acc. 86
 дѣсныиа gen. sing. fem. 11, дѣсижъ acc.

(добрък adv. 32 srb.)

добрък acc. sing. fem. 96

достойнъ 8

доухова gen. sing. masc. 33

доухомъ instr. 109

доуша 31, 41, 62, доушамъ acc. plur. 25, 92,

доушъ gen. 16, 82, доушамъ dat. 12, 13

дъждъ gen. sing. 71

(лъкъ 9 Troick.), prim. радн in тѣмъже

евангелию dat. 1

егда 61, 64, 102

еанко 16

есмъ 1, естъ 4, 10 (pasiv), 11, 30, сжтъ 2 (perfekt)

же 8, 9, 18, 25, 26, *32, 37, *40, 41, 43, 65, 85, 93, 99, *105

жикотъ 98, жикота gen. 63

жизни gen. sing. 63

житиe acc. 20, житиъ gen. 46

зѣло 65, 85

закона gen. 32, 33, 34

(замышляюще 43 srb.), prim. съмы-
сломъ

зкона gen. 49

и conj. 14, 19, 20, 21, *26, 26, 31, *33, 46, 54, 92, 108, 109

и pron. acc. sing. masc. 13, съ нимъ
instr. 85, они nom. plur. masc. 6

иже 45, 90, иже nom. plur. masc. 84,
94; ѿже gen. sing. fem. 98, ѿже

nom. plur. fem. 13; ѿже acc. sing.
neutr. 88, ѿже nom. plur. neutr. 39

избѣжати 21

издрешти 52

имать 3. sing. 61, имаште nom. plur.
masc. 47, имашти nom. sing. fem. 63

ишъ acc. sing. fem. 65

иоанъ 14

како 38

камѣнь acc. sing. masc. 40

кажа 79

коужтъ 88

(красотоу 16 Troick.) gl. лѣпотъ

крѣма 25

крѣпнѣ 92, крѣпа 26

крѣпко adv. 99

къ 96, 100

кън 35, 56, 57

кънѣгы nom. plur. 88, кънѣгъ gen.

74, 80, (31 Troick.), prim. коужѣн

кънѣжана gen. sing. masc. 33, кънѣ-

жанами instr. plur. fem. 105

къто 68, 73

(лѣпости gen. sing. 30 Troick.), prim.

лѣпо

лѣпотъ acc. 16, prim. красотоу Troick.

лѣпо neutr. 30 srb., prim. лѣпости
Troick.

лоука 14

любите praes. 84, imper. 17, любите
са 66

мааъ loc. 79

Маръко 14

Матьеи 14

млаоужшту dat. 106

млаостивъ acc. sing. masc. 104

мира gen. 19, мироу dat. 4

моантѣжъ acc. 51

можеть 36, 73, 77, можште 81

мръта fem. 42

мъногъ acc. sing. masc. 79

мы 43, намъ 58

мысломъ 85

мѣдъна gen. sing. masc. 49

мѣдрость 91

мѣдръ acc. sing. fem. 65, мѣдръ
gen.

мѣжъ gen. sing.

на 69, 70

наш nom. plur. masc. 80

народъ acc. 15, 24 voc.

настойтъ 59

нашихъ gen. plur. fem. 82

не 28, 32, 36, 37, 39, 47, 56, 57, 61,
63, 64, 68, 75, 81, 84, 99

неже 55

немошть acc. 77

непрѣзнъ dat. 89

неразоумъ acc. sing. masc. 47, gen.
plur. 55

ни 76, ни — ни 30

ниѣ loc. 69

николиже 12

ноздри nom. du. 37

нѣ 30
 нѣнѣ 22, 87
 ѿ praeupos. 101
 обачѣ 78
 обанчанѣштѣ acc. plur. fem. 74
 обрѣсти 20 glej *прн-
 огни gen. sing. 21, огньмъ instr. 102
 окоу dat. 29
 они glej и pron.
 опадаѣтъ 62
 оржжѣ acc. 87, оржжикъ gen. 81
 отъръзѣтъ imper. 86
 отъ 10, 21, 22, 24, 46, 110
 отъгънати 18
 отъложити 19
 отължчѣтъ 45
 отъцѣмъ instr. 109
 Павѣль 50
 падажнѣтъ dat. sing. neutr. 69, -ѣ nom.
 plur. masc. 99
 пакы 37, 65
 пачѣ 41, 60, 72
 паодъ 72
 пѣти gen. sing. 97, 98, пѣтъхъ loc.
 plur. 59
 пѣнѣ acc. 83
 пѣѣдѣ 96
 подобаѣтъ 107, подобаѣштѣ acc. sing.
 masc. 44 srb., glej naslednje
 (подобѣнъ acc. sing. masc. 44 Troick.),
 glej sprednje, подобѣни nom. plur.
 masc. 95
 познати 8, 27
 похотѣ gen. sing. 46
 правѣ gen. sing. fem. 68, acc. plur.
 fem. 59
 приидѣ 3. sing. aor. 24
 прилѣжно 86
 приложитѣ 57
 приносѣштѣ 96
 *прнобрѣти 20
 прнсно adv. 104
 прнставѣж 78
 прнтѣчѣ acc. sing. 65, 78, прнтѣчѣ
 gen. sing. 57, acc. plur. 73
 прнметѣ 90, прнмѣжѣ 13, прнмѣштѣ 87
 прогласѣ 1

прѣзѣратѣ 6
 прѣрѣкан сѣжѣ perf. 2
 прѣроци nom. plur. 2, прѣрокы instr. 93
 прѣтѣвѣнѣкомъ instr. sing. 82
 (прочни 54 Hilf.), gl. братѣ
 прѣждѣ 2, 51
 прѣстола gen. sing. 101
 прѣсѣмѣ instr. plur. 105
 поѣжштѣ 106
 пѣтъ acc. 52
 радѣ 9, prim. дѣлѣ in тѣмъжѣ
 радѣвати сѣ 17, радѣжштѣ сѣ 103
 радѣсть 28
 разоуѣмомъ instr. 53
 разоуѣкѣтъ 56, -кѣжѣ 54, -кѣтъ 3. du. 38
 ран acc. 34
 ранскѣ acc. neutr. 20
 растѣ 67
 растѣмъ instr. 67
 *рѣштѣ 73, рѣчѣ 3. sing. aor. 50, рѣшѣ
 3. plur. 6
 рѣчи loc. 79
 сѣвоего gen. sing. masc. 22, neutr. 61,
 *сѣвомъ instr. sing. masc. 53; сѣвож
 acc. sing. fem. 51, 78, сѣвожъ gen.
 plur. fem. 16
 сѣжѣтъ 4, сѣжѣта gen. 28
 сѣжѣтѣн 50, -ѣнѣмъ instr. 109; сѣжѣтоу
 dat. sing. neutr. 1
 сѣдѣмѣ acc. 5
 сѣжѣтѣска gen. sing. neutr. 46
 слава 107
 славажштѣ 104
 славака gen. sing. neutr. 39
 слово acc. sing. 7, 24, 25, 26, 27, 48,
 словесѣ gen. 64, слова acc. plur. 94,
 словесѣ gen. 52, 55
 Словѣнѣ voc. 9
 словѣнѣскѣ voc. 33
 слоуѣхъ 35
 слышѣштѣ 64, слышатѣ 7, слышѣштѣ
 praeos. 49, imper. 9 Troick. (prim.
 оусл-), 22, 23, 24; слышѣ 36, слы-
 шѣштѣ 48
 слѣпѣн nom. plur. masc. 6
 срьдѣцѣ acc. 26, -ѣцѣхъ loc. 70
 стоѣжштѣ 99, 100

- сѧ 53, 82, 85, 93, 103, 109
 сѧбѧстѧ сѧ 3. sing. aor. 5
 сѧбѧратѧ sup. 3
 сѧвѧдѧштѧ nom. sing. fem. 32 Troick.,
 prim. вѧдѧ-
 сѧвѧктѧ acc. 44
 сѧказати 77, сѧказѧштѧ gen. sing.
 fem. imperf. 58
 сѧмыслѧштѧ 43 Troick., prim. замѧ-
 шлѧдѧштѧ
 сѧмыслѧнѧ loc. 75
 сѧнѧ loc. 98
 сѧпоѧ voc. 108
 сѧ 10, acc. 5, сѧго 19, сѧмоѧ 4, сѧхѧ
 gen. plur. 77, 94; сѧнѧ gen. sing.
 fem. 68, сѧнѧ acc. plur. 90; сѧ neutr.
 5, 27, 43, 50, сѧго 41, *сѧ acc. plur.
 neutr. 9, prim. вѧсѧ
 сѧмѧнѧ dat. sing. 69
 сѧдѧштѧ 102
 тѧко 31, 62, 70
 тѧрѧ acc. 29, тѧрѧн gen. 110
 тѧорѧтѧ 40
 тѧрѧдо adv. 87
 трѧбоѧштѧ gen. 71
 трѧжѧштѧ 89
 трѧждѧмѧ instr. sing. masc. 48
 тѧ : трѧго 9 Troick., трѧмоѧ 91*, 107,
 трѧмѧ dat. plur. fem. 13
 трѧлѧ 59, трѧлѧ acc. 19, трѧлѧ gen. 97
 трѧлѧ 12
 трѧлѧштѧ nom. sing. fem. 60
 трѧмѧ acc. 18, 55 (v pomenu števil)
 (трѧмѧже 9 srb.), prim. рѧдѧн (трѧго рѧдѧн)
- тѧжѧнѧ gen. 35
 оѧбѧнѧ 95
 оѧбо 8
 оѧмѧ acc. 26, 47, 79, оѧмѧ gen. 22,
 оѧмоѧ dat. 86
 оѧмѧктѧ 76
 (оѧслѧштѧ 9 srb.), gl. слѧштѧ
 оѧстѧ nom. plur. 39
 оѧчатѧ 15, оѧчѧ 50
 хѧлѧ 108
 хѧштѧ 52, хѧштѧ 67
 хѧбѧрѧн alī -ѧрѧ subst. nom. plur. 100
 (glej str. 92)
 Хѧнѧстѧ 3, Хѧнѧстѧсѧ 91
 цѧктѧ acc. 37
 чѧовѧкѧ 56, acc. 40, чѧовѧкѧн voc. plur.
 66, чѧовѧкѧ acc. 45, 106, чѧовѧкѧхѧ
 loc. 42
 чѧовѧкѧсѧнѧ acc. plur. fem. 25, -ѧсѧхѧ
 loc. plur. neutr. 70
 чѧдо acc. 38
 чѧжѧтѧ 39
 чѧстѧ 108
 чѧстѧн gen. sing. 11
 чѧлѧштѧ сѧ 100
 чѧлѧктѧ сѧ 42, чѧлѧкѧштѧ gen. sing.
 masc. 34
 чѧко 2, 28, 40, 49, 52, 59, 69, 98, 100
 жѧнѧштѧ nom. du. fem. 37
 ѧзѧкомѧ instr. sing. 48 („lingua“);
 ѧзѧыѧн nom. plur. 80, voc. 84, ѧзѧы-
 кѧ acc. 74 („gentes“), 76 („linguas“),
 ѧзѧыѧ gen. 3, ѧзѧыѧмѧ dat. 102
 („gentes“)

III. Pohvala bolgarskemu carju Simeonu (893—927)

V drugem najstarejšem datiranem ruskem spomeniku, znamenitem Izborniku Svjatoslava iz l. 1073., ki je bil prepisan za kijevskega velikega kneza Svjatoslava Jaroslaviča, kakor se je izkazalo, iz bolgarskega zbornika, prevedenega iz grškega za bolgarskega carja Simeona, in ki se je hranil v moskovski Sinodalni biblioteki, se nahaja na začetku na listu 2 b (štiri zadnje vrste so dopisane na 2 a) in ponovljeno na koncu pesnitev, prvotno spesnena na čast carja Simeona, v Izborniku tako isto prepisana iz bolgarskega originala, le z zameno imen Бѣлики вѣ кнѣзихъ кнѣзь стѣславъ za Бѣлики вѣ црѣихъ сѣмѣи, kakor stoji v drugem rokopisu. Pesnitev sestoji iz 27 oddeljenih in še po ločilih, pikah označenih verzov. Kodeks nosi naslov (na listu 4) Сѣборъ отъ многъ оцъ . тѣлковоиши о неразоумныхъ словесихъ . вѣ евангелии и вѣ апѣ и вѣ ниѣхъ книгахъ . вѣ кратыцѣ сѣложено . на паматъ и на готовѣ отѣтъ in predstavlja po vsebini v glavnem nekako religiozno enciklopedično delo. Pesnitev na začetku je zložena po grškem običaju, pisati pesnitve v izvode, poklonjene bizantinskim imperatorjem in odličnim osebam ali prepisane po njih povelju. Tako je n. pr. v sinaksarju (knjigi z življenjepisi mučenikov in svetnikov), posvečenem Vasiliju I. Macedoncu (867—886), vpisana taka pesnitev (prim. Sobolevskij, Матеріалы str. 30).

Rokopis Izbornika je odkril l. 1817. K. F. Kalajdovič, a že l. 1819 si ga je dal prepisati znani mecen grof. N. P. Rumjancov. Kalajdovič je izdal pesnitev v svoji slavni knjigi o Janezu eksarhu bolgarskem iz l. 1824. Opis prepisa za Rumjancova pa je podal A. H. Vostokov (Описание русских и словенских рукописей Румянцовскаго Музеума. Санктпетербургъ 1842, str. 499 sl.). Opis originalnega rokopisa Sinodalne biblioteke sta oskrbela seveda l. 1859 A. Gorskij in K. Nevostrujev in pridodala polni tekst pesnitve. F. I. Buslajev je l. 1861 v Historični hrestomatiji natisnil послѣсловіе Izbornika, torej zapis pesnitve na koncu. L. 1880 se je društvo ruskih bibliofilov potrudilo za fotolitografsko izdajo kodeksa Izbornika, l. 1882. pa je izšla v

tisku skupno s priloženim grškim tekstom posmrtno po O. M. Bodjanskem prva polovica kodeksa.¹

Razjasnitev, da je bil Izbornik prvotno napisan za bolgarskega carja Simeona in da je bila tudi pesnitev na začetku kodeksa njemu posvečena, se je posrečila S. P. Ševirevu (Sevyr'ovu), ki je l. 1847 našel v Kirilo-belozerskem samostanu drug rokopis Izbornika XV. stol., v katerem se pričinja pesnitev *Бѣлѣны въ прѣхъ сѣмѣнѣхъ*. Ševirev je l. 1850 to redakcijo pesnitve tudi izdal, vendar z napakami. Na novo jo je po rokopisu, ki se je hranil v biblioteki petrograjske Duhovne akademije Nr. 5/1082, l. 1885 natisnil L. Masing, ki je zabeležil tudi napake Ševireva.²

Z rekonstrukcijo pesnitve Pohvale Simeonu se je bavil kakor z drugimi A. I. Sobolevskij. Objavil jo je (v ruski pisavi) trikrat, v listu Библиографъ l. 1892, v bolgarskem Сборникъ XVI—XVII 320 l. 1900 in v zborniku svojih razprav Материалы str. 11 sl. Pripominja, da izmed 27 verzov, iz katerih sestoji pesem, so težave le z rekonstrukcijo treh: 19., 23. in 25. verza. Pri 19. verzu je tudi razlika med rekonstrukcijama v bolgarskem zborniku in v Материалы: болг. И събора дѣла многочестныхъ, Mat. събора дѣла многочестныхъ (namreč кѣнигъ).³ Variante

¹ K. Kalajdovič, Иоаннь ексархъ Болгарскій. Москва 1824. Pripomba šte. 54.

Описание славянскихъ рукописей Московской Синодальной библиотeki. Отдѣлъ второй. 2, стр. 366 сл. Москва 1859.

F. Buslajev, Историческая хрисоматія церковно-славянскаго и древнерусскаго языковъ. Москва 1861, стр. 261—2.

Изборникъ в. кн. Святослава Ярославича 1073 г., иждивеніемъ С. Т. Морозова. Изданіе Общества Любителей Древней Письменности. Санктпетербургъ 1880. Поправке k izdaji glej A. Sahmatov, Zur Textkritik des Codex Sviatoslai vom J. 1073 nach der photolithographischen Ausgabe. (Archiv für slavische Philologie VI 590 sl.).

O. M. Bodjanskij, Изборникъ в. кн. Святослава Ярославича 1073 г. (Чтенія въ Имп. Московскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ 1882, кн. 4).

² S. P. Sevyrev, Поѣздка въ Кирилло-бѣлозерскій монастырь. Москва 1850, часть 2, стр. 30-32.

L. Masing, Studien zur Kenntniss des Izbornik Svjatoslava vom Jahre 1073 nebst Bemerkungen zu den jüngeren Handschriften. (Archiv für slavische Philologie VIII 374 sl., 376).

³ Tu so citati natisnjeni v cerkvenoslovanski pisavi.

pri Sobolevskem niso natančno podane. Sobolevskij je opozoril še na drugo Pohvalo carju Simeonu, ki jo je najti kot „prolog“ v raznih rokopisih t. zv. Simeonovskega Zlatostruja in ki veže Zlatostruj s Simeonom. Najstarejši je ruske recenzije XV. stol. Pesnitev pa je zelo slabo ohranjena in nerazdeljena v verze. Z njeno rekonstrukcijo se je trudil Sobolevskij dvakrat v listu Библиографъ l. 1894 in v Матеріалы str. 27 sl. Navaja le 11 verzov. Avtor je po njem isti kakor pri prvi Pohvali. Za svrhe pričujoče razprave, v kateri je težišče rekonstrukcija in pretres raznih vprašanj azbučne pesnitve in Proglasa, ne pa morda rekonstrukcija vseh dosegljivih starocerkvenoslovanskih pesnitev, ta druga Pohvala Simeonu ne prihaja več v poštev; kajti že prva je privzeta predvsem le zaradi primerjanja z omenjenima pesnitvama zbog svoje določenosti po času in postanku in iz tega izvirajočih razlik.

V sledečem se za rekonstrukcijo prve Pohvale carju Simeonu podaja najprej tekst z začetka Izbornika iz l. 1073 po izdaji opisa moskovske Sinodalne biblioteke z variantami teksta s konca rokopisa po izdaji Buslajeva in rokopisa Kirilo-belozerskega samostana XV. stol. po izdaji L. Masinga. Upoštevajo se samo bistvene, za tekst važne.

Kratice za variante so: Iz b. 1 = tekst v začetku, Iz b. 2 = tekst na koncu, Kir. = rokopis Kirilo-belozerski, Sob. = Sobolevskega rekonstrukcija.

Pohvala carju Simeonu po začetnem tekstu Izbornika iz l. 1073

- 1 БѢЛИКЫИ ВЪ КНѢЗНѢХЪ КНѢЗЬ СТОСЛАВЪ.
 ВЪЖДЕЛАННЕМЪ ЗѢЛО ВЪЖДЕЛАЕЪ.
 ДѢРЖАНИЕМЪ ВѢДА ОБАВІТИ.
 ПОКРѢВЕННЫМЪ РАЗОУМЪ ВЪ ГАЖБИИТѢ.
- 5 МНОГОСТРѢПЪТНЫХЪ СИХЪ КНИГЪ.
 ПРѢМЖДРАГО ВАСИЛА ВЪ РАЗЖМѢХЪ.

1 Iz b 2 nima ločila na koncu verza, temveč šele po prvi besedi drugega verza. Interpunkcija se sploh vseskozi razlikuje in je zvečine brez pomena. Kir. БѢЛЫИ ВЪ ЦРѢХЪ СМѢШНЪ. — 2 Kir. ЖЕЛАННЕМЪ ЗѢЛО. — 3 Iz b. 2 ДРЖДАНИЕМЪ. — 5 Kir. МНОГОСТР(С)ТНЫ(Х). — 6 Iz b. 2 ПРѢМЖРАДОГО ВАСИЛА. Kir. ВАСИЛА

- повелѣ мнѣ немдрѹвѣднѹ.
 прѣмѣноу сѣтворити рѣчи инако.
 навѣдѣша тожѣство разжмѣ его.
 10 иже акы бѣчела любодѣльна.
 съ всакого цѣѣта ѡанню
 събѣравѣ акы въ единѣ сътъ.
 вѣ велимысльное срѣе свое.
 проливаетѣ акы сътъ сладѣкъ.
 15 изѣ оустѣ своихъ прѣдѣ болары.
 на въразоумѣнии тѣхъ мыслямъ.
 являшася имѣ новыи птоломѣи.
 не вѣрою нѣ желаніе паче.
 и събора дѣла многочѣстныихъ.
 20 бжѣствныхъ кѣнигѣ вѣхъхъ.
 имиже и своимъ каѣти испѣланъ.
 вѣчѣпоюю си памѣть сѣтвори.
 еже памѣти виноу вѣсприяти.
 бжѣди христіювѣнѣи дши твои
 25 въ отѣмыштеніи вѣшѣемъ
 pi
 27 въ непрѣрьдомыи вѣкѣхъ вѣкомъ аминѣ.

7 Iz b. 2 нѣмоу дроуѣднѣ. Kir. нѣкѣчинѣвѣднѹ. — 9 Iz b. 2 навѣдѣште. Kir. навѣдѣще. — 14 Kir. стрѣдѣ сладѣкоу. — 16 Iz b. 2 въразоумнѣ. Kir. въразоумленіе. — 17 Iz b. 2 пѣтолемен, Kir. -ѣи. — 18 Iz b. 2 желаннѣмъ. Kir. -іе(м). — 19 Kir. мѣногочастны(х). — 20 Iz b. 2 бжѣствныхъхъ. Kir. -ыхъ. — 21 Iz b. 2, Kir. полаты. Kir. исполѣни. — 24 Iz b. 2, Kir. его дши. — 26 Iz b. 2 блаженныхъ и стѣныхъ мжжѣ, Kir. -ы(х). — 27 Kir. въ непрѣре(до)мыи вѣкы.

Pesnitev Pohvala carju Simeonu metrično že ni več tako umetno složena kot prvi dve, dasi je ohranjena v najstarejšem prepisu XI. stol. Je sicer še vedno jambski dvanajsterec, toda rokopisna tradicija nam daje v štirih verzih, 11., 22., 23., 25. le enajst, v treh, 1., 6. in 19 pa 13, oziroma 14 zlogov. Od teh se morejo verzi 22. in 23. nekako popraviti, 1., 6. in 19. pojasniti.

Cezure ni nobene več prave, ne po petem, ne po sedmem zlogu. V rekonstrukciji so sicer konci besed po navedenih zlogih označeni, toda cezur to skoro vseskozi že ne moremo imenovati. V jeziku so očitni znaki vzhodnobolgarskega jezika (prim. v. 19 *ѣѣѣѣ ѣѣѣѣ* i. dr., zlasti sorodnost z jezikom Janeza eksarha, kakor se vidi iz pojasnil k rekonstrukciji). To in pa, da da v 1. verzu ime *ГѢМѢИѢ* brez ѣ šele dvanajst zlogov, vriva poleg drugih razlogov (le pri „Polugrku“ carju Simeonu se je mogla glagolica zamenjati z grško-slovansko cirilico) misel, da je bila Pohvala napisana že s cirilico in ne več glagolico, kakor nedvomno prvi dve pesnitvi. Cirilsko *ГѢМѢИѢ*, ki da v 1. verzu le brez ѣ dvanajst zlogov, se popolnoma enako piše kakor z grško uncialno pisavo, ki jo je cirilska naravnost prevzela. Zato podajam to rekonstrukcijo v starocirilski grafiki, a z moderno interpunkcijo in seveda brez abreviatur.

Kdo je bil avtor pesnitve, se ne da določiti. Jasno je, da je moral pripadati ožjemu krogu carja Simeona in Janeza eksarha bolgarskega. Ta je bil mlajši nego Konstantin prezbiter in ne neposredni učenec slovanskih apostolov. V predgovoru k prevodu Bogoslovja sv. Janeza Damascena govori o njih delu nenatančno in pristavlja, kakor za oproščenje, dvakrat *азъ же се слыша* ter *якоже слышахъ* (V. Jagić, Разсужденія южно-славянской и русской старины о церковно-славянскомъ языкѣ. Изслѣдованія по русскому языку I 320). Drugo delo, Šestodnev, posveča v predgovoru Simeonu, ki ga imenuje tam ... *яко и се ты . ГН . мон княже . славныхъ сѹмѣиѣ ѡлюбче* (v izdaji A. Popova, Moskva 1879, list. 3). Prim. v pesnitvi v. 24 *христолюбивѣи его доуши*.

Ne po vsebini, ampak po obliki, celo po obsegu, številu 27 verzov, spominja pesnitev Simeonu na uvodoma omenjeno posvetitveno pesem Vasiliju I. Macedoncu v sinaksarju. Zložena je v dvanajstercu v kvantitativnem jambskem metrumu in ima cezure po petem ali sedmem zlogu bolj izvedene, dasi tudi ne najboljše, nego Pohvala Simeonu. Vendar pa ima podobno tej v 9. verzu *Ὁ δὲ τούτου εἰκονίζων τοῖς τρόποις* le enajst zlogov, v 10. verzu *Ἀναξ ὁλης τῆς γῆς, ἡλῖος τῆς πορφύρας* pa trinajst. Za primerjanje naj bo navedena tudi ta pesem.¹

¹ Migne, *Patrologiae graecae* t. CXVII 20–21.

Posvetitvena pesem Vasiliju I. Macedoncu

- 1 Ἐνταῦτα νυν σκόπησον // ὁρθῶς ὁ βλέπων,
 Ἀριστον ἔργον / ἐς ἀοίστων πραγμάτων.
 Ἔργον Θεοῦ κάλλιστον // ἐκπληττον φρένας
 Ἔργον τὸ τίρπον / πᾶσαν εἰκότως κτίειν.
- 5 Ἄνω γὰρ αὐτὸς, ὡς Θεὸς καὶ Δεσπότης,
 Ἀστρῶν χορείαις / ζωγραφήσας τὸν πόλον,
 Ὃν, οἷα δίδρῳν / ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
 Κόσμον δαδουχεῖ / πανσόφῳ προμηθείᾳ·
 Ὁ δὲ τουτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις,
- 10 Ἄναξ ὅλης τῆς γῆς, ἥλιος τῆς πορφύρας,
 Βασίλειος, τὸ θρόνον // τῆς ἀλουργίδος·
 Κράτιστος ἁμφοῖν, / καὶ τροπαίοις καὶ λόγοις,
 Ὡς ἄλλον ὄντως / οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
 Ἐκ δερῶν ταθεῖσαν, // ὡς ἔχει φύσις.
- 15 Φέρουσαν ὡς φωστῆρας // ὥραιους τύπους·
 Πρῶτον μὲν αὐτοῦ / τοῦ Θεανθρώπου Λόγου,
 Ἐπειτα Μητρὸς / τῆς τεκνύσεως ἀσπύργως·
 Σοφῶν, προφητῶν, / ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
 Τῶν ὁρθοδόξων / πᾶσαν ἐνφραίνει φρένα·
- 20 Τέρπει δὲ πᾶσαν / τερπνότητι καὶ θέαν.
 Ἄλλ' οὐσπερ εἰκόνισεν // ἐκ τῶν χρωμάτων,
 Ἔνθοι βοηθούς πάντας // ἐκ τῶν πραγμάτων,
 Κράτους συνεργοὺς, / συμμαχοὺς ἐν ταῖς μάχαις,
 Παθῶν λυτρωτὰς, / φαρμακευτὰς τῶν νόσων·
- 25 Ἐν τῇ κοίτῃ, πλεον δὲ // πρὸς τὸν Δεσπότην
 Θεομοῦς μεδίτας, / προξένους καὶ τῆς ἡν
 27 Δόξης ἀφράοτους, / καὶ Θεοῦ σκηπτουχίας.

Rekonstrukcija pesnitve Pohvale carju Simeonu
v Izborniku iz l. 1073

- 1 Бѣлѣкынъ въ / цѣсарѣхъ смѣшнѣ,
Бѣждаеланинемъ зѣло въждаелавъ,
Дръжалнечынъ / владыка, обавити
Покръвенымъ / разоумъ въ гажениѣ
5 Мъногострѣпътыныхъ кынигъ
Прѣмъдраго Касила въ разоумѣхъ,
Повелѣ мѣнѣ / некъчинѣвѣдню
Прѣмѣнъ сътворити // рѣчи, инако
Набѣдаще тождество // разоумъ его,
10 Иже акы въчела // любодѣльна
Съ всякого / цѣкта нысанню
Съвѣракъ акы въ єдиниѣ сътъ
Бѣ велимыслонѣ // срьдцѣ своѣ,
Проанвантъ / акы стрѣдѣ сладъкѣ
15 Изъ оустъ своихъ // прѣдѣ болшары
На въ разоумѣниѣ // тѣхъ мыслымъ,
Иванамъ са нмъ новѣ штелемѣи
Не въкрож, нъ / желаниемъ паче
Съвора дѣла / мѣногочастныхъ,
20 Божествыныхъ кынигъ въскхъ,
Пмиже и своѣ полатты испавѣ
Бѣчыпѣмъ себѣ памать сътвори,
Бѣже памати винъ въсприяти
Бѣди христолюбивѣи его доуши
25 Бѣ отъмыщеннѣ // вѣнцѣмъ
Блаженыхъ / и скатныхъ мжжъ
Бѣ непрѣвѣдомынъ // вѣкѣ вѣкомъ.
Яминъ.

¹ S črtami so označeni le konci besed po petem ali sedmem zlogu, torej zvečine neprave cezure (glej spredaj str. 127, oziroma 87).

Pojasnila

k rekonstrukciji pesnitve Pohvale carju Simeonu

1 Prvotni verz s prvotnim imenom carja Simeona se je ohranil, kakor je bilo že rečeno, v Kirilobelozerskem rokopisu. Sob. piše въ царнхъ Симеон. Oblike цѣс- v starocerkvenoslovanskih spomenikih ni, šele v ruskih. Razlage za цѣс- in rus. царь so različne (prim. E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch* str. 126 sl.). Pisava Симеонъ bi dala zlog preveč. Zato ni izključeno, da se je ime v pesnitvi pisalo po grškem Симеων, ki se v cirilici sploh ni razlikovalo od grškega. Sicer glej o pod. že gori pri pojasnilih k pesnitvi Proglas v. 3 str. 97.

2 Glagol въжделати se nahaja še sicer v Izborniku iz l. 1073 жны не въжделан (Sreznevskij, *Материалы* I 334). Je pa tudi že v apostolu II Kor. IX 14 za gr. ἐπιθυέω, v perfektivni obliki въжделѣти pa v evangeliju za gr. ἐπιθυμέω. Varianta Kir. желашемъ ima zlog premalo.

3 Pridevnik дрѣжаникъ je najti za gr. κρατητικός v Sestodnevju Janeza eksarha bolgarskega (Miklošič, *Lexicon* str. 177). Izvedeno je od дрѣжава, gr. κρατος, kar je že v evangeliju. Sicer prim. še v. 38 v azbučni pesnitvi. Kir. -жд- je po napačni zvezi rus. ж s cerkvslov. жд. К владыка (tudi že v evangeliju) prim. „vladar“. Glagol окавити „objaviti, napraviti znano, razkriti“ prim. v Sestodnevju Janeza eksarha (Miklošič, *Lexicon* str. 461), v prevodu besed Grigorija Nazianskega (Sreznevskij, *Материалы* II 495) in pogosto v Supraselskem kodeksu (K. Meyer, *slovar* str. 147).

5 Pridevnik многострѣпѣтъкъ se v slovarjih navaja le od tu iz Izbornika. V evangeliju Luk. III 5 je стрѣпѣтъкъ za gr. τραχὺς. Prim. „Per aspera ad astra“. Etimologijo *strēpētē* (sufiks je prej -ѣъ nego -ѣтъ) glej Walde-Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indo-germanischen Sprachen* II 635. Kir. многострѣпѣтъ(х) je očitvidno poznejša izpremembra, ima tudi zlog premalo. Tako isto pa je rokopisno снхъ poznejši dodatek, ker presega število 12 zlogov. Opuščeno je tudi pri Sob.

6 Sob. piše tu -аро, ker je z ааро po lzb. 2. zlog preveč, toda v 11. verzju ima nasprotno въськааго celo za rokopisno всакого, da dobi število 12 zlogov. Izhajati je pač še od neskrčenih oblik, kakor kažejo končaji v verzih 1, 3, 27 -ни, 5, 20, 26 -нихъ i. dr. Vidi pa se, da zlagatelja pesnitve pri štetju

13 Pridevnik *βελωμυςλνκ* navaja Miklošič, *Lexicon* str. 58, iz nekega komentiranega psalterja, v obliki *βελωμυςλκ* pa je v istem Izborniku za gr. *ὕψιλόφρων* (Sreznevskij, *Материалы* I 241).

14 Izb. 1 in 2 *сѣтъ сѣдѣтъ* je ponovljeno po 12 *сѣтъ*. Prvotno je očitvidno že po smislu ohranjeno v Kir. *стрѣдѣ сѣдѣтъ*, sloven. *strd*. Stčeš. *stred*, polj. *stredž* kaže na *сѣтъдѣ*. Kir. *стрѣдѣ* je pač iz *сѣтъдѣ*, kjer se je korensko *ѣ* palataliziralo pod vplivom končnega *ѣ*. Omembe je vredno, da je pri Janezu eksarhu *сѣтъдѣ* za gr. *τὸ ὑγρόν*, namreč *medu* (Miklošič, *Lexicon* str. 886, Sreznevskij, *Материалы* III 530).

15 К *нзъ* z *ѣ* pred vokali prim. v Sinajskem evhologiju II 210 sl. prip. 8, dasi je tam *нз ѡѣтъѣ*; sicer bi bilo brez *ѣ* le enajst zlogov. Subst. *коларинѣ*, adj. *коларскѣ* se večkrat nahaja v Supraselskem spomeniku (K. Meyer str. 16), sicer prim. v slovarjih Miklošič str. 40, Sreznevskij I 150, v etimoloških Miklošič str. 17, Berneker str. 72.

16 Izb. 2 *въразѡмнѣ* ima zlog premalo.

17 Rokopisno *нѡѣтъи* ima zlog preveč. Pisava Izb. 2 in Kir. *нѣтъѡл-* priča za staro *пѣтъѡл-*, kakor se je n. pr. pisalo stekslov. *нѣсалѣмѣ* (prim. izdajo Sinajskega evhologija II 381 in 382). Tu je zbog metruma po grškem *пт-* (prim. verz 1). Za gr. končaj *-αιος* je po izgovoru prvotno *-ѣи*, toda rano se po vplivu drugega slovan. sufiksa pojavlja tudi *-ѣи* (glej Jagić, *Codex Marianus* str. 530 *мѣтъѣи* in *-ѣи*, *-ѣи* tudi v pesnitvi Proglas verz 14).

18 V Izb. 1 je očitvidno izpadlo nadvrstno *м*.

19 Izraz *сѣборѣ* je vzhodnobolgarska замена za *сѣнѣмѣ* (Jagić, *Entstehungsgeschichte*, 2. izdaja str. 401 sl.), istotako pa tudi *дѣла* za *ради* (glej v pesnitvi Proglas verz 9). Kir. *мѣноро-частны(х)* za *-част-* se nahaja v starih spomenikih kakor *Pandektih* meniha Antioha XI. stol. za gr. *πολυμερής*, *πολυσχεδής* (Sreznevskij, *Материалы* II 211) in je verjetneje prvotno nego Izb. 1 in 2 *мѣнорогѣстныѣ*, ker se po kontekstu bolj prilega zbiranju „mnogodelnih“ knjig in je zamenjava manj mogoča nego obratno. Verz ima po rokopisih z *И* in končajem *-ѣи* 14 zlogov. Zato rekonstruira Sob. ta verz v bolg. zborniku *И сѣбора дѣла мѣнорогѣстныѣ*, v *Материалы* pa *Сѣбора дѣла мѣнорогѣстныѣхъ*. Zadnje s končajem *-ѣи* poleg *-ѣи* v 20. in 26. verzu ne more veljati (prim. gori pri 6. verzu). Soglasno rokopisno *И* bi priporočalo rekonstrukcijo z nominalno obliko,

po kateri se doseže 12 zlogov, dasi brez cezure s 6 zlogi na početku, toda nominalna oblika -кииъ ni v skladu z zloženo v sledečem verzu -кииχъ. Smatrati moramo, da se je -кии- pripustilo vkljub 13 zlogom (glej gori v. 6).

20 Končaj -кии- je po tem verzu kakor v 26. potrjen (prim. 6. in 19. verz).

21 Izb. 2, Kir. полатъи potrjuje metrum, Izb. 1 кѣти ima zlog premalo. Beseda se sicer nahaja v drugem pomenu v evangeliju Mat. VI 6 za gr. *ταπειν*, kot poznejši izraz pa namesto храмъ za gr. *oikia* (Jagić, Entstehungsgeschichte, 2. izdaja str. 340). Tudi po smislu more biti tedaj v pesnitvi le полатъи gr. *πελάτιον*, kar je v Izborniku še sicer najti (Sreznevskij II 1122—3), poleg tega pa tudi v Supraselskem kodeksu (K. Meyer str. 181). Kir. исполнии je po сѣтворѣи v sledečem verzu. Stilno je boljši particip, kakor je v Izb.

22 Rokopisno си bi dalo le 11 zlogov. Sob. upostavlja zato сѣкъ.

23—25 Ti verzi so po Sob. pokvarjeni in nejasni. Rokopisno еже na začetku 23. verza da za zlog premalo in nima po Sob. tudi pravega smisla. Sob. upostavlja кѣже. Ugibati bi se moglo še drugo. Subst. вина za gr. *αἰτία* se bere v evangeliju n. pr. Mat. XXVII 37, Luk. VIII 47 i. dr. Pomembno pa je, da je podobno zvezo kakor v. 23, 25 винаж ... вѣпѣцѣмъ najti v Zlatostruju A. F. Bičkova XI. stol. III a 16—21 чѣто же ослабило трѣпѣише нго . пнѣктоже . нѣ наче оукрѣпило . и вина много вѣпѣцѣ кѣмоу выстѣ, gr. *τί δὲ αὐτοῦ τὴν εὐτορίαν ἐλεμήνατο; Ὁὐδὲν οὐδαμον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἐπὶ ῥῶσε, καὶ μυρίων αὐτῷ στεφάνων ὑπόθεσις γέρονε* (G. A. Iljinskij v izdaji Български старини кн. X 10, София 1929). Opozoriti je na inf. z v. 24 вѣди. Izb. 1 твоеи v 24. verzu ima zlog preveč. V 25. verzu je po vseh tekstih le 11 zlogov, pa bi bilo tudi težko kaj izpremeniti.

26 V Izb. 1 je ta verz izpadel, pač ker je prepisovalec zbog nedostatka mesta na 2b prešel z nadaljevanjem pisanja na sprednjo stran 2a. Ta pravilni verz potrjuje dvakrat neskrčeni končaj -кии- (glej v. 20).

27 Kir. ima plur. кѣкѣи nam. Izb. 1 in 2 кѣкѣ. Zbog metruma pa odpada ta varianta z atributom -омы. Atribut нѣрѣбръдомѣи k кѣкѣ se v slovarjih citira le s tega mesta. Nahaja se pa ta konec baš po tej pesnitvi tudi kot varianta k 40. verzu azbučne pesnitve v Rum. in Fr.

Fonetična transkripcija pesnitve Pohvale
carju Simeonu¹

- 1 Velikŭjъ vъ cēsarihъ Συμεών,
Vъždelānŭjemъ dzelo vъždelāvъ,
Dr'žalivŭjъ vladyka, obaviti
Pokrŭvēnyję rāzummy vъ glōbine
- 5 Mъnogostŕpētŭnyjihъ knīgъ
Prēmódraago Vasila vъ razumehъ,
Povelē mъnē nekŭčīnēvēdŭju
Prēmenŭ sŭtvoriti reči, ināko
Nābŭdēšŭ tozđstvŭ rāzummъ jegŭ,
- 10 Jaze aky bŭčelā lubodēlna
Sъ vsākogo cveta pŭsānŭju
Sŭbŭrāvъ akŭ vъ jedinъ sŭtъ
Vъ velŭmŭslŭnoje sŭ'dbce svoje,
Prolivājetъ akŭ strŭdъ sladŭkŭ
- 15 Izъ ustŭ svojihъ prŭdъ bolāry
Na vŭrazumenŭje tehъ mŭslŭmъ,
Javlājā sę jīmъ novъ Ptolemějъ
Ne vērojŭ, nъ želānŭjemъ pāče
Sŭbŭra dela mъnogočestŭnyjihъ,
- 20 Božŭstvŭnyjihъ knīgъ vsēhъ,
Jimīže i svoje polāty isplŭnъ
Vēčŭnŭjŭ sebě pāmętvъ sŭtvori,
Jejēže pāmęti vinŭ vŭsprijēti
Bŭdi hristolubivŭji jegŭ dŭši
- 25 Vъ otŭmŭštenŭje vŭnŭčēmъ
Blaženŭnyjihъ i svętyjihъ mŭžъ
27 Vъ neprebrŭdŭmŭjъ vĕkъ vĕkomъ.
Amīnъ.

¹ Znaka, črti za cezuri sta z ozirom na njih slabo izvedbo (gl. str. 126—127) kot že nepotrebni opuščeni.

Seznam besed pesnitve Pohvale carju Simeonu¹

акъ 10, 12, 14
 блаженнѣхъ gen. 26
 божественнѣхъ gen. 20
 болярѣ instr. 15
 бѣчела 10
 бѣди 24
 биснаш gen. 6
 велнкѣн 1
 величїа савнон acc. 13
 вѣнѣ acc. 13
 владѣка 3
 въ 1, 4, 6, 12, 13, 25, 27
 въжделавъ part. 2
 въжделаниемъ instr. 22
 въразоумѣннѣ 16
 въсприати 23
 въсѣхъ gen. 20
 въсѣкаго 11
 вѣкѣ acc. 27, вѣкомъ adnom. dat. 27
 вѣнцѣмъ adnom. dat. 25
 вѣроу instr. 18
 вѣчнѣжѣ acc. 22
 глаженнѣ loc. 4
 дръжалнѣн 3
 доуши dat. 24
 дѣла 19
 едннѣ acc. 12
 желаниемъ instr. 18
 сѣло 2
 и conj. 21, 26
 и pron.: нго 9, 24, нмѣ dat. plur. 17
 нже : нмаже gen. sing. fem. 23, нмнже
 instr. plur. fem. 21; нже acc. plur.
 neutr. 10
 нзѣ 15
 ннако conj. 8
 испальнѣ part. 21
 кѣннѣ gen. plur. 5, 20
 любовѣльна fem. 10
 мѣногострѣпѣтнѣхъ gen. 5
 (мѣногочѣстнѣхъ gen. 19)
 мѣногочѣстнѣхъ gen. 19
 мѣнѣ dat. 7
 мѣсѣмъ dat. 16
 мѣжѣ gen. plur. 26

на 16
 набѣдаше 9
 не 18
 нектѣннѣвѣднѣ 7
 (немоу доуѣвѣднѣ 7 Izb.), prim. spread-
 nje
 непрѣрѣдомѣн acc. 27
 новѣ 17
 нѣ 18
 обавнѣ 3
 отѣмѣеннѣ 25
 памѣть 22, -тн gen. 23
 паче 18
 покрѣвѣнѣ acc. plur. masc. 4
 повелѣ aor. 7
 полатѣ acc. plur. 21
 проливѣтѣ 14
 прѣдѣ 15
 прѣмѣмѣж 8
 прѣмѣдрадо 6
 Пѣламен 17
 пѣсаннѣ adnom. dat. 11
 разоумѣ acc. 9, разоумѣ acc. plur. 4,
 разоумѣхъ loc. plur. 6
 рѣчн gen. sing. 8
 своѣ acc. plur. fem. 21; своѣ acc. neutr.
 13, своѣхъ gen. plur. neutr. 15
 скѣтѣннѣхъ gen. 26
 сѣбѣ dat. 22
 сѣдѣжѣ acc. 14
 сѣвѣ acc. 13
 стрѣдѣ acc. 14
 сѣмѣнѣ 1
 сѣ 11
 сѣбора gen. 19
 сѣбѣравѣ part. 12
 сѣтворнѣ 8, сѣтвори aor. 22
 сѣтъ acc. 12
 тежѣство acc. 9
 тѣхъ 16
 оустѣ gen. plur. 15
 хрѣстолюбнѣнѣ dat. sing. fem. 24
 цѣѣта gen. 11
 цѣсарнѣхъ loc. plur. 1
 цѣлаѣ са 17

¹ Prim. pripombi k prvima seznamoma.

Dodatki

I. Azbučna pesnitev

Ko je bila moja razprava že skoro vsa dotiskana, sem po dolgem brezuspešnem čakanju vendar le prejel študijo E. Georgieva (glej str. 4). Rekonstrukcijo azbučne pesnitve podaja na str. 18—20. V primeri z mojo je pripomniti k njej sledeče. K v. 2 omenja v pripombi, da je v originalu pesnitve stalo morda *всѣмъ*, adnominalni dativ, kar ni izključeno, dasi se nahaja v vseh tekstih *всѣмъ*, genetiv. — V. 4 je proti Sobolevskemu *Господа Духа послѣ живущаго* izpremenjen v *Господа Духа послѣ (sic!) живущаго* čepprav stoji v starejšem Sinodalnem rokopisu *послѣмъ*. Sicer je, kakor sem str. 18 pokazal, kontekst vsega verza nesmiseln in se more glasiti le *Господи, духъ послѣ живущихъ*. — V. 5 piše Georgiev *сръдѣце*, jaz starejše *сръдѣце*, kar seveda ni važno. Prim. enako v. 38 *дръжава*. — V. 6 Tu Georgiev primorano stavlja po glagolski azbuki *Ѣже*, dasi sicer vedno piše cirilsko *ѣ*. — V. 9 dodaja Georgiev *сѣмѣ*, v pripombi pripušča tudi *томоу*, jaz s Sobolevskim imava *того*. Razen tega piše Georgiev *стѣсамъ*, jaz *стѣсѣмъ*, kar je po stari glagolski grafiki verjetnejše. Prim. v Sinajskem psalterju ps. CXVIII 105 (162, 13, Severjanov napačno 165) *стѣсѣмъ*, ps. XXIV 4 *стѣсѣмъ*, ps. XVI 5 *стѣсѣмъ*. — V. 10 Azbučno ime črke *Ѣ* samo dovolj priča, da je treba pisati v transkripciji *lže* ne pa *lže*. — V. 11 dodaja Georgiev *сѣ* namesto *тѣ* in se sklicuje na Miklošičev Lexicon str. 705 (prav 704), toda *просити сѣ* navaja ta le iz poznih tekstov kakor Trojanske priče (*Bellum Troianum*) in *Lëtopisca Parejaslavljazuzdaljskega*. Prim. v apostolu *Šišat*. in enako *Kristinopol*. I Jan. V 15 *ѣгоже аще просимъ* (namreč *сына божиа*). — V. 12 podaja Georgiev kakor Sobolevskij *Лѣтитъ пѣпѣ и словѣньско плѣмѣ*. Toda medtem ko je Sobolevskij označil verz z zvezdico, kar mu opozarja na dvomljivost rekonstrukcije, pripominja Georgiev, da ta verz krši red akrostiha v molitvi, kar seveda, kakor sem razložil na str. 20 sl., ni res. V popolnoma pravilnem glagolskem azbučnem redu je stala tu prvotno črka za *ъ* s številčno vrednostjo 30, v transkripciji *h*. — V. 14 Pisava *люды*, ki z znakom *ѣ* i. pod. nepravilno predpostavlja cirilski original, poleg v. 13 *кръщению*, kjer je *и* za napeto izgovorjeni redukcijski vokal

к, proti к v prvem primeru, ni dosledna. Na kaj naj bi se razlika v pisanju končajeв -иѣ : -ию naslonila, ni razvidno. — V. 15 Rokopisno Милости твоѣа . бѣ . просѣтъ зѣло (v vseh rokopisih) izpreminja Georgiev zaradi števila zlogov v Милостѣ твоѣа, Боже, просѣтъ зѣло s sklicevanjem zopet na Miklošičev Lexicon проси оу сѣрапиона милостыню iz legend Leontija, rokopisa XV. stol. (edini tak primer z akuzativom). Ravno tam pa je pri Miklošiču iz starocerkvenoslovanskih spomenikov ali tekstov, ki so bili prevedeni v starocerkvenoslovanski dobi, več primerov z genetivom po просити, kar praviloma ustreza splošni slovanski sintaksi (prim. V. Vondrák - O. Grünenthal, Vergleichende slavische Grammatik, 2. izd. II 242—3). Mojo obrazložbo o možnosti genitivne oblike glej gori str. 62. — V. 16 Veznik Ио ni starocerkvenoslovanski, temveč le иѣ (glej Vondrák - Grünenthal o. c. str. 470—1). V istem verzu piše Georgiev мѣиѣ, kar je, kakor znano, že oblika s preglasom namesto мѣиѣиѣ, ki se v evangeliju še često nahaja (glej besedni indeks k Jagićevi izdaji Marijinskega četveroevangelija str. 530 pod мене). — V. 18 piše Georgiev Прощающемоу po cirilski grafiki. Omeniti je, da znaka щ, oziroma začetnih črk шт v akrostihonu ni; je le ц-ч-ш. — V. 19 daje Georgiev kakor Sobolevskij prednost adverbu горѣ, toda starejši izraz v spomenikih je въспрѣ (glej gori str. 23). Brez potrebe misli Georgiev str. 13, prip. 6, da je v присно opuščen к. K že prvotni pisavi присно prim. v moji izdaji Sinajskega evhologija II 165 in 366, prip. k 63 a 16 (ib.). — V. 23 rabi Georgiev tvorbo Фараонѣа poznejših tekstov namesto Фараонѣа najstarejšega Sinodalnega. Ne more biti nobenega dvoma, da je moralo biti, kakor pričajo drugi starocerkvenoslovanski spomeniki, v originalu le фараонѣа, oziroma -w- (glej str. 63). Rokopisno изъбави piše Georgiev zaradi števila zlogov изъбави, kar je seveda popolnoma napačno, ker se proklitično из ni glasilo na ѣ (prim. A. Leskien, Handbuch, šesta izdaja str. 26 in 62). — V. 26 Georgievu je ostala, kakor je že N. Wijk, Zeitschrift für slavische Philologie XVII 449 sl., v oceni njegove študije omenil, nepoznana moja razprava „Doneski k vprašanju o postanku glagolice“ in zato mu je tudi pomen začetnega Иѣ в Иѣчалѣ в glagolski azbuki neznan (glej gori str. 64 sl.). — V. 28 Georgiev piše Чоудѣа. Običajna pisava v glagolskih spomenikih (glej besedne indekse k Marijinskemu četveroevangeliju, Sinajskemu psalterju in evho-

logiju ter Glagolita Clozianus) je чюд-. — V. 29 Georgiev rekonstruira podobno Sobolevskemu Шестокрилатънхъ сѣлѣ приимѣ, le da Sobolevskij po najstarejšem tekstu in tudi večini ostalih sprejema въсприимѣ in zato zaradi števila zlogov piše v adjektivnem končaju -мхъ. Obliko приимѣ imata samo najpoznejša teksta Rum. in Fr. Najstarejši Sinodalni rokopis rabi tvorbo in obliko шестъкрилатъ, kar že samo po sebi govori za večjo starost in prvotnost. Sicer glej še o verzu gori str. 65. Georgiev misli tudi zbog svojega Шестокрилатънхъ, da je le v tem verzu cezura po sedmem zlogu, toda, ako se ne šteje samo zloge v zvezi s konci besed, temveč pazi tako isto na stavčni sestav in naglas, potem je cezura po sedmem zlogu še v. 1, 2 in 39. — V. 30—31 V v. 30 je Georgievu str. 65—66 оучителю dativus possessivus, a v. 31 izbira varianto mlajših rokopisov ѿго, kar podrobneje obravnava na str. 66—67 in 68 sl. Njemu se оучителю in ѿго nanaša na Kristusa, kar je zaradi svoje hipoteze o Konstantinu-Cirilu kot avtorju azbučne pesnitve primoran storiti. Jasno pa je, da se more filološka tekstna kritika odločiti le za starejše оучителю — ю kot dualu, ker je poznejša izprememba od ѿго na ю povsem neverjetna. Z druge strani pa mora itak predpostavka E. Georgieva o avtorstvu pesnitve odpasti, ne glede tudi na to, da se govori v pesnitvi popolnoma konkretno o razlagi evangelija v zvezi s „slovenskim plemenom“ (v. 12), „novim narodom“ (v. 36) i. dr. Tu bi opozoril še na слово похвално obema apostoloma, kjer je brati: апостоликъ Индрианъ ... и (apostola) приятъ ... постави блаженнаго Меододиа на превоутерство и оученикы юю ter оумъ оутвердита достенно послѣдовати стопамъ ваю (Lavrov, Материалы str. 85, 87). Ibidem se trikrat ponavlja tudi изыккъ новъ : писмена ... съвършнѣста въ изыккъ новъ, благовѣстествоуща слово божие въ изыккъ новъ in има божие прославляеть сѣ въ изыккъ новъ (Lavrov o. c. str. 84, 86). — V. 32 piše Georgiev cirilsko Ыѣѣ, dasi je jasno, da ima tu mesto črka ѣ po redu in rabi glagolske azbuke (glej gori str. 67). — V. 37 se odloča tudi Georgiev za varianto скѣтоуѣмоу (tako piše on, jaz po glagolski grafiki -ѣмоу) in se sklicuje za to le na rokopisa Rum. in Fr. Jaz opozarjam na slične molitvene zaključke še v drugih spomenikih i. dr. (glej gori str. 70—71). — V. 39 piše Georgiev cirilsko дѣхѣннѣ наместо -ѣ. — V. 40 Mislim, da je bolje pisati въся nego въсь.

K vprašanju o avtorstvu azbučne pesnitve, ki je zame že po vsem gori rečenem dognano, se doda lahko še opozorilo na sličnosti v jezikovnem izražanju v pesnitvi in v razlagah (razl.) k nedeljskim evangeliem. Prim. v. 2—3 *зжжднтелю виднмнынмъ* и *пекндымнынмъ*, razl. *жжжднтель бо ест' и твор'ць* (Starine V 40). — K v. 4 *доуухъ поскъли живаштнн* prim. v razl. enako stari akuzativ *отъць кажетъ сынъ свои* v pomenu „oče kaznuje svojega sina“, *роди сынъ, признахъ сынъ, градщъ къ мнѣ . пе изганаю вънъ* (Описание slovenskih rokopisov moskovske Sinodalne biblioteke II 2, str. 430). — V. 5—9 ... *слово, еже вждетъ на оуспѣхъ въскъмъ, живештннмъ къ заповѣдхъ ти. Скло бо естъ свѣтильннкъ жизни законъ твои, свѣтъ стъсѣмъ ...*, v razl. v uvodu k tretji besedi *слово ... въ наслаждении послоушатель творити заповѣди, яко свѣтилаицы погана моиа законъ твои и свѣсть* (sic) *стѣзамъ моиа* (Starine V 31). — V. 12 *словѣньско паема* prim. v uvodu k 47. razlagi *словѣньскын родъ v zvezi не гръци ко тѣчъж окогатиша сѧ . отъць снмъ* (t. j. Zlatoustom) . *нъ и словѣньскын родъ . мнынмън покрѧнъ въсть въкмн* (Описание str. 425—6). — V. 16 *Нъ мнѣ нынъ прострапо слово дажда* je enako v uvodu k tretji razlagi *Мнѣ же слово подажда прострапо и разоумно ...* (Starine V 31). Prim. še v začetku pete besede *Брагнѣ, христосъ богъ нашъ глаголетъ . ниците книгъ яко въ нихъ имате жизнь вѣчноую . и мы же нынѣ възицимъ глвннѣу прилежно пространство евангелиа сего* (Starine V 32), v izvirni 42. besedi *Кто бо нашъ оумъ штверзѧ, оу҃га наша распростираиѧ, языкъ нашъ оу҃сннѧ ...* (Starine V 35, Описание str. 426), v uvodu k 21. besedi *тѣмъ же и азъ ... простираю и дынскъ . неключимън свои языкъ* (Описание str. 425). — V. 19 *Ржцѣ ко свои выспрь въздѧжъ*, v razl. v začetku 43. besede *въ испрь шчи нмоуще* (Starine V 33). — V. 23 K posesivnemu adjektivu *фараонъ* prim. substantiv acc. *фараона* (Описание str. 429). — V. 25—26 *о чьстѣнаѣ, прѣсвѣтаѣ тронце ... прѣложи*, v razl. v začetku tretje besede *Тронце прѣсвѣтаѣ помаган* (Starine V 31). — V. 32 (27 да) ... *ѣвѣ сътвори ж евангелъско слово*, v razl. v 15. besedi *въ нѣже бо овразъ възделаеть елѣнъ . на источннѣкы водъ . тако възделаеть оумаление мое* (prim. gori str. 46 in prip. 2) . *и въ вѣмъ сътвори ти . что съказаетъ водъхновенън* (prim. v. 5 да *въдъхнеть въ сръдце ми слово*) сѧ члвкъ, t. j. Zlatoust (Описание str. 426—7).

Navedena mesta iz pesnitve in razlag ali besed k nedeljским evangelijem tudi tekstno tesno vezeta oboje. Najbrž bi se našlo še kaj. Poleg odlomkov v Описаніе, Starine V in Периодическо списание XXI—XXII (v prevodu) je dosedaj v celem izdanih le 19 besed po Sinodalnem rokopisu od mitropolita Antonija v Изъ исторіи христіанской проповѣди (2. izdaja, Petrograd 1895), in 10 besed od A. V. Mihajlova, Къ вопросу объ Учительномъ Евангеліи Константина епископа Болгарскаго (Древности Труды славянской комиссіи Импер. Московскаго археол. общества I. Москва 1895, стр. 111 сл.). Sicer prim. še Jurd. Trifonov, Бележки върху Учителното евангелие на еп. Константина (Сборникъ въ честь на В. Н. Златарски, София 1925, стр. 459 сл.). Georgiev razpravlja o Konstantinu prezbiteru str. 27 sl. in ga skuša predstaviti kot človeka, ki ni mogel biti sposoben napisati izvirno delo, tako tudi ne azbučne pesnitve. Toda v tem času se je posrečilo J. Paviču in D. Kostiću razvozlati akrostih z imenom Konstantina prezbitera v prvi osebi v službi sv. Metoda, dokaz, da je mogel zlagati pesni in to celo ne tako enostavne, pa tudi uvodov k posameznim besedam in izvirne njegove ne gre podcenjevati, kakor to vsekakor pretirava Georgiev. V ostalem mi je še omeniti, da Georgiev str. 39 sl. preveč pomena pripisuje povsem brezpomembni navedbi imena Konstantina-Cirila v naslovih poznejših rokopisov, medtem ko je v najstarejšem Sinodalnem govor le o Konstantinu prezbiteru (prim. gori str. 50). O rokopisih in tekstih azbučne pesnitve Georgiev govori na str. 17, 60, 63—64, 66 na sličen način kakor Franko (prim. gori str. 49). Tu je nekakšni nesporazum. Bodjanskega tekst je tako rekoč do pičice stari tekst, kakor je Sinodalni, ne pa kakšen poznejši iz pskovske Paleje XVII. ali tudi XV. stol., Sreznevskega tekst ali teksti niso drugi nego Sinodalni.

K str. 65, 68 in 69 naj zaradi popolnosti še omenim, da je V. N. Durnovo pisal o monakovskem abecedarju in glagolici sploh v razpravah Мысли и предположенія о происхожденіи старославянскаго языка и славянских алфавитов (Byzantinoslavica I 48 sl., 1929), Das Münchener Abecedarium (ib. II 32 sl., 1930) kot nadaljevanje beležke N. Trubeckega „Das Münchner slavische Abecedarium“ (ib. str. 29—30 s faksimilom), Еще о происхождении старославянскаго языка и письма (ib. III 68 sl., 1931) ter Мюнхенский абecedарий (Извѣстия petrogr. akad. znanosti 1930, str. 211—21).

II. Proglas k svetemu evangeliju

K rekonstrukciji E. Georgieva o. c. str. 12 sl., ki upošteva v prvi vrsti južnoslovanske tekste (Hil.), a se, kakor je rečeno na str. 10, poslužuje tudi rekonstrukcije Sobolevskega, je v primeri z mojo, pripomniti sledeče. Verz 1 Odstopajoč od rokopisne tradicije Georgiev opušča pomožni glagol in daje goli naslov *Прогласъ свѣтанго евангеліа* z genetivom po srbskih rokopisih. Nahajati pa v tem verz in govoriti o cezuri po sedmem zlogu je povsem prisiljeno. Prvotni, lepo individualno pobarvani tekst še jasno izkazuje Troick. Grafika je pri Georgievu staro-cirilska in ne podaja tedaj transkripcije predpolaganega glagolskega originala, pa v nadaljnjem ne bom več na to posebej opozarjal. — 3 Verz je kakor pri Sobolevskem *Христосъ грядетъ языкъ съверати*, vendar se omenja v pripombi tudi možnost supina *съвератъ*. — 5 Ta verz je pri Georgievu brez vsakršne utemeljitve opuščen. Glej o njem gori pri pojasnilih k rekonstrukciji. — 7 Verz je povzet po Hil., Hilf. s cezuro po sedmem zlogu in zato z drugim delom verza slovo *боукъбно* (sic) brez *ъ* zaradi števila pet zlogov, kar je seveda za rekonstrukcijo nedopustno. Ker more biti po rokopisih drugi del verza le slovo *боукъбно* ali *кънижно* (glej pri pojasnilih) s sedmimi zlogi, se mora po tem, razume se, ravnati tudi prvi del s petimi zlogi, torej *глаголи слышатъ*, kakor je v Troick. — 8 Verz *Бого познаи, яко бо достойтъ* je pri Georgievu sestavljen iz Troick. in Hil. in pri tem nekam nerodno stiliziran. Bolje je ostati povsem pri Troick., ki podaja popoln, čist verz, medtem ko ga noben od srbskih tekstov nima neizpremenjenega in metrumu ustrezajočega. — 9 Georgiev prevzema južnoslovanski tekst, ki ga tu tudi jaz smatram za mogočega (glej pri pojasnilih), vendar sem iz doslednosti v rekonstrukcijo vključil ruski. — 11 Georgiev stavlja *нетъ* po južnoslovanskih rokopisih na konec. — 16 K svoji rekonstrukciji *Еванко доушамъ лѣпотѣ хощете* Georgiev sam pripominja, da je cezura 6 + 6. *Хощете* nima tu oslombe v rokopisni tradiciji in je pač povzeto po 18. verzu srb. *ѡанко же хощетъ*. Lahko pa je priti do pravilnega verza na podlagi Troick. (glej pri pojasnilih). — 17 Georgiev sledi srbski redakciji, jaz ruski, ker prva ne daje niti zadovoljujočega smisla, niti

prave sintaktične zveze z naslednjim. Treba se je le ozreti na ves odstavek v rekonstrukciji E. Georgieva:

v. 16 Ёанко доушамъ лѣпотѣ хощете,
 Видите, любите и радощите сѧ;
 Ёанко грѣхъ же тѣмъ отъверѣши
 И мпра сего тѣмъ отъложити,
 Тѣмъ житиѣ ранскѣи окрѣсти
 И изгѣжати огни горащанго, —

18 Tudi pri tem verzu, kakor je iz sprednjega citata razvidno, sprejema Georgiev južni tekst, jaz ruski, ker daje z okrožajočim boljši kontekst. Za vezo грѣхъкъмъ тѣмъ отъгъпати precej govore tudi večkratna podobna si mesta v слоко поухахъно obema apostoloma, s katerim se pesnitev v v. 5—7 dobesedno strinja (glej gori str. 98, v. 5). Prim. po izdaji Lavrov, Материалы str. 84 ико сѣнькѣи кѣсинакъша (namreč apostola) • мрака грѣхъкъна ѿгънакъша, просвѣтитѣа воукъкъами, str. 86 мракъ невѣдѣннѣи въсюдоу прогънаста, ib. въсакоу ересѣ прогънакъша in мѣглоу невѣдѣннѣи ѿгона ter str. 86—87 въсомъ прогонъника. Ta mesta v zvezi z v. 5—7 ne morejo biti samo navaden slučaj, temveč jim je pripisati globlji pomen. Glagol отъверѣши srbskih rokopisov se morda naslanja na južnoslovanski tekst istega слоко поухахъно, kjer malo pred мракъ грѣхъкънѣи ѿгнакъша stoji ико пакъкъмъ (namreč trijezično herezijo) ѿ пишице ѿкрѣгоста, kjer je v ruskem tekstu ѿвращѣна (Lavrov o. c. str. 90, 84). — 20 Namesto и ёанко na začetku srbskih rokopisov stavlja Georgiev тѣмъ brez vsakršne opore v rokopisni tradiciji. Smiselno je v vsej zvezi tekst v Troick. najbolj jasen. — 21 Ker sta po Hil. горащанго Georgievu dva zloga preveč, opušča отъ pred огни, toda soglasno горѣшт- v Troick. in Hilf. je poleg drugega (glej pojasnila) pač odločilno. — 22 Georgiev piše po Hil. въсего, vsi drugi Troick., Hlud., Hilf. pa nudijo pomembnejše своѣго. — 23 Georgiev stavi vokativ пародѣ (glej pojasnila). — 24 Pri Georgievu stoji na koncu verza во придѣ, dasi imata Troick. in Hilf. -ни- in je to starejše. Georgiev sam piše v 13. v. принимѣтъ. — 25 Dasi je prevzeto po rus. крѣмъ, stoji dalje po srb. доуша чловѣкъкъша. — 26 Enako prejšnjemu verzu je tudi tu s početka po rus. крѣмъ, potem pa po srb. plur. сръдѣца (z vstavljenim же) и оумъ. Jaz sledim scela Troick. — 27 Verz je rekonstruiran kakor pri meni, le da je po Слоко

zopet vstavljeno ж brez opore v rokopisih, medtem ko ima Troick. na tem mestu с, srb. pa вѣса. — 28 Georgiev piše вѣз сѣкта in misli, sodeč po pripombi 6 na strani 13, da je pri вѣз elidiran ѣ, kar je seveda napačno, ker je bilo, kakor znano, вѣз že prvotno brez ѣ in je dalo proklitično s substantivom asimilirano вѣсѣкта. — 30 Georgiev privzema kakor jaz tekst po Hil., vendar izpreminja zaradi cezure po petem zlogu Но вѣсѣ кѣтъ; jaz sledim povsem Hil. z кѣтъ na koncu in cezuro po sedmem zlogu. Veznik но ni starocerkvenoslovanski (glej V. Vondrák — O. Grünenthal, Vergleichende slavische Grammatik, 2. izd. str. 470). — 32 Verz je po Hil., pri meni po Troick. Soglasno korensko вѣда-, v Troick. сѣвѣда-, Hlud. вѣда-, daje boljši smisel nego Hil., Hilf. вѣда- in zbog soglasja tudi odloča. Sicer pa dajeta obe redakciji verz, le da je po ruski cezura po petem, po srbski pa po sedmem zlogu. Rus. сѣвѣдашѣти (često v tem pomenu v Sinajskem psalterju) dela vtis prvotnejšega. O ostalem glej pojasnila. — 33 Georgiev piše sledeč Hil., Hlud. доуховнаго (sic) brez ѣ (prim. podobno gori v. 7), ker bi bil sicer zlog preveč; poleg tega pa si obliki obeh pridevnikov nista v skladu. Z njih izravnavo in veznikom и (enako Sobolevskij) se dobi pravilen verz. — 35 Tudi tu piše Georgiev zaradi števila zlogov грѣхнаго (-ръ- je napačno) namesto грѣхнаго. Le na stari pisavi sloneča rekonstrukcija sicer popolno ohranjenih, nedvomljivih verzov rokopisne tradicije jasno izpričuje, da sta bila redukcijska vokala v originalu pesnitve še v polni veljavi ter je vseskozi nedopustno jih opuščati v domačih, slovanskih izrazih. Zato je edino pravilno -аѣ-, oziroma že asimilirano -аа- pridevniškega končaja smatrati, ako je to sploh potrebno, za enozložno (glej pojasnila). — 37 Dual воздрѣ ni pravilen, ker je singular воздрѣ ali воздрѣ (prim. v slovarjih Miklošičevem in Sreznevskega). — 38 Dasi je како v vseh rokopisih na začetku, ga stavi Georgiev po чудѣ, morda zaradi boljše cezure. Toda cezura more biti s tega vidika tudi po sedmem zlogu. — 40 Georgiev piše po Hil. камѣна pač za каменѣна, ki tu ne prihaja v poštev; staro pravilno je камѣна (prim. v evangeliju Jan. II 6). Ker je po splošni rokopisni tradiciji v tem verzu en zlog premalo, rabi Georgiev izmišljeno fonetično obliko чѣлоѣѣѣѣ (glej Bernekerjev etimološki slovar), dasi dva verza dalje sam piše чѣлоѣѣѣѣѣѣ. — 42 Georgiev ima po srbskih rokopisih na začetku Мрътва. Prim.

o tem v pojasnilih. — 43 Da more v skladu s številom dvanajst zlogov obdržati srb. *замышляюще*, izpreminja Georgiev rokopisno in tako tudi sploh navadno rabljeno kolektivno *вратие* (prim. v. 55 *вратиѣ*) v *вратрп*, česar gotovo ni bilo v originalu. Pač pa je z *вратие* v skladu s potrebnim številom zlogov Troick. *смыслиште*. — 47 Georgiev pridržuje tekst rokopisov, stavi pa po *Да не* vejico. Sobolevskij tega ne dela. Verjetno pa je, da ne spada negacija k *имаште*, dasi bi dalo tudi to dober smisel, da se ne odreka *оумъ разоумнѣ*. Navedena zveza spominja na uvod tretje besede Konstantina prezbitera: *Троице прѣсвѣтаго помагани начинающоу ми третняго евангелїа словеса испытати, послоушатедемъ же оумъ разоумнѣ поаждѣ* (Starine V 31). — 48 Georgiev pušča obliko *Тоужденимъ* in predstavlja zato *смышѣ* pred *языкомъ*, da ima cezuro po sedmem zlogu, toda po njej mu sledi tako šest zlogov. Treba pa je le vstaviti starejšo obliko *тоуждемъ*, da se dobi v skladu z rokopisno tradicijo pravilen verz. Tudi Sobolevskij rabi *тоуждемъ*, predstavlja pa brez potrebe, sledeč svojemu principu, censure po petem zlogu, besedni red *Тоуждемъ слово слышѣе языкомъ*. — 49 Georgiev piše zbog negacije gen. *гласа*, Sob. in jaz *гласъ*, kar je lahko moglo biti zaradi pripadajočega gen. *мѣдна* *звона* *гласъ* in primerjave *ѣко*. Georgiev str. 86 nahaja tu že spomin na apostol. I Kor. XIV 6—9, ki se v Žitiju Konstantina-Cirila pogl. XVI navaja in na kar se v pesnitvi v. 50 naravnost opozarja. Prim. v Žitiju: *Нынѣ же, братіе, аще прїидоу къ вамъ, языки глагола, кою вамъ, полкоу сътворю . . . Обаче безъдоушнаа гласъ дающа, аще ли пищаа, аще ли гоуслн, аще ли разнѣстїа гласомъ не дасте, како разоумѣтсѣ сопомое или гоудомое? Нбо аще безѣстенъ гласъ дастъ троѣа, кто оуготовляетъ сѧ на брань? Тако и вы языкомъ аще неразоумна словеса дасте, како разоумно боудеть глаголемое? Боудете бо въ деръ глаголюще* (Lavrov, Материалы str. 31, 63). — 51 Georgiev in Sobolevskij stavljata *Богоу* po Hilf., Hlud. na začetek drugega dela verza po cezuri. — 53 Tega verza Georgiev ne rekonstruira. Glej pri pojasnilih. — 54 Georgiev prevzema kakor Sobolevskij varianto Hilf. *прочин* namesto *Hil.*, Hlud. *вратни* in pristavlja tudi *вси* po *вси* (pred *вратни*) zadnjih dveh tekstov. — 57 Žaveden od rokopisnega *Hil.* *притче мѣдрѣ* Georgiev v pripombi dopušča poleg *притчѣа* *мѣдрѣ* tudi *притчѧ* (brez *ѣ*!) *мѣдрѣмъ* (prim. gori v. 7, 33, 35). —

62 Georgiev tu nepravilno piše *отпадантъ*. Glej pojasnila. — 67 Rokopisno tradicijo *хотеще* Georgiev izpreminja v *хотатъ*. Sob. in jaz puščava particip. — 69 Georgiev razume *Ико еклмене, падающа* (po Hlud.) kot apozicijo k v. 68 *вкры*. Sob. in jaz dajeva prednost *Hilf. dat. absol. еѣмни падающю* (v *Hil. je -ѣ*). — 71 Georgiev rekonstruira verz *Трѣвоуѣща дѣжда Божии вѣукъвъ* in pripominja, da sestoji iz 6+6 zlogov. Da pa se dobi pravilen verz, je treba le particip postaviti na konec. Oblika participa na *-а* mi je v kontekstu neumljiva. Za genetiv pri glagolu *трѣвоуати* prim. v evangeliju Luk. IX 11 *трѣвоуѣшталъ ицѣленикъ цѣлкаше*. O drugem gl. pri pojasnilih. Podobno prisposodob o besede božje žejnih gl. tudi na treh mestih v *слово похваляно* apostoloma (Lavrov, *Материалы* str. 83, 86, 87). — 73 Tudi Georgiev dostavlja infinitiv *ици*. — 74 Tudi tu misli Georgiev, da je v *всѣхъ книгахъ* (on piše *всѣхъ*) izpadel *ъ* (prim. gori v. 28). — 75 Georgiev stavlja particip z negacijo na začetek in atribut pred substantiv. V mojo rekonstrukcijo se je pri participu vkradla pomota s končajem *-ѣ* namestu *-а*. — 76 Proti rokopišni tradiciji prestavlja Georgiev *всѣхъ* pred *языкъ* in dobi tako slabo cezuro po petem zlogu. Boljša je cezura po sedmem s prestavo glagola. — 78 Veliko važnost pripisuje Georgiev temu verzu zbog *своѣхъ притѣхъ да приставаѣхъ*. K njemu se vrača v svoji knjigi na mnogih mestih: str. 5, 11, 36, 49, 85—6, 89—90.¹ On namreč veže sledeča dva verza 79. in 80. z dvema mestoma v Žitiju Konstantina-Cirila in sklepa iz tega kot neovrgljiv dokaz, da je avtor Proglasa moral biti sam Konstantin-Ciril. Vir za v. 79 *Многоѣ оумъ въ малѣ рѣчи кажа* nahaja v Žitiju pogl. IV, kjer se pripoveduje, kako je Konstantina-Cirila logotet Teoktist vprašal, kaj je filozofija, a vpraševal ga je tudi o drugem (и присно въпрашае и о всемъ). Онъ же сътвори емоу оучение философско, въ малѣхъ словесѣхъ велѣи оумъ сказахъ (Lavrov, *Материалы* str. 5, 43). To vendar niso besede ali priča Konstantina-Cirila. Drugo mesto naj bi bilo v Žitiju pogl. IX. Tam se pripoveduje, da se je na potu h Kozarom razgovarjal z enim izmed njih, ki mu je očital: како оубо въ книгы дрѣ-

¹ Naj navedem tu še k gori v pojasnilih po Vajsovi oceni navedenim mestom iz knjige E. Georgieva strani: v. 3 in 5 — str. 84, 88 ter v. 10 — str. 88. K v. 24—27 s ponavljajočim se *слово* se omenja na isti str. 88 raba besede *слово* v v. Cyr. IX in XVIII, toda brez kake bližje zveze.

жаще въ роукоу, ѡтъ нѣхъ всѣ притѣчѣ глаголетѣ . . . Konstantin-Ciril pa mu je odgovoril: аще срашешѣ моужѣ пагѣ, и глаголетѣ ти, іако многы ризы и злато имѣю, имѣши ли емоу вѣроу, видѣи и пага (Lavrov, Материалы str. 13, 50). Kaj ima ta priča opraviti z v. 80 *Нѣзи во вѣси всѣ кѣнигѣ ѡзвѣсти*? Glavna „svoja priča“ je skupno z 80. v. v za njim sledečih verzih, da so brez knjig narodi nagi in se brez tega orožja ne morejo boriti s sovražnikom svojih duš. O borbi sami pa se govori tje do 100 v. „Svojo pričo“ ne moremo tedaj istovetiti s pričo Konstantina-Cirila v Zitiiju. Z ozirom na naslednje se je mogel tako izraziti tudi vsak drug avtor pesnitve Proglasa. Največ bi se moglo misliti le na uporabo, oziroma poznanje Zitiija Konstantina-Cirila. Bližja je zveza s pohvalno slovo apostoloma, kjer se za oba apostola pravi *нагънимъ ѡбильномъ одѣиимъ подающа* (Lavrov, Материалы str. 87). Na drugem mestu pa je le o Metodu rečeno po rokopisu XII. stol. Uspenskega sobora *вѣснѣмъ іако сѣньце лѣучами притѣчѣнами и казаніемъ*, z varianto po južnoslovanskem rokopisu *вѣснѣмъ іако сѣньце лѣучами, притѣчѣнымъ казаніемъ* (l. c. str. 86, 92). Podobno je seveda izraženo tudi o sv. Cirilu v Klimentovi Pohvali: *испами притчами съказаны всѣ разарѣны* (l. c. str. 93, 96, 97). — 80 Georgiev piše *Нѣзи з з ии вѣз кѣнигѣ* (gl. v. 74). — 83 Georgiev pridržuje tekst v Hil., da pa dobi na početku sedem zlogov, izpreminja rokopisno *готови в-ни*, zato pa mora potem po svojem principu pisati *вѣчнѣмъ* brez *ѣ*, kar je seveda izključeno za to staro pesnitev (prim. gori v. 57 i. dr.). — 85 Georgiev ima tekst po Hil., boljša pa je cezura po Hilf. (glej v pojasnilih). — 86 Kakor Sobolevskij piše tudi Georgiev nepravilno *отѣврѣстѣ* z *отѣ* (glej pojasnila) in celo z *s*, kakor bi bil imperativ od *отѣврѣсти* — *отѣврѣжѣ* in ne od *отѣврѣсти* — *отѣврѣжѣ*. Poleg tega nedopustno izpušča, da skrči število zlogov na dvanajst, v priponi redukcijski vokal *ѣ* (prim. gori v. 83 i. dr.). Sicer prim. še v 42. izvirni besedi Konstantina prezbitera podobno *кто во пѣнь оумѣ ѡтѣврѣжѣ* (Starine V 35, Описание о. c. str. 426). — 87 Za verz Georgiev v pripombi napačno navaja število 7 + 5 zlogov. Glej pojasnila. — 88 Vkljub pravilni rokopisni tradiciji *гнѣ* Georgiev napravi trojno napako: z *Господиномъ* brez *ѣ* (prim. gori v. 86 i. dr.), z *-ѣ-* od *-ѣнѣ* in z *з*loženo, določno obliko k posezivnemu adjektivu na *-ѣнѣ*. — 89 Particip nanašata Sobolevskij in Georgiev na v. 88 *кѣнигѣ*, moglo bi se smatrati tudi za na-

daljevanje participov v. 85 *мѣслашѣ* in v. 87 *приимѣше*. — 90 V nasprotju z rokopisno tradicijo Georgiev, sledeč Sobolevskemu, izpreminja *боуѣви снѣа* v gen. *боуѣвѣ снѣхъ*, ker veže s tem iz v. 91 *мѣдростѣ*. — 91 Georgiev po *Христос* dodaja *вѣ шѣмѣ*. — 92 Georgiev dodaja na koncu *тѣ всѣгда*. — 93 Georgiev pušča *апостолѣ*, izpopolnjuje pa tudi *вѣс(кѣмѣ)*. — 98 Georgiev si pomaga, da doseže število dvanajst zlogov s tem, da izpreminja rokopisno *вѣ сѣмѣ в сѣмѣ*. — 100 Georgiev privzema tekst v Hil. in priključuje *сѣмѣ* sledečega verza, dasi je v vseh rokopisih ločilo pred tem. Toda *мѣмѣ* gotovo zahteva refleksiv *сѣ*, posebnemu pomenu glagola na tem mestu pa se dobro prilaga predlog *Hilf.*, *Hlud.* *кѣ богѣ*. Pri *хѣмѣ* je najstarejša pisava z *-хѣ-*, ozir. *-хѣ-*. Obojno je v Supraselskem kodeksu (glej K. Meyera slovar str. 280 in E. Bernekera etimološki I 396). Po tem sodeč je *-хѣ-* po preglasu iz *-хѣ-* pred velarnimi vokali. Po službi sv. Metodu *хѣмѣ* (glej gori str. 92) je v razpravo sprejeta pisava z *-хѣ-*, dasi je ruscerkvslov. pisava tudi *-хѣ-*, *-ор-*. Prim. pojasnila. — 101 Georgiev prevzema po Hil. *отѣ дѣсѣмѣ оѣ Божия прѣстѣла*. Predlog *отѣ* v tej zvezi se v najstarejših tekstih ne nahaja. Prim. v evangeliju besedni indeks k Marijinskemu četveroevangeliju str. 502 z le *о дѣсѣмѣ*. Isto je v *Глаголоу хѣмѣ* obema apostoloma *о дѣсѣмѣ* (Lavrov, Материалы str. 79). O njega zvezi s pesnitvijo glej gori pri pojasnilih v. 5. *О дѣсѣмѣ* je tudi v *Hilf.*, *Hlud.* brez *оѣ*. S tem pa je izprevržen sestav verza pri Georgievu. Sicer glej pri pojasnilih. — 104 V *присно* Georgiev po str. 13, prip. 6 brez potrebe sluti izpad redukcijskega vokala (prim. gori str. 137). Po Hil. pušča *Богѣ сламѣ мѣмѣ*. S prestavo participa pred objekt se dobi boljša cezura po petem zlogu. Starejši akuzativ je *богѣ мѣмѣ*, ki je v skladu z verzom, medtem ko je končaj *-аго* v nasprotju s pisavo starejše, še neskrčene oblike pri Georgiju samem, n. pr. v. 1 *сѣмѣ*. — 105 Georgiev sicer prestavlja substantiv pred adjektiv, vendar pripominja, da ima verz 6 + 6 zlogov. Pet zlogov na začetku se dobi z nominalno adjektivno obliko *кѣмѣмѣ*; dodati pa je treba v drugem delu še členico *же*. — 107 Georgiev izpreminja rokopisno *мѣ в мѣмѣ* in opušča *вѣсѣ*. Za dosego verza pa je krajše in boljše opustiti le začetno *мѣ* (glej pojasnila). — 108 Hil., *Hlud.* *вѣмѣ вѣмѣ* Georgiev izpreminja po *Hilf.* *вѣмѣ в вѣмѣ* *же вѣмѣ*. V pojasnilih pa sem pokazal,

da je tu pokvarjeno mesto, ki zahteva poleg v. 109 *съ отъцемъ и сватымъ доухомъ* jasno še v. 108 *вос. божии сыноу*.

Rekonstrukcijo E. Georgieva kazita predvsem dva bistvena nedostatka, nekatere pregrehe proti gramatiki starocerkvenoslovanskega jezika in nedoslednost v rabi starejših in novejših oblik, zlasti domneva, da sta redukcijska vokala *ѣ — ѧ* v celi vrsti besednih tvorb že onemela, oziroma ne prihajala v poštev za metrično štetje zlogov. Kako je to združljivo z njegovo s tolikšnim navdušenjem dokazovano predpostavko o avtorstvu Konstantina-Cirila, izumitelja glagolice, genialnega fonetičnega opazovalca, ki je dognal vokala kakor *ѣ — ѧ* in fiksiral prvi slovanski pismeni jezik še v dobi polne veljave praslovanskega zakona splošno brezizjemno odprti, vseskozi na vokale se glasečih zlogov? V posameznostih rekonstrukcija E. Georgieva k moji ničesar bistvenega ne doprinaša in je po mojem mnenju tudi v ničemer bistvenem ne izpreminja. Upoštevanja vredno bi bilo, na kar sem zvečine že sam v pojasnilih opozoril (glej tam), morda sledeče: v. 9 v srbski redakciji, v. 23 *вос. народѣ*, v. 38 cezura, v. 47. *Да не* z vejico in v. 49 *gen. гласа*, v. 67 *хотатѣ*, v. 89 *ѣрхшѣ*. Je pa vse to, kakor je razvideti iz pojasnil, s te ali druge strani dvomljivo. Avtorstva Konstantina-Cirila E. Georgiev ni dokazal. Sorodna mesta z Žitijem ne morejo tega dokazovati; ona dokazujejo le, da je avtor Žitije ali vire zanj poznal. Več zveze je s „pohvalnim slovom“ apostoloma. Georgiev sam (str. 82–3) trdi, da ja avtor Žitija moral uporabljati kake zapiske Konstantina-Cirila, kakor rabi tudi papež Janez VIII za dovolitev slovanskega bogoslužja slične argumente. Meni samemu se z ozirom zlasti tudi na dikcijo vedno bolj utrjuje misel, da bi mogel biti avtor le Konstantin prezbiter v neki rani, prvi dobi svojega literarnega dela (prim. gori 92 sl.). Bolje kakor mnoge druge domneve bi se lahko izrekla tudi ta, da je on morebiti celo avtor Žitija sv. Metoda. Gorazd in Kliment to nista mogla biti. Konstantin prezbiter pa se sam imenuje učenca Metodovega, zložil je z akrostihom svojega imena službo sv. Metodu, v Žitiju je opaziti vplive Grigorija Nazianskega, ki ga v uvodu besed k nedeljskim evangeliem navaja, Žitje je napisano tudi, kakor je pokazal učenec šole prof. F. Grivca F. Gnidovec, Vpliv sv. Grigorija Nazianskega na sv. Cirila in Metodija ter na njuni Žitiji (Ljubljana 1942, str. 43 sl.), po načrtu govora Grigorija Nazianskega o sv. Atanasiju, katerega delo proti Ari-

anom je Konstantin presbiter prevel, končno imamo v Žitiju in v Besedah k nedeljskim evangeliem tople, sočutne besede o „slovenskem“ ljudstvu. Prim. v 47. besedi словѣньскыи родѣ . мынимъи попраиъ бысть вѣмѣи (Описание о. с. str. 426), v Žitiju pogl. II изъ языка ради нашего (t. j. ib. ob koncu „словѣньска“), о немъже сѣ не бѣ никътоже николиже попекаѣ, pogl. V мы словѣни проста чадѣ, medtem ko v Žitiju Konstantina Cirila pogl. XIV ni na ustrežajočem mestu nič podobnega (Lavrov, Материалы str. 70, 26, 60). Izrekam pa to vse seveda za sedaj še z vso potrebno rezervo. V podrobnejši pretres pa mora s tem v zvezi priti gotovo tudi Pohvalno slovo obema apostoloma; saj so „pohvale“ praviloma nastajale pred obširnimi „žitiji“.

III. Pohvala bolgarskemu carju Simeonu

K literaturi, navedeni v pripombi na str. 84 (124) je ome-niti še natis pesnitve od F. Buslajeva v Палеографическіе и филологическіе матеріалы для исторіи письменъ славянскихъ, собранные изъ XV-ти рукописей Московской Синодальной библіотеки съ приложеніемъ 22-хъ снимковъ, литографиро-ванныхъ Іоною Шелковниковымъ. Nahaja se to med drugim v okviru zbornika Материалы для исторіи письменъ, восточ-ныхъ, греческихъ, римскихъ и славянскихъ, изготовлены къ столѣтнему юбилею Императорскаго Московскаго Универси-тета трудами профессоровъ и преподавателей Петрова, Кли-на, Меншикова и Буслаева (Москва *аѡѣ t. j. 1855). Izbornik iz l. 1073 se na str. 6—10 folioformata predvsem jezikovno opisuje, pesnitev pa natiskuje, kakor je v rokopisu, po vrstah oddeljeno. Na to se naslanja tudi opazka tu na str. 91 (131), v. 7, da je м od немъдрѣвѣдѣиу na koncu vrste. Nad м stoji navzgor obr- njen polkrožek, pač za 8. Paleografskega posnetka ni.

Riassunto

Ricostruzione di tre poemi originali antico slavi ecclesiastici

Si deve attribuire già alla letteratura antica slava ecclesiastica, oltre i canti ecclesiastici liturgici, anche alcuni poemi originali, composti sopra esempi metrici greci, e precisamente nel trimetro giambico, ma soltanto per il numero delle sillabe, nel dodecasillabo con la cesura dopo la quinta o la settima sillaba. I più importanti sono tre: 1° la preghiera poetica nell'azbuka, con l'acrostico abbracciante l'azbuka glagolita originaria, collocata dinanzi alla prefazione ai commenti dei vangeli domenicali di Costantino presbitero bulgaro, discepolo di S. Metodio, quale egli stesso si dichiara, 2° il cosiddetto „Proglas“ (Proclamazione) al S. Vangelo, all'inizio dei tre tetravangeli slavi ecclesiastici serbi del XIII—XIV secolo, e, parzialmente, in scrittura abbastanza arcaica, nello Sbornik (raccolta) slavo ecclesiastico russo del XVI° secolo, col nome di Costantino filosofo, ovvero di S. Cirillo nei titoli, e 3° Dedicazione (Laude) allo zar antobulgaro Simeone (893—927) nella raccolta russa antica Sbornik di Svjatoslav del 1073, copiata da Sbornik di zar Simeone. La ricostruzione di questi poemi è possibile soltanto preponendo il più antico tipo della lingua antica slava ecclesiastica, con l'ancora piena validità di suono delle due vocali di riduzione *ѣ — ѥ*, con le forme non contratte della declinazione aggettivica composta ecc., e si presenta quindi come compito importante e interessante di filologia slava.

Più d'ogni altro se ne era occupato I. Sobolevski, della ricostruzione dei primi due poemi, inoltre, I. Franko, e nei tempi più recenti, anche E. Georgiev; della ricostruzione del primo poema si occupò pure l'autore del presente saggio nel 1923, ma di ciò E. Georgiev non ebbe notizia. Non ostante il suo vivo interessamento, l'autore dapprincipio non riuscì di acquistare la conoscenza del trattato di E. Georgiev se non dalle ampie recensioni di J. Vajs e N. Wijk, mentre gli venne tra le mani il trattato stesso appena dopo la stampa del suo saggio, perciò egli si trattene più minutamente sulle ricostruzioni di E. Georgiev e sulle altre sue asserzioni connesse, anzitutto nell'Appendice al saggio. Era però evidente già dalle recensioni, che il

punto di partenza di Georgiev era essenzialmente differente dal suo e che il di lui trattato conteneva una serie di asserzioni inaccettabili. Egli, inoltre, non faceva attenzione alle vocali di riduzione e anche peraltro non era conseguente nella ricostruzione della lingua. Premetteva l'originale antico cirillico. Erano egualmente insoddisfacenti le ricostruzioni anteriori, quelle di A. I. Sobolevski e di I. Franko. Quest'ultima, p. es. non tiene conto delle vocali di riduzione e impone alla preghiera nell'azbuka persino il decasillabo trochaico dei canti popolari degli Slavi meridionali.

L'esame della ricostruzione dei tre poemi menzionati si presenta sostanzialmente nella maniera uguale. Anzitutto viene descritto il residuo manoscritto dei poemi, conservato o conosciuto, poi è stampato il testo manoscritto principale con tutte le varianti, seguito dalla propria ricostruzione del testo (i primi due con l'originale glagolita premesso) con commenti minuti e motivazione dei cambiamenti eseguiti e, infine, la trascrizione fonetica con segnalazione del vecchio accento originario premesso. Nei commenti la lingua è possibilmente confrontata con altri monumenti e si cerca di trovare fra loro i più vicini rapporti di somiglianza. Vi è annesso, inoltre, un'elenco delle voci del poema ricostruito con tutte le varianti in questione, che risultano dal commento.

In primo luogo si tratta del poema nell'azbuka, comprendente 40 versi, essendo questi noto di gran lunga prima degli altri e il maggiormente definibile di tutti e tre. All'inizio del commento si osserva che l'acrostico sull'azbuka si appoggia inevitabilmente sull'azbuka glagolita e che l'autore ne può essere unicamente Costantino presbitero bulgaro, l'autore della liturgia di S. Metodio, come risulta dal suo proprio acrostico. Nel commento si parla più diffusamente, in connessione con l'acrostico, dell'azbuka glagolita in generale e si fa pure il commento storico del 12° verso, ricostruito da Sobolevski e Georgiev *ДѢТИТЪ ПЫНѢ И СЛОВѢНСКО ПѢСНА*, mentre deve cominciare con la 12ª lettera glagolita, cioè, nella trascrizione cirillica *ѣ* (per l' *γ'* greco) e col valore numerico 30, quanto si può constatare anche dal senso e dalle varianti, unicamente così *ѣ ѡтѣтъ ко пѣнѣ . . .* Un'altra correzione sostanziale sia menzionata ancora al 4° verso, che il Sobolevski e il Georgiev

riportano così: Господа доуха послан (Sob. постъли) живѣщаго (Sob.: -аго), mentre può suonare invece unicamente Господи (vocativo, come innanzi a v. 2 Бже), доухъ / постъли живѣщати есс. Per paragone vi è indicato pure il poema alfabetico di Giorgio Teologo, il principio del quale *Ἀρχὴν πάντων καὶ τέλος ποιοῦν θεός* si riflette nel l'inizio del Prologo di Costantino presbitero ai commenti dei vangeli domenicali Добро нсть штъ бѣ начинати и до бѣ кончати . яко же рече етеръ бословѣкъ Григоръ.

Il secondo poema, la „Proclamazione al santo vangelo“, di certi 110 versi, si è conservato parzialmente fino al 44° verso in due redazioni, incompleto ma arcaico nella Raccolta (Sbornik) slava ecclesiastica russa, in sostanza completo invece nei manoscritti slavi ecclesiastici serbi dei tetravangeli. L'esecuzione artistica del poema si palesa, oltre nella perfezione del contenuto, nell'uso assiduo di paragoni, palilogi, alliterazioni ecc. Dal punto di vista metrico sono particolarmente interessanti due versi, nei quali la cesura divide le parole dopo il medesimo prefisso, mentre i due versi s'iniziano con la medesima vocale: v. 86—87 Открѣѣте при/лежнѣо оумѣ двѣри, Орѣжне при/лмѣше тврѣдо нѣпѣѣ. Si dimostra che ciò sia apposta così e si citano simili esempi nelle altre lingue. Tra i versi ricostruiti è da osservare che si chiarisce il v. 50, rimasto — fra altri — finora oscuro: Ге събѣмѣтъ сѣ / кѣ сѣдмѣи вѣкѣ съ, omesso come già incomprendibile nei manoscritti serbi e anche da E. Georgiev, conservato però nella raccolta russa. Nella sua ricostruzione dei versi 51—55, che si appoggiano all'Apostol 1 Cor. XIV, 18—19, Georgiev omette il v. 53°, senza riguardo al testo peraltro differente, mentre Sobolevskij vi mette per la maggior parte dei puntini. Nel v. 86 vi è la sbagliata ricostruzione grammaticale antico slava ecclesiastica Sob. Отъкрѣѣте прилѣжнѣо e Georg. Отъкрѣѣте прилежнѣо . . . V. 108 Sob., Georg. Чѣстъ (Sob. же) и хвала божни (Georg. же) въсѣгда (Sob. -ѣг-) e ciò assolutamente non va nel contesto, poichè dopo il verso seguente 109 Съ оѣтѣмѣи сѣвѣтѣи доухѣмѣ manca la menzione anche del Figlio di Dio. Nella tradizione manoscritta si è insinuata in questo posto, a giudicare dalla variante più remota въноу una svista di scrittura con l'omissione della parola сынѣу, epperchè il verso 108 deve suonare Чѣстъ и хвала, / божни сынѣу, вънѣж. In alcuni (rari) versi si può ammettere il doppiione.

Di particolare interesse è la questione dell'autore del poema „Proclamazione“, sulla quale sono stati espressi diversi pareri. Taluni si decidettero per Costantino-S. Cirillo, talaltri per Costantino presbitro, altri ancora sono in dubbio. Si cita la letteratura relativa e, in base linguistica, dalle espressioni (p. es. sost. $\chi\rho\alpha\beta\epsilon\rho\kappa$ nel senso di $\sigma\tau\rho\alpha\tau\iota\omega\tau\eta\varsigma$), frasi, dalla dizione, dai luoghi simili negli altri monumenti (p. es. nella Laude a S. Cirillo e Metodio) e anche in considerazione degli altri scrupoli, si argomenta che la questione dell'autore è ancor sempre insolubile e nullamente chiara quanto a Costantino-S. Cirillo. È però chiaro che il poema fu composto ancora all'epoca moraviana-pannonica della letteratura antico slava ecclesiastica, non invece nella susseguente epoca bulgara orientale degli zar Boris-Michele e Simeone. Ciò non ostante, l'autore potrebbe essere, e ciò non è escluso, Costantino presbitro. I luoghi simili citati da Georgiev, specialmente nella Vita di S. Cirillo (Žitije), non dimostrano quanto Georgiev vorrebbe dimostrare. Qualora si esaminano più attentamente i luoghi da lui citati, specialmente quel tanto sottolineato v. 78 $\text{Обаче своѣхъ притѣчѣхъ да прѣставѣхъ}$ in connessione con la Vita (Žitije) cap. IV e IX, si osserva che le cose siano affatto altre, o tali, che l'autore naturalmente aveva conoscenza della „Vita“ (Žitije), ovvero degli scritti per essa, non invece che egli dovrebbe esser appunto Costantino-S. Cirillo, i di cui medesimi pensieri offrirebbe la „Vita“ (Žitije).

Il terzo poema, „Laude“ allo zar bulgaro Simeone, di 27 versi, manifesta già evidentemente i lineamenti più tardivi della redazione bulgara orientale della lingua antica slava ecclesiastica, ed è annessa per ragione della sua determinatezza di tempo e di genesi, in primo luogo per paragone con i due primi poemi più antichi ossia provenienti di altra scuola, alla quale apparteneva Giovani l'Esarca. Esso neppur metricamente è così scorrevolmente composto come i primi due. Nel commento si nota specialmente la legatura delle espressioni nel 23° e 25° verso $\text{вѣнчѣхъ} \dots \text{ѣбѣхъ}$ con un passo uguale nello Zlatostroj di A. F. Byckov nel XI° secolo, frammento di Zlatostroj di Simeone (Iljinskij o. c. pag. 41). Come esempio di un poema greco simile è citato il poema dedicatorio all'imperatore bizantino Vassilio I Macedone (867—886), il quale certo non per puro caso contiene anch'esso esattamente 27 versi come la Laude a Simeone.

Nell'annesso è esaminata minutamente l'opera di E. Georgiev e la sua ricostruzione dei primi due poemi, la quale, come si è già detto, è pervenuta nelle mani dell'autore solamente quando il suo saggio era già finito di stampare. Sono notificate tutte le differenze della sua ricostruzione e vi è espresso un parere fondato sulle medesime. Egli non introduce nulla di sostanziale, la sua ricostruzione rassomiglia però molto alla ricostruzione di A. I. Sobolevski. Il maggior rilievo è dato, nella sua opera, a dir il vero, anzitutto all'argomentazione che l'autore di ambidue i poemi sia stato Costantino-S. Cirillo. Di questo, e nel senso negativo, come pure delle differenze essenziali della ricostruzione dell'autore del presente saggio, abbiamo parlato già qui sopra al suo posto, in connessione con i poemi.

— 115 —

Vsebina

Rekonstrukcija treh starocerkvenoslovanskih izvirnih pesnitev	3 (43)*
I. Azbučna pesnitev	5 (45)
Alfabetna pesnitev Gregorija Teologa	12 (52)
Azbučna pesnitev po Sinodalnem rokopisu z variantami	14 (54)
Rekonstrukcija azbučne pesnitve Konstantina prezbitera	16 (56)
Pojasnila k rekonstrukciji	18 (58)
Fonetična transkripcija azbučne pesnitve z označbo naglasa	32 (72)
Seznam besed rekonstruirane azbučne pesnitve	34 (74)
II. Proglas k svetemu evangeliju	36 (76)
A. Ruska redakcija pesnitve Proglas	39 (79)
B. Srbska redakcija pesnitve Proglas (z variantami) . . .	41 (81)
O rekonstrukciji	46 (86)
O avtorstvu	49 (89)
Rekonstrukcija pesnitve Proglas (prim. tudi str. 115, ozir. 155)	53 (93)
Pojasnila k rekonstrukciji	57 (97)
Fonetična transkripcija pesnitve Proglas z označbo naglasa	75 (115)
Seznam besed rekonstruirane pesnitve Proglas	79 (119)
III. Pohvala bolgarskemu carju Simeonu (893—927)	83 (123)
Pohvala carju Simeonu po začetnem tekstu Izbornika iz	
I. 1073	85 (125)
Posvetitvena pesem Vasiliju I. Macedoncu (867—886) . .	88 (128)
Rekonstrukcija pesnitve Pohvale carju Simeonu	89 (129)
Pojasnila k rekonstrukciji	90 (130)
Fonetična transkripcija pesnitve Pohvale carju Simeonu	94 (134)
Seznam besed pesnitve Pohvale carju Simeonu	95 (135)
Dodatki (pri I—II o knjigi E. Georgieva)	96 (136)
I. Azbučna pesnitev	96 (136)
II. Proglas k svetemu evangeliju	101 (141)
III. Pohvala bolgarskemu carju Simeonu	109 (149)
Riassunto	110 (150)
Tiskovne in druge pomote	115 (155)
Vsebina	116 (156)

* Stevila v oklepajih zaznamujejo strani celotnega zbornika.